

**HOTUBA YA WAZIRI WA KILIMO MHESHIMIWA
MHANDISI DKT. CHARLES JOHN TIZEBA (MB)
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI
YA FEDHA YA WIZARA YA KILIMO KWA
MWAKA 2018/2019**

YALIYOMO

1.0	UTANGULIZI.....	1
1.1	HALI YA KILIMO NCHINI	6
1.2	HALI YA UPATIKANAJI WA CHAKULA	7
1.3	MAENDELEO YA USHIRIKA	10
1.4	MWELEKEO NA MALENGO YA SEKTA YA KILIMO	13
2.0	TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA WIZARA YA KILIMO KWA MWAKA 2017/2018 NA MPANGO KWA MWAKA 2018/2019 (FUNGU 43)	15
2.1	Mapato na Matumizi ya Fedha katika Kipindi cha mwaka 2017/2018 (Fungu 43)	15
2.1.1	Makusanyo ya Maduhuli	15
2.1.2	Fedha Zilizoidhinishwa.....	16
2.1.3	Matumizi ya Bajeti ya Kawaida	16
2.1.4	Matumizi ya Bajeti ya Maendeleo.....	17
2.2	Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara kwa Mwaka 2017/2018 na Mpango kwa Mwaka 2018/2019 (Fungu 43)	18
2.2.1	Kusimamia Matumizi Endelevu ya Ardhi ya Kilimo na Maji	20
2.2.2	Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo.....	25
2.2.3	Udhibiti wa Visumbufu vya Mimea na Mazao	31
2.2.4	Zana za Kilimo.....	36
2.2.5	Utafiti na Utoaji wa Matokeo ya Utafiti kwa Wadau.....	39
2.2.6	Huduma za Ugani na Usambazaji wa Teknolojia za Kilimo	44
2.2.7	Usimamizi wa mazao baada ya mavuno, kuongeza thamani na upatikanaji wa masoko.....	48

2.2.8	Kusimamia Uzalishaji Kupitia Bodi za Mazao.....	54
2.2.9	Uzalishaji wa mazao ya bustani na mbegu za mafuta...	58
2.2.10	Mikakati ya uzalishaji wa mazao	60
2.2.11	Taasisi za Wizara	74
2.2.12	Vyuo vya Mafunzo ya Kilimo	85
2.2.13	Kuunda na kupitia Sera na Sheria za Sekta ndogo ya Mazao	88
2.2.14	Kuimarisha Uratibu, Ufuatiliaji na Tathmini ya Sekta ..	92
2.2.15	Mpango wa Kuendeleza Kilimo Ukanda wa Kusini mwa Tanzania - SAGCOT.....	96
2.2.16	Kuimarisha Masuala Mtambuka.....	99
2.2.17	Kuendelea kutekeleza Mpango wa Serikali kuhamia Dodoma	106
3.0	Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara kwa Mwaka 2017/2018 na Mpango kwa Mwaka 2018/2019 (Fungu 24)	107
3.1	Mapato na Matumizi ya Fedha katika Kipindi cha mwaka 2017/2018 (Fungu 24)	107
3.2	Fedha zilizotolewa katika Bajeti ya Kawaida.....	108
3.3	Matumizi	108
3.4	Ukaguzi na Uchunguzi.....	109
3.5	Mapitio ya Mikataba katika Vyama vya Ushirika.....	113
3.6	Usimamizi wa Chaguzi za Viongozi wa Bodi za Vyama	114
3.7	Utatuzi wa Migogoro na Malalamiko katika Vyama vya Ushirika.....	115
3.8	Usajili wa Masharti ya Vyama vya Ushirika.....	116
3.9	Uhamasishaji kwa kushirikiana na Serikali za Mitaa na Wadau wengine.....	117

3.10	Kujenga na Kuimarisha Uwezo wa Kiuchumi katika Vyama vya Ushirika	121
3.11	Kujenga uwezo wa Tume katika kutoa Huduma kwa Wadau.....	122
3.12	Maendeleo ya Watumishi	124
3.13	Utafiti na Mafunzo	124
4.0	HITIMISHO NA SHUKRANI	128
4.1	Hitimisho.....	128
4.2	Shukrani.....	130
5.0	MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2018/2019.....	131

VIFUPISHO VYA MANENO

<i>AFAP</i>	<i>African Fertilizer and Agribusiness Partnership</i>
<i>AfDB</i>	<i>African Development Bank</i>
<i>AGITF</i>	<i>Agricultural Inputs Trust Fund</i>
<i>AGOA</i>	<i>African Growth and Opportunity Act</i>
<i>AGRA</i>	<i>Alliance for Green Revolution in Africa</i>
<i>AKF</i>	<i>Aga-Khan Foundation</i>
<i>ARDS</i>	<i>Agriculture Routine Data System</i>
<i>ASA</i>	<i>Agriculture Seed Agency</i>
<i>ASDP II</i>	<i>Agricultural Sector Development Programme II</i>
<i>BIDP</i>	<i>Bagamoyo Irrigation Development Project</i>
<i>BRN</i>	<i>Big Results Now</i>
<i>CAADP</i>	<i>Comprehensive Africa Agriculture Development Programme</i>
<i>CAG</i>	<i>Chief Audit General</i>
<i>CAMARTEC</i>	<i>Center For Agricultural Mechanization and Rural Technology</i>
<i>CFAST</i>	<i>Catalyzing the Future Agri - Food Systems of Tanzania</i>
<i>CIMMYT</i>	<i>International Maize and Wheat Improvement Center</i>
<i>CIP</i>	<i>Cash Improvement Programme</i>
<i>CORECU</i>	<i>Coast Region Cooperative Union</i>
<i>CPB</i>	<i>Cereals and other Produce Board</i>
<i>CRDB</i>	<i>Community Rural Development Bank</i>
<i>CRSPT</i>	<i>Coastal Rural Support Program Tanzania</i>

DAICOS	<i>District Agriculture, Irrigation and Cooperatives Officer</i>
DLFOs	<i>District Livestock and Fisheries Officer</i>
DUS	<i>Distinctiveness Uniformity and Stability</i>
EAC	<i>East African Community</i>
EAGC	<i>East Africa Grain Council</i>
EPA	<i>Economic Partnership Agreement</i>
ERB	<i>Engineers Registration Board</i>
ERPP	<i>Expanded Rice Production Project</i>
ESMP	<i>Environmental and Social Management Plans</i>
EU	<i>European Union</i>
FAO	<i>Food and Agriculture Organization,</i>
FBP	<i>Fertilizer Bulk Procurement</i>
FEPU	<i>Farmers' Education and Publication Unit</i>
FFS	<i>Farmer Field School</i>
FSSR	<i>Food Self Sufficiency Ratio</i>
FSDT	<i>Financial Sector Deepening Trust</i>
FYDP 11	<i>Five year Development Plan II</i>
GIS	<i>Geographical Information System</i>
ICRAF	<i>International Center for Research in Agroforestry</i>
ICIPE	<i>International Center of Insects Physiology and Ecology.</i>
ICRISAT	<i>International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics</i>
IFAD	<i>International Food and Agriculture Development</i>

IITA	<i>International Institute for Topical Agriculture</i>
IPM	<i>Integrated Pest Management</i>
IRRI	<i>International Rice Research Institute</i>
ISPM	<i>International Standards for Phytosanitary Measures</i>
JICA	<i>Japan International Cooperation Agency</i>
JKT	<i>Jeshi la Kujenga Taifa</i>
KATC	<i>Kilimanjaro Agriculture Training College</i>
KCU	<i>Kagera Cooperative Union</i>
KDCU	<i>Karagwe District Cooperative Union</i>
KNCU	<i>Kilimanjaro Native Cooperative Union</i>
KATRIN	<i>Kilombero Agriculture Training and Research Institute</i>
LVEMP	<i>Lake Victoria Environmental Management Project</i>
REGROW	<i>Resilient Natural Resource Management for Growth</i>
MATI	<i>Ministry of Agriculture Training Institute</i>
MLND	<i>Maize Lethal Necrosis Disease</i>
MoU	<i>Memorandum of Understanding</i>
MTEF	<i>Medium Term Expenditure Framework</i>
NAP	<i>National Agriculture Policy</i>
NBS	<i>National Bureau of Statistics</i>
NCU	<i>Nyanza Cooperative Union</i>
NDC	<i>National Development Cooperation</i>
NFRA	<i>National Food Reserve Agency</i>
NPPAC	<i>National Plant Protection Advisory Committee</i>

NSC	<i>National Seed Committee</i>
NSCA	<i>National Sample Census of Agriculture</i>
NSSF	<i>National Social Security Fund</i>
OPRAS	<i>Open Performance Review and Appraisal System</i>
PAC	<i>Public Accounts Committee</i>
PBRO	<i>Plant Breeder Right Office</i>
PO – RALG	<i>President Office Regional Administrative and Local Government</i>
PO -PSM	<i>President Office Public Service Management</i>
QDS	<i>Quality Declared Seed</i>
RUBADA	<i>Rufiji Basin Development Authority</i>
SADC	<i>Southern Africa Development Cooperation</i>
SACCOS	<i>Saving and Credit Cooperative Society</i>
SAGCOT	<i>Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania</i>
SHIRECU	<i>Shinyanga Region Cooperative Union</i>
SITA	<i>Supporting Indian Trade Investment in Africa</i>
SMEs	<i>Small and Medium Enterprises</i>
SRI	<i>System of Rice Intensification</i>
SSC	<i>South South Cooperation</i>
SUGECO	<i>Sokoine University Graduate Entrepreneurs Cooperation</i>
TaCRI	<i>Tanzania Coffee Research Institute</i>
TADB	<i>Tanzania Agriculture Development Bank</i>
TANIPAC	<i>Tanzania Initiative for Preventing Aflatoxin Contamination</i>

TAMCO	<i>Tanzania Automobile Manufacturing Company</i>
TAMISEMI	<i>Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa</i>
TARI	<i>Tanzania Agriculture Research Institute</i>
TBS	<i>Tanzania Bureau of Standards</i>
TCP	<i>Technical Cooperation Program</i>
TEHAMA	<i>Teknolojia ya Habari na Mawasiliano</i>
TFC	<i>Tanzania Federation of Cooperatives</i>
TFDA	<i>Tanzania Food and Drugs Authority</i>
TFRA	<i>Tanzania Fertilizer Regulatory Authority</i>
TIB	<i>Tanzania Investment Bank</i>
TIC	<i>Tanzania Investment Centre</i>
TMA	<i>Tanzania Metological Agency</i>
TORITA	<i>Tobacco Research Institute of Tanzania</i>
TOSCI	<i>Tanzania Official Seed Certification Institute</i>
TOT	<i>Training of Trainers</i>
TPRI	<i>Tropical Pesticides Research Institute</i>
TRIT	<i>Tea Research Institute of Tanzania</i>
TSAE	<i>Tanzania Society of Agricultural Engineers</i>
TSHITDA	<i>Tanzania Smallholder Tea Development Agency</i>
TSMP	<i>Tanzania Statistical Master Plan</i>
UKIMWI	<i>Upungufu wa Kinga Mwilini</i>
UN	<i>United Nations</i>
UPOV	<i>International Union for the Protection of New Varieties of Plants</i>
VVU	<i>Virusi vya Ukimwi</i>

WARC	<i>Ward Agricultural Resource Centers</i>
WB	<i>World Bank</i>
WFD	<i>World Food Day</i>
WFP	<i>World Food Programme</i>
WTO	<i>World Trade Organization</i>

1.0 UTANGULIZI

1. *Mheshimiwa Spika*, naomba kutoa hoja mbele ya Bunge lako Tukufu baada ya kuzingatia taarifa iliyowasilishwa hapa Bungeni leo na Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Kilimo Mifugo na Maji inayohusu Wizara ya Kilimo, sasa Bunge lijadili na kukubali kupitisha Makadirio ya Matumizi ya Kawaida na ya Maendeleo ya Wizara ya Kilimo kwa mwaka wa Fedha wa 2018/2019.

2. *Mheshimiwa Spika*, awali ya yote ninamshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kufikia siku ya leo tukiwa na afya njema ili tuweze kujadili bajeti hii kwa ajili ya maendeleo ya Watanzania ambao wengi wao ni wakulima. Napenda pia kutumia fursa hii kumpongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. John Pombe Joseph Magufuli kwa kutoa msukumo wa pekee katika kuendeleza Sekta ya Kilimo hususan kutambua umuhimu wa sekta hii katika kuendeleza uchumi wa viwanda. Aidha, namshukuru Mhe. Rais kwa kuendelea kuniamini. Napenda kutumia fursa hii kumuahidi Mhe. Rais, Waheshimiwa Wabunge, Wakulima na Watanzania wote kwamba nitatumia uwezo wangu wote kwa uaminifu na uadilifu kuhakikisha

kwamba rasilimali zinazotengwa kwa ajili ya Sekta hii zinawafikia wakulima wetu ili wazalishe mazao na kupata manufaa stahiki kwa jasho lao.

3. *Mheshimiwa Spika*, namshukuru pia Mhe. Rais kwa kuongoza Mkutano wa Baraza la Taifa la Biashara (*Tanzania National Business Council-TNBC*) uliofanyika jijini Dar es Salaam tarehe 19 Mwezi Machi, 2018 na kushirikisha wafanyabiashara mbalimbali ikiwa ni pamoja na waliopo katika sekta ya kilimo. Mkutano huo ni muhimu sana ambapo jitihada hizo zilijikita katika kuweka mazingira mazuri ya uwekezaji na biashara katika tasnia mbalimbali kama sukari, korosho, pamba na mbegu za mafuta ya kula.

4. *Mheshimiwa Spika*, Aidha, katika kuonesha umuhimu wa sekta ya kilimo katika maendeleo ya viwanda, Mhe. Rais Mwezi Machi, 2018 alizindua Kiwanda cha kusindika mafuta ya alizeti Mkoani Singida ambacho kinatumia teknolojia ya kisasa katika uzalishaji wa mafuta ya kula. Pia katika kipindi hicho, Mhe. Rais pia alizindua Kiwanda cha mafuta ya pamba, mkoani Shinyanga. Viwanda hivyo, vitasaidia kuwahakikishia wakulima upatikanaji wa masoko ya mazao yao na kuchangia katika kukuza kipato na pato la Taifa kwa ujumla.

5. *Mheshimiwa Spika*, napenda kumpongeza Makamu wa Rais, Mhe. Samia Suluhu Hassan

ambaye amekuwa akifanya ziara mikoani kuona shughuli za kilimo na maendeleo kwa ujumla na kutoa maelekezo mbalimbali ya namna ya kuendeleza kilimo. Katika ziara hizo, Mhe. Makamu wa Rais amekuwa akisisitiza umuhimu wa kilimo endelevu na kinachozingatia hifadhi ya mazingira na kinachohimili mabadiliko ya tabianchi. Maelekezo hayo yamezingatiwa katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara ili kuharakisha maendeleo ya kilimo nchini.

6. *Mheshimiwa Spika*, napenda pia kutumia fursa hii kumshukuru Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb) kwa kutumia muda wake mwingi kuhamasisha na kutoa maelekezo yenye lengo la kuongeza uzalishaji na tija katika kilimo. Mhe. Waziri Mkuu amekuwa mstari wa mbele kuweka mkazo maalum wa kuyaendeleza mazao ya chai, kahawa, korosho, pamba na tumbaku ili kuongeza mapato ya wakulima, kuwa chanzo kikuu cha ajira, kuliingizia taifa fedha za kigeni na malighafi katika uchumi wa viwanda.

7. *Mheshimiwa Spika*, vilevile, ninampongeza Mh. Waziri Mkuu kwa kuchukua hatua na kutoa ushauri wa kuimarisha utawala bora kwenye vyama vya ushirika pamoja na kuhakikisha kwamba mauzo ya mazao hayo yanafanyika kwa

uwazi na ushindani; na kuimarisha masoko kwa kuhamasisha mfumo wa stakabadhi ghalani ambapo mazao hayo yatauzwa kupitia vyama vya ushirika kwa njia ya minada. Aidha, Mhe. Waziri Mkuu aliongoza Kikao Kazi cha Baraza la Mawaziri kilichojadili na kuridhia Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II). Programu hiyo itazinduliwa rasmi hivi karibuni na Mhe. Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Jijini Mwanza.

8. *Mheshimiwa Spika*, napenda kukupongeza wewe mwenyewe, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge kwa jinsi mnavyoliongoza Bunge letu tukufu kwa umahiri mkubwa. Uongozi wenu ndio umetufikisha hapa ambapo hadi hivi sasa Bunge letu halina migogoro yoyote. Nichukue nafasi hii pia kuwapongeza Wabunge wote wa Bunge lako tukufu kwa kuchangia kwa umahiri mkubwa mijadala inayoendelea ya bajeti za Wizara mbalimbali.

9. *Mheshimiwa Spika*, napenda kuwashukuru wajumbe wa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Kilimo Mifugo na Maji chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Mahmoud Mgimwa, Mbunge wa Mufindi Kaskazini na Makamu Mwenyekiti Dkt. Christine G. Ishengoma (Mb) kwa maoni, ushauri na ushirikiano mkubwa walitupatia wakati wote wa

maandalizi ya bajeti ya Wizara yangu kwa mwaka 2018/2019. Naishukuru Kamati kwa kuipokea na kuifanyia uchambuzi wa kina taarifa ya utekelezaji ya Wizara ya Kilimo ya mwaka 2017/2018 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya mwaka 2018/2019 katika vikao vyake vilivyofanyika Dodoma tarehe 20 na 21 Machi, 2018. Napenda kulihakikishia Bunge lako Tukufu kwamba, maoni, ushauri na mapendekezo yaliyotolewa yamezingatiwa katika bajeti hii, na tunaahidi kuipatia Kamati ushirikiano wa kila namna ili kilimo nchini kiweze kubadilika kufikia malengo tuliyojiwekea.

10. Mheshimiwa Spika, natoa shukrani na pongezi za pekee kwa wananchi wa Jimbo langu la Buchosa kwa ushirikiano wanaoendelea kunipa katika kipindi chote cha kuwawakilisha hapa Bungeni. Aidha, nawapongeza na kuwapa shime kwa juhudi wanazofanya katika kujiletea maendeleo wao wenyewe na maendeleo ya jimbo lao.

11. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kwa mara nyingine tena kuwapongeza Waziri Mkuu Mhe. Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb), na Waziri wa Fedha na Mipango, Mhe. Dkt. Philip Mpango (Mb) kwa hotuba zao zilizotoa ufafanuzi kuhusu hali ya uchumi kwa mwaka 2017, Mpango wa

Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2018/2019 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka 2018/2019 ambazo zimeelezea kwa muhtasari hali ya kilimo kilivyo hivi sasa na mwelekeo kwa mwaka ujao.

1.1 HALI YA KILIMO NCHINI

12. *Mheshimiwa Spika*, Sekta ya Kilimo nchini imeendelea kuwa ni Sekta muhimu katika maendeleo ya uchumi wa wananchi na Taifa kwa ujumla hususan katika wakati huu tunapojizatiti kufikia uchumi wa viwanda. Sekta hiyo imeendela kuimarika kwa kuchangia Pato la Taifa hadi asilimia 30.1 kwa mwaka 2017 ikilinganishwa na asilimia 29.2 mwaka 2016. Mazao ya kilimo ni malighafi muhimu sana katika viwanda kwani huchangia asilimia 65 ya malighafi zinazohitajika viwandani. Kilimo kinaendelea kutoa fursa nyingi za ajira kuliko Sekta zote, ambapo asilimia 65.5 ya Watanzania wameajiriwa na kujajiri katika Sekta hiyo. Aidha, inachangia zaidi ya asilimia 100 ya chakula kinachopatikana nchini na hivyo kusaidia kudhibiti mfumuko wa bei na kuimarisha ushindani wa uchumi.

13. *Mheshimiwa Spika*, tathmini ya awali ya viashiria vya ukuaji wa Sekta ya Kilimo nchini kwa msimu wa kilimo 2017/2018, inaonesha kuendelea kuimarika ikilinganisha na msimu wa 2016/2017.

Katika kipindi cha nusu ya mwaka, kuanzia Julai hadi Desemba 2017, ukuaji wa Sekta ya Kilimo ulifikia asilimia 3.1 ukilinganisha na asilimia 2.7 katika kipindi kama hicho mwaka 2016.

1.2 HALI YA UPATIKANAJI WA CHAKULA

14. *Mheshimiwa Spika*, Tathmini ya Awali ya Uzalishaji wa Mazao ya Chakula nchini kwa msimu wa 2016/2017 na upatikanaji wa chakula kwa mwaka 2017/2018 iliyofanyika mwezi Juni 2017 ilibaini kuwa uzalishaji wa mazao ya chakula katika msimu wa kilimo wa 2016/2017 ulifikia tani 15,900,864 ambapo uzalishaji wa nafaka utafikia tani 9,388,772 ikiwemo mahindi tani 6,680,758 na mchele tani 1,593,609. Uzalishaji wa mazao ya si nafaka ulifikia tani 6,512,092 kati ya hizo muhogo ni tani 1,341,755, viazi ni tani 2,007,972, mikunde tani 2,317,807 na ndizi tani 844,558.

15. *Mheshimiwa Spika*, uzalishaji wa chakula kwa msimu wa mwaka 2016/2017 ulipungua kwa kiasi cha tani 271,977 ukilinganishwa na tani 16,172,841 za mwaka 2015/2016. Upungufu huo ulitokana na uhaba wa mvua za vuli kwa mwaka 2016 pamoja na mtawanyiko mbaya wa mvua hizo katika maeneo yanayotegemea mvua za vuli. Aidha, mvua za msimu pamoja na mtawanyiko wake kwa mwaka 2017 pia haukuwa mzuri hivyo kupelekea mavuno kuwa hafifu.

16. *Mheshimiwa Spika*, licha ya upungufu huo, upatikanaji wa chakula nchini umeendelea kuwa imara. Mahitaji ya chakula kwa mwaka 2017/2018 ni tani 13,300,034 kati ya hizo, mahitaji ya nafaka ni tani 8,457,558 na yasiyo ya nafaka ni tani 4,842,476. Mahitaji hayo yakilinganishwa na uzalishaji yanaonesha uwepo wa ziada ya tani 2,600,831, ambapo kwa nafaka kuna ziada ya tani 931,214 na yasiyo ya nafaka tani 1,669,617. Hali hii inafanya Taifa kuwa na kiwango cha utoshelevu wa chakula cha asilimia 120 ikilinganishwa na kiwango cha utoshelevu cha asilimia 123 kwa mwaka 2016/2017. Kufuatia hali hii, mfumuko wa bei umepungua kufikia asilimia 6.2 ikilinganishwa na asilimia 7.0 uliokuwepo mwezi Desemba 2016. Hivyo, Serikali imeendelea kutoa vibali kwa wakulima na wafanyabiashara wanaosafirisha mazao ya chakula nje ya nchi, likiwamo zao la mahindi. Aidha, mazao yanayoharibika haraka (*perishables*) hayahitaji kupata kibali bali usafirishaji wa mazao hayo unatakiwa kufuata taratibu za kibiashara zilizopo kisheria. Ili kuboresha upatikanaji wa masoko ya mazao ya chakula, hususan mahindi, Serikali itaanzisha utaratibu wa kutoa vibali mipakani kwa mfumo wa kielektroniki na hivyo kuwezesha waombaji kupata huduma hiyo bila kulazimika kwenda Makao Makuu ya Wizara ya Kilimo.

17. *Mheshimiwa Spika*, pamoja na Taifa kujitosheleza kwa chakula, bado kuna Halmashauri ambazo zina maeneo yenye upungufu wa chakula unaojirudia kila mwaka. Hali hii inapelekea kuwa na matatizo ya usalama wa chakula na lishe katika maeneo husika. Ili kukabiliana na changamoto hii, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Waziri Mkuu – Idara ya Maafa, Ofisi ya Rais-TAMISEMI, Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa - FAO pamoja na wadau wengine wa masuala ya Usalama wa Chakula na Lishe imepanga kufanya Tathmini ya Kina ya Hali ya Usalama wa Chakula na Lishe katika maeneo yenye uhaba wa chakula mara kwa mara. Lengo ni kubaini sababu za msingi za tatizo hilo na kupendekeza hatua za kuchukuliwa katika kipindi cha muda wa kati na mrefu ili kukabiliana na matatizo hayo. Tathmini hiyo itafanyika katika kipindi cha mwezi Mei hadi Juni, 2018. Taarifa ya tathmini hii itatoa mwelekeo wa hali ya uzalishaji katika msimu wa 2017/2018 na upatikanaji wa chakula kwa mwaka 2018/2019 hapa nchini. Hata hivyo, zipo dalili kuwa mavuno yatakuwa mazuri kwa maeneo mengi ya nchi licha ya kujitokeza kwa wadudu waharibifu, yaani viwavi jeshi vamizi (*American Fallarmy Worm*).

1.3 MAENDELEO YA USHIRIKA

18. *Mheshimiwa Spika*, Ushirika ni Sekta mtambuka inayohusisha Sekta mbalimbali zikiwemo Kilimo, Ufugaji, Uvuvi, Madini, Viwanda, Nyumba na Fedha (Ushirika wa Akiba na Mikopo na Benki) ambazo zinagusa wananchi wengi zaidi. Kutokana na umuhimu wa Sekta hii, Wizara kupitia Tume ya Maendeleo ya Ushirika imeendelea kuwezesha na kuimarisha Ushirika ili wananchi wengi zaidi waweze kunufaika na fursa zinazopatikana kupitia Ushirika kwa lengo la kuchangia katika kuongeza kipato kwa wananchi wengi hususan waliopo vijijini.

19. *Mheshimiwa Spika*, Mpango na Bajeti ya Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa mwaka 2017/2018 ulilenga kutatua changamoto zinazoikabili Sekta ya Ushirika. Maeneo ya kipaumbele kwa mwaka 2017/2018 yalikuwa ni kuhuisha Sera ya Maendeleo ya Ushirika; kujenga uwezo wa Tume katika kutoa huduma kwa wadau; kuhimiza misingi ya utawala bora na uwajibikaji katika Vyama vya Ushirika; kufanya uhamasishaji kwa kushirikisha Wizara za kisekta, Mamlaka za Serikali za Mitaa na wadau wengine; kuboresha mifumo ya upatikanaji na usimamizi wa rasilimali; na kujenga na kuimarisha uwezo wa kiuchumi katika Vyama vya Ushirika

20. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Tume imefanya uhamasishaji wa wananchi kujiunga au kuanzisha Vyama vya Ushirika ambapo hadi kufikia Desemba 2017 vyama vipya 394 vilisajiliwa na kufanya idadi ya vyama kufikia 10,990 kutoka 10,596 vilivyokuwepo Machi 2017. Vyama hivi vinakadiriwa kutoa ajira mpya kwa wananchi takribani 1,182. Katika kipindi hicho, wanachama wapya 385,295 walijiunga au kuanzisha Vyama vya Ushirika na kufanya idadi ya wanachama kuongezeka kutoka 2,234,016 hadi kufikia 2,619,311.

21. Mheshimiwa Spika, Tume imeendelea kuvijengea na kuimarisha uwezo wa kiuchumi Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo (SACCOS) ambapo jumla ya Shilingi bilioni 902 zilitolewa kwa wanachama kama mikopo kwa mwaka 2017 ikilinganishwa na Shilingi bilioni 855.29, zilizotolewa mwaka 2016. Vilevile, SACCOS zimeweza kuongeza akiba za wanachama kufikia Shilingi bilioni 561 ikilinganishwa na Shilingi bilioni 331 kwa mwaka 2016. Aidha, SACCOS zimeweza kuongeza amana hadi kufikia Shilingi bilioni 53 kwa mwaka 2017/18 ikilinganishwa na Shilingi bilioni 47 zilizokuwepo mwaka 2016/2017.

22. Mheshimiwa Spika, katika kipindi hicho, Vyama vya Ushirika wa Mazao (*Agricultural*

Marketing Cooperative Societies - AMCOS) vimeendelea kutoa huduma mbalimbali kwa wakulima ikiwemo huduma za ugani, usambazaji wa pembejeo, ukusanyaji na uuzaji wa mazao. Wizara kupitia Tume imeendelea kuhimiza ukusanyaji na uuzaji wa mazao makuu ya biashara kupitia Vyama vya Ushirika. Utaratibu huu umesaidia katika kuongeza kiasi cha makusanyo ya mazao kupitia Vyama vya Ushirika, uhakika wa soko na kuimarika kwa bei za mazao kupitia minada.

23. *Mheshimiwa Spika*, Tume imeendelea kuhamasisha matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za Maghala katika mazao mbalimbali yakiwemo pamba, kahawa, ufuta na kakao ili wakulima waweze kunufaika na bei kama ilivyo katika zao la korosho ambapo katika msimu wa 2017/2018, vyama viliuza korosho na kuwalipa wakulima jumla ya Shilingi bilioni 1,290.00 ikilinganishwa na malipo ya Shilingi bilioni 809.18 msimu wa 2016/2017.

24. *Mheshimiwa Spika*, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Ushirika bado unakabiliwa na changamoto mbalimbali zikiwemo ubadhirifu wa mali za vyama vya Ushirika unaofanywa na baadhi ya viongozi na watendaji wa Vyama vya Ushirika wasio waaminifu na uelewa mdogo wa wanachama

juu ya haki, wajibu na majukumu yao kama wamiliki wa vyama. Katika kukabiliana na changamoto hizo, Serikali inaimarisha usimamizi kwa kuongeza kasi ya ukaguzi wa vyama, kuwajengea uwezo viongozi na kutoa mafunzo kwa wanachama kuhusu haki na wajibu wao. Aidha, Serikali imeendelea kufuatilia ili kuzirudisha mali zote za vyama vya Ushirika zilizoporwa na watu binafsi au taasisi pamoja na kuwachukulia hatua za kinidhamu wahusika wa ubadhirifu.

1.4 MWELEKEO NA MALENGO YA SEKTA YA KILIMO

25. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo inatekeleza malengo yake kupitia Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (ASDP II). Programu hii inatekeleza malengo ya Mpango wa Uwekezaji katika Sekta ya Kilimo Nchini (*Tanzania Agriculture and Food Security Investment Plan - TAFSIP*) ikiwa na lengo mahsusi la kuhakikisha kuwa Kilimo kinakua kwa asilimia 6 kwa mwaka kuendana na malengo ya Programu Kabambe ya Maendeleo ya Kilimo Barani Afrika (*Comprehensive Africa Agriculture Development Program - CAADP*).

26. Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia haya, mwelekeo wa Sekta ya kilimo ambao Wizara itausimamia kwa dhati kuanzia sasa hadi mwaka

2025 ni kuleta mageuzi (transformation) ya kilimo kutoka mtazamo uliopo wa kilimo cha kujikimu kufikia uendeshaji wa kilimo kwa mfumo wa kibiashara. Lengo la mageuzi haya ni kuhakikisha kuwa shughuli za kilimo zinakuwa na manufaa kwa nchi na wakulima kuendana na dhamira yetu ya kufikia uchumi wa kati na wa viwanda. Itakumbukwa kwamba sekta ya kilimo inaajiri zaidi ya asilimia 65 ya nguvu kazi nchini. Aidha, asilimia 80 ya Watanzania maskini wanaishi kwa kutegemea kipato na maisha yao kutokana na shughuli za kilimo.

27. Mheshimiwa Spika, Kwa mantiki hiyo, mageuzi tunayotaka kuyafanya ni ya kuondoa asilimia 80 ya Watanzania walio katika lindi la umaskini, au kiasi cha watu milioni 10 ifikapo 2025. Malengo mengine ya mageuzi haya ni pamoja na kuhakikisha tunajitosheleza kwa chakula ikiwa ni pamoja na kujenga mfumo imara wa hifadhi ya chakula kitaifa na ugavi ili kuruhusu ubobevu (specialization); kuongeza uzalishaji na tija ya kilimo hasa kwa mazao ya biashara na mazao ghafi kwa uzalishaji viwandani ili kuchochea uwekezaji katika mnyororo mzima wa thamani wa uzalishaji wa mazao hayo kuendeshwa kibashara. Pia, mageuzi hayo yatatusaidia kuongeza uwezo, kama nchi, wa kukabiliana na changamoto za mabadiliko ya tabianchi ambayo yamekuwa na athari sana

kwenye kilimo nchini. Kuhusiana na hili, msukumo umewekwa katika kuongeza miundombinu ya uvunaji maji na hifadhi ya maji; umwagiliaji na elimu ya matumizi jadidifu ya maji na hifadhi ya ardhi.

28. *Mheshimiwa Spika*, baada ya maelezo hayo ya utangulizi naomba sasa kuwasilisha taarifa ya utekelezaji wa shughuli za Wizara ya Kilimo kwa mwaka wa fedha 2017/2018 pamoja na Mpango na Bajeti kwa mwaka wa fedha 2018/2019.

2.0 TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA WIZARA YA KILIMO KWA MWAKA 2017/2018 NA MPANGO KWA MWAKA 2018/2019 (FUNGU 43)

2.1 Mapato na Matumizi ya Fedha katika Kipindi cha mwaka 2017/2018 (Fungu 43)

2.1.1 Makusanyo ya Maduhuli

29. *Mheshimiwa Spika*, Wizara ya Kilimo kwa mwaka 2017/2018 ilikadiria kukusanya mapato ya Shilingi **2,015,010,000** kupitia Fungu 43 kutokana na vyanzo mbalimbali vikiwemo tozo na ada za huduma za ukaguzi wa mazao ya kilimo yanayoingia na yanayosafirishwa nje ya nchi; tozo zinazotokana na uuzaji wa nyaraka za zabuni; kodi za majengo ya ofisi; na makato ya mishahara ya

watumishi ambao wanakaa kwenye nyumba za serikali. Hadi kufikia tarehe 31 Machi, 2018 Wizara ilikusanya jumla ya Shilingi **1,708,724,841.68** sawa na asilimia **84.80** ya makadirio na Wizara inaendelea kukusanya maduhuli hayo.

2.1.2 Fedha Zilizoidhinishwa

30. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo kupitia Fungu 43 ilitengewa jumla ya Shilingi **214,815,759,000**. Kati ya Fedha hizo, Shilingi **64,562,759,000** ni Fedha za matumizi ya kawaida na Shilingi **150,253,000,000** ni Fedha za maendeleo.

2.1.3 Matumizi ya Bajeti ya Kawaida

31. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, fedha za matumizi ya kawaida zilizopitishwa kwa Fungu 43 ni Shilingi **64,562,759,000**. Kati ya fedha hizo, Shilingi **29,868,879,000** ni kwa ajili ya mishahara ya Watumishi wa Wizara, Shilingi **15,199,054,000** ni mishahara ya watumishi wa Bodi na Taasisi na Shilingi **19,494,826,000** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo. Aidha, Kati ya fedha za matumizi mengineyo, Shilingi **7,889,038,800** Ruzuku kwa Mashirika ya ndani na Shilingi **11,605,787,130** ni kwa ajili ya matumizi ya Idara, Vitengo na Vituo vya Wizara.

32. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia tarehe 31 Machi, 2018 jumla ya Shilingi **36,069,819,172** za matumizi ya kawaida kati ya Shilingi **64,562,759,000** zilikuwa zimetolewa sawa na asilimia **55.87** ya fedha zilizoidhinishwa. Kati ya fedha zilizotolewa, Shilingi **26,417,055,451** ni mishahara na Shilingi **9,652,763,721** ni za matumizi mengineyo. Aidha, fedha zilizotumika ni Shilingi **33,054,942,776.63** sawa na asilimia **91.64** ya fedha zilizotolewa.

2.1.4 Matumizi ya Bajeti ya Maendeleo

33. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2017/2018, Wizara ya Kilimo ilitengewa jumla ya Shilingi **150,253,000,000** kupitia Fungu 43 kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha hizo, Shilingi **59,600,000,000** ni Fedha za ndani na Shilingi **90,653,000,000** ni Fedha za nje. Hadi kufikia tarehe 31 Machi, 2018 Shilingi **27,231,305,232.69** zimetolewa sawa na asilimia **18** ya Fedha zilizoidhinishwa. Matumizi ni Shilingi **27,231,305,232.69** sawa na asilimia **100.00** ya Fedha zilizotolewa. Kati ya Fedha hizo Shilingi **25,576,120,000** ni Fedha za ndani na Shilingi **1,655,185,232.69** ni Fedha za nje.

2.2 Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara kwa Mwaka 2017/2018 na Mpango kwa Mwaka 2018/2019 (Fungu 43)

34. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Bajeti ya mwaka 2017/2018, umezingatia malengo ya Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/2017 – 2020/2021); Malengo Endelevu ya Maendeleo (*Sustainable Development Goals - SDGs*); *Tanzania Agriculture and Food Security Investment Plan (TAFSIP)*; na Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya mwaka 2015 - 2020. Malengo hayo yalitekelezwa kupitia Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (*Agricultural Sector Development Program – ASDP II*), na Mpango wa Kukuza Kilimo katika Ukanda wa Kusini mwa Tanzania (*Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania – SAGCOT*). Maeneo mengine yaliyozingatiwa ni pamoja na masuala mtambuka yakiwemo Jinsia, Mazingira, Mabadiliko ya Tabianchi, UKIMWI na Ajira ya Vijana katika Sekta ya Kilimo.

35. Mheshimiwa Spika, vilevile, kupitia Programu ya ASDP II, Sekta Binafsi ambayo ni nguzo muhimu katika maendeleo ya Sekta ya Kilimo imeshirikishwa kikamilifu katika kuongeza uzalishaji na tija, uongezaji wa thamani wa mazao, upatikanaji na usambazaji wa pembejeo za kilimo, masoko kwa ajili ya mazao na bidhaa za Kilimo na

kutoa huduma mbalimbali ikiwemo huduma za utafiti, mafunzo na ugani.

36. Mheshimiwa Spika, katika kufanikisha majukumu yake, Wizara imetekeleza Maeneo ya Kipaumbele nane (8) kupitia Fungu 43 katika Idara, Vitengo, Asasi na Taasisi za Wizara. Maeneo ya kipaumbele yaliyotekelezwa ni kama ifuatavyo:

- i. Kusimamia Matumizi Endelevu ya Ardhi ya Kilimo na Maji
- ii. Kuongeza kilimo chenye tija kwa kuongeza upatikanaji na utumiaji wa pembejeo za kilimo (mbolea, mbegu bora, zana za kilimo na viuatilifu vya kudhibiti wadudu, magugu na magonjwa ya mimea) na kuboresha mfumo wa utafiti na utoaji wa matokeo ya utafiti kwa wadau, huduma za ugani na kusambaza teknolojia za kilimo juu ya uzalishaji wa mazao
- iii. Kuimarisha usimamizi wa mazao kabla na baada ya mavuno na kuongeza thamani ya mazao na upatikanaji wa masoko kwa mazao yote ya wakulima
- iv. Kuratibu utekelezaji wa Mikakati ya Maendeleo ya Mazao na kuimarisha huduma za udhibiti

- v. Kuunda na kupitia Sera za Sekta ndogo ya Mazao na Sheria zake ili kuweka Mazingira mazuri ya Uwekezaji katika Kilimo
- vi. Kuimarisha Uratibu, Ufuatiliaji na Tathmini ya Sekta
- vii. Kuimarisha Masuala Mtambuka (Vijana katika Kilimo, Jinsia, Mazingira, Lishe na UKIMWI).
- viii. Kuendelea kutekeleza Mpango wa Serikali kuhamia Dodoma

37. Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa shughuli za Wizara kwa mwaka 2017/2018 na mpango kwa mwaka 2018/2019 kwa kuzingatia vipaumbele ni kama ifuatavyo;

2.2.1 Kusimamia Matumizi Endelevu ya Ardhi ya Kilimo na Maji

38. Mheshimiwa Spika, Matumizi Endelevu ya Ardhi ya Kilimo na Maji ni pamoja na upimaji wa ardhi yote ya kilimo; usimamizi wa ubora wa ardhi na maji na hifadhi ya mazingira kwa ajili ya kupambana na mabadiliko ya tabianchi kwa kuandaa miongozo na kutoa elimu juu ya teknolojia za hifadhi ya udongo na maji mashambani.

39. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara kupitia Programu ya Kusaidia

Umilikishaji wa Ardhi kwa Wananchi (*Land Tenure Support Programme*) ilishirikiana na Wizara ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, Ofisi ya Rais - TAMISEMI, Wizara ya Maliasili na Utalii, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji kuandaa Mipango ya Matumizi Bora ya vijiji vinavyotekeleza programu hiyo katika Halmashauri za Wilaya za Kilombero, Ulanga na Malinyi. Kazi hiyo iliwezesha kutolewa kwa Hati za Hakimiliki za Kimila 4,968 kwa wananchi.

40. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, Ofisi ya Rais - TAMISEMI, Wizara ya Maliasili na Utalii, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji na Umwagiliaji imeandaa taarifa ya migogoro ya ardhi yenye mapendekezo ya utatuzi wake; kutoa mafunzo kwa wakulima 8,800 wa Vijiji vya Sigara, Lumeji, Kasoli, na Ng'esha katika Wilaya ya Magu Mkoani Mwanza juu ya kilimo cha makinga maji; upandaji wa miti na kilimo cha matuta katika kudhibiti mmonyoko wa ardhi mashambani kupitia Mradi wa Hifadhi ya Mazingira ya Ziwa Victoria (LVEMP II); kuendelea na mradi wa Matumizi Endelevu ya Ardhi katika Lindimaji za Mito ya Ruvu na Zigi iliyo katika mikoa ya Morogoro na Tanga mtawalia kwa

kufanya utambuzi wa wilaya ambazo wataalamu wa ugani watapeleka mafunzo ya teknolojia za hifadhi ya udongo na maji mashambani; kupitia mwongozo wa Upangaji wa Mipango ya matumizi ya Ardhi ya Vijiji na kuandaa Mkakati wa kukabiliana na changamoto za Matumizi bora ya Ardhi nchini.

41. *Mheshimiwa Spika*, Wizara pia imeshirikiana na Wizara ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Wizara ya Viwanda Biashara na Uwekezaji, Ofisi ya Rais - TAMISEMI na Sekta binafsi kuwezesha upatikanaji wa ardhi ya uwekezaji katika shamba la miwa la Mkulazi lenye hekta 60,000 ambalo kampuni ya Mkulazi Holding Company LTD imewezeza katika kuzalisha miwa na sukari. Ili kuwanufaisha wananchi wa vijiji vinavyozunguka shamba hilo Wizara imewezesha kutolewa kwa hati za Hakimiliki za Kimila 400 kwa wananchi wa Kijiji cha Chanyumbu. Aidha, Shamba la kilimo cha miwa la Bagamoyo lenye hekta 10,000 limetolewa kwa Kampuni ya Bakharesa Group of Companies kwa ajili ya kuwekeza katika kilimo cha zao la miwa na kuzalisha sukari. Shamba lingine ni Mbigiri lenye ekari 12,000 ambalo kampuni ya Mkulazi Holding Company LTD inashirikiana na Magereza katika kuliendeleza kwa kilimo cha miwa na kusindika sukari.

42. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itatekeleza mpango madhubuti wa kujenga Mabwawa katika Mikoa ya Kanda ya Ziwa. Aidha, Wizara itajenga bwawa la Kalege na miundombinu ya umwagiliaji inayotarajiwa kumwagilia takriban hekta 11,700 na litahudumia Halmashauri za Bukoba Vijijini na Misenyi. Bwawa hilo litakuwa na uwezo wa kuhifadhi maji mita za ujazo 2,780,000 ambapo litasaidia upatikanaji wa maji kwa ajili ya mifugo, ufugaji wa samaki (*aquaculture*) na kuchangia kupunguza uharibifu wa vyanzo vya maji (*degraded sub-catchments*) katika bonde la Mto Ngono Mkoani Kagera. Vilevile, bwawa hilo litatumika kwa ajili ya uhifadhi wa maji wakati wa msimu wa kiangazi, kuboresha ustahimilivu wa mabadiliko ya tabia nchi, kuzuia mafuriko ambayo yanaathiri jumla ya hekta 3,555 (hekta 2,901 mashamba makubwa na hekta 654 mashamba madogo) na uzalishaji wa megawati 2.46 za umeme.

43. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itaendelea kusimamia matumizi endelevu ya ardhi ya kilimo na maji katika maeneo mbalimbali nchini kote kwa kushirikiana na Halmashauri na wadau wengine wa kilimo. Wizara itafanya tathmini ya ardhi ya kilimo na hali ya uchumi wa kijamii, utunzaji mazingira, na uandaaji wa mpangokina wa matumizi bora ya ardhi katika maeneo ya kilimo

yaliyopo kwenye pori tengefu la Loliondo na mashamba ya wakulima wadogo wanaozunguka mashamba saba ya uwekezaji ya Lukulilo, Mkulazi, Pangani, Kitengule, Muhoro, Tawi na Bagamoyo.

44. Mheshimiwa Spika, Vilevile Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI itaendelea kutambua maeneo mapya ya kilimo kwa ajili ya uwekezaji wa kilimo cha kibiashara na kuwezesha Vijana kujiajiri katika kilimo. Mikoa itakayohusika katika kazi hii ni Rukwa, Katavi, Lindi, Ruvuma, Kigoma, Kagera, Mtwara, Geita, Tabora, Singida na Morogoro. Wizara pia itaendelea kuimarisha matumizi endelevu ya ardhi ya kilimo kwa kuhimiza matumizi ya teknolojia za hifadhi ya udongo na maji mashambani katika lindimaji za mto Wami/Ruvu na Pangani na kueneza teknolojia mbalimbali za matumizi bora ya ardhi ya kilimo kupitia maonesho ya kitaifa NaneNane, Siku ya Chakula Duniani na Wiki ya Utumishi wa Umma.

45. Mheshimiwa Spika, Wizara itashirikiana na wadau mbalimbali kukamilisha rasimu ya Mpango Kabambe wa Matumizi Endelevu ya Ardhi ya Kilimo na kuboresha rasimu ya Sheria ya Rasilimali za Ardhi ya Kilimo ili ardhi ya kilimo iweze kutumika ipasavyo na kulindwa. Aidha, Wizara itashirikiana na wadau wengine katika kusuluhisha na kuandaa mikakati endelevu ya kuzuia migogoro

baina ya wakulima na watumiaji wengine wa ardhi ikiwa ni pamoja na kupima maeneo yaliyo chini yake kwa ajili ya kupata Hatimiliki.

2.2.2 Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo

Mbolea

46. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa mbolea ambapo hadi kufikia mwezi Aprili, 2018 tani 435,178 zimeingizwa nchini na kusambazwa katika mikoa mbalimbali kwa matumizi ya wakulima. Kiasi hicho kilichoingizwa ni sawa na asilimia 89.73 ya wastani wa mahitaji ya tani 485,000 kwa mwaka. Kati ya mbolea iliyoagizwa kutoka nje ya nchi, tani 233,979.16 ziliagizwa kwa Mfumo wa Ununuzi wa Pamoja (BPS) ambapo tani 88,945 ni mbolea ya kupandia (DAP) na tani 145,034.16 ni mbolea ya kukuzia (UREA).

47. *Mheshimiwa Spika*, wakati wa utekelezaji wa mfumo wa BPS changamoto mbalimbali zilijitokeza na kusababisha upungufu au ukosefu wa mbolea kwenye baadhi ya maeneo kama vile mikoa ya Rukwa, Ruvuma (Songea) na Katavi. Changamoto hizo ni pamoja na baadhi ya wafanyabiashara wa mbolea kutoridhika na bei elekezi iliyotolewa na Serikali; mtaji mdogo wa wafanyabiashara;

kupanda kwa gharama za usafirishaji wa mbolea kulikosababishwa na mvua zilizonyesha na hivyo kuathiri miundombinu ya barabara za vijijini; na utoroshwaji wa mbolea kwenda nchi jirani za Zambia na Malawi kulikosababishwa na kushuka kwa bei ya mbolea nchini.

48. Mheshimiwa Spika, ili kuharakisha usambazaji wa mbolea katika maeneo yaliyokuwa na upungufu, Wizara ilichukua hatua ya dharura ya kusambaza mbolea kwa kutumia magari ya Jeshi la Wananchi Tanzania. Aidha, Wizara ilitoa ufafanuzi kwa Wakuu wote wa Mikoa na Wilaya kuangalia uhalisia wa gharama za usafirishaji na kuwaruhusu wafanyabiashara (wafanyabiashara wadogo wanaopeleka mbolea vijijini) kuongeza bei ya mbolea endapo ongezeko la gharama ya usafiri litajitokeza ili mbolea ifike kwa wakulima kwa wakati. Vilevile, Wizara imeendelea kutoa elimu kwa wafanyabiashara wa mbolea hususan walioko katika ngazi ya Halmashauri kuhusu utaratibu wa kupata mbolea na jinsi wanavyoweza kununua kwa pamoja kutoka kwa wasambazaji wakubwa ili kupunguza gharama mbalimbali za usafirishaji.

49. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kutumia Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja (*Bulk Procurment system-BPS*) ambao utahakikisha upatikanaji wa

mbolea kwa wingi na kwa bei nafuu. Kwa kutumia mfumo huo, Wizara itawezesha upatikanaji na matumizi ya tani 300,000 za mbolea. Kati ya hizo tani 100,000 ambayo tayari uagizaji na uingizaji wake umeanza kwa tani 32,000 na hivyo uhakika wa upatikanaji wake wakati wote wa msimu ujao wa kilimo ni mbolea ya kupandia (DAP) na tani 200,000 ni mbolea ya kukuzia (UREA). Aidha, Wizara itahamasisha wafanyabiashara wa mbolea kujenga maghala makubwa kwa ajili ya kuhifadhi mbolea (*strategic storage facilities*) hususan katika maeneo yenye mahitaji makubwa ili kuhakikisha wakulima wanapata mbolea kwa wakati wote. Vilevile, Wizara itashirikisha wadau wa maendeleo kama *African Fertilizer and Agribusiness Partnership (AFAP)* kuanzisha miradi yenye lengo la kusaidia ujenzi wa maghala.

Mbegu Bora na Viuatilifu

50. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018 upatikanaji wa mbegu bora umefikia tani 51,700.51 ikilinganishwa na tani 28,278.2 za mwaka 2016/2017. Kiasi hicho cha mbegu bora kinatokana na tani 26,112.69 zilizozalishwa hapa nchini, tani 16,277.7 zilizoingizwa nchini na tani 9,310.12 zikiwa ni bakaa ya msimu wa 2016/2017. Kati ya mbegu bora zilizozalishwa nchini tani 18,500 ni mbegu za Pamba.

51. *Mheshimiwa Spika* Wizara kupitia Bodi ya Korosho imezalisha miche bora ya korosho 8,178,709 na kusambaza kwa wakulima wa mikoa ya Mtwara (1,559,407), Lindi (4,027,951), Ruvuma (819,370), Dodoma (753,662), Singida (956,419) na Tabora (610,900). Kati ya miche ya korosho iliyozalishwa miche iliyobebeshwa (*grafted*) ni 738,103 na miche isiyobebeshwa ni 7,440,606. Aidha, usambazaji wa miche ya korosho unaendelea katika mikoa ya Pwani, Tanga, Morogoro, Katavi, Njombe, Iringa, na Kilimanjaro. Vilevile, miche bora ya Chai 11,560,000 imezalishwa kupitia Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai (TSHTDA) kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo. Miche bora ya kahawa 1,163,758 imezalishwa na kusambazwa kwa wakulima kupitia Taasisi ya Utafiti wa Kahawa kupitia vituo vyake vidogo vya Lyamungu (Kilimanjaro), Ungani (Mbinga), Maruku (Kagera), Mwayaya (Kigoma), Mbimba (Mbozi) na Sirari (Tarime).

52. Aidha, Wizara kupitia Bodi ya Pamba ilinunua na kusambaza kwa wakulima chupa milioni 7.3 za viuadudu vyenye thamani ya Shilingi bilioni 29.2 na vinyunyizi 16,500 vyenye thamani ya shilingi milioni 495 na kukarabati vinyunyizi 6,000 vilivyokuwa kwa wakulima.

53. Mheshimiwa Spika, Sekta Binafsi imeingiza kutoka nje kiasi cha tani 149.03 za mbegu za alizeti. Miongoni mwa aina hizo za mbegu za alizeti ni mbegu chotara; *NSFH 36, NSFH 145, AGUARA 4* na *HYSUN 33* zilizoidhinishwa nchini na Kamati ya Taifa ya Mbegu mwaka 2015 zikiwa na sifa ya utoaji mavuno ya tani kati ya 2.5-3.6 kwa hekta ukilinganisha na tani 1-2 kwa hekta kwa mbegu aina ya *Record* iliyoidhinishwa nchini zaidi ya miaka 30 iliyopita.

54. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itawezesha upatikanaji na matumizi ya tani 40,000 za mbegu bora; kuzalisha miche bora ya chai milioni 10 na miche bora ya kahawa milioni 12; kusambaza tani 8,600 na lita 9,800 za viuatilifu; na ekapaki 7,000,000 za viuatilifu vya zao la pamba.

55. Mheshimiwa Spika, aidha, Wizara kwa kushirikiana na "*Bill and Melinda Gates Foundation*" itakamilisha maandalizi ya Mfumo wa Taifa wa kuimarisha upatikanaji wa mbegu bora. Mfumo huo utahusisha uboreshaji wa uzalishaji wa mbegu mama katika vituo vya utafiti; kuimarisha na kuboresha miundombinu ya mashamba ya ASA yanayozalisha mbegu zilizothibitishwa; kujenga uwezo wa Taasisi ya Uthibiti wa Ubora wa Mbegu (TOSCI); na kuboresha mfumo wa menejimenti ya

upatikanaji, usambazaji na matumizi ya mbegu bora nchini. Aidha, Wizara itahakikisha sekta binafsi inashiriki kikamilifu katika Tasnia ya mbegu ili kuongeza upatikanaji wa mbegu bora nchini. Vilevile, Wizara itafuatilia na kutoa ushauri wa kitaalamu kuhusu matumizi ya pembejeo za kilimo kwenye Mikoa na Halmashauri nchini. Wizara itafanya tathimini ya mahitaji halisi ya mbegu kwa mwaka nchini.

56. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/19 kiuatilifu aina ya Sulphur pamoja na Vifungashio vya korosho (magunia) havitatolewa kwa njia ya ruzuku kama ilivyokuwa msimu wa Kilimo 2017/18. Wakulima watauziwa kwa bei ambayo itatangazwa na Bodi ya Korosho ili wakulima na wadau wa Korosho waweze kufahamu utaratibu wa kupata pembejeo hiyo pamoja na magunia kwa wakati na kwa bei itakayopitishwa. Aidha, Serikali kupitia Bodi ya Korosho Tanzania kwa kushirikiana na Vyama Vikuu vya Ushirika wa Korosho na Benki ya NMB imekamilisha mchakato wa uagizaji wa pembejeo za korosho ikiwemo kuingia mikataba na wazabuni ambao kwa ujumla wao wataleta salfa ya unga tani 35,000 na viuatilifu vya maji lita 520,000. Hadi kufikia mwisho wa mwezi wa Mei, 2018 kiasi cha pembejeo zinazohitajiwa zitakuwa zimeshapokelewa. Aidha, Serikali inasimamia upatikanaji wa magunia ya kuhifadhia Korosho

kupitia makubaliano kati ya Vyama vya Ushirika, Benki na wazalishaji wa magunia.

2.2.3 Udhhibiti wa Visumbufu vya Mimea na Mazao

Udhhibiti wa visumbufu vya milipuko

57. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kudhibiti visumbufu vya mimea na mazao kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya katika Mikoa kwa kununua jumla ya kilo 820 za kuua panya (Rodenticide), lita 6,000 za kuua kwelea kwelea (Fenthion 60% ULV), lita 10,000 za kuua kiwavijeshi vamizi (Duduba) na 500 za kivutia inzi wa matunda (Methyl eugenol) vyote vikiwa na thamani ya Shilingi milioni 700.

58. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia mwezi April 2018, ndege waharibifu aina ya kwelea kwelea walidhibitiwa katika Wilaya za Mbarali, Moshi Vijijini, Arumeru, Simanjiro, Kishapu, Nzega, Igunga, Kahama, Msalala, Shinyanga vijijini, Sengerema na Manispaa ya Dodoma. Katika kufanikisha kazi hiyo, Jumla ya lita 2,425 kati ya 6,000 za kiuatilifu aina ya *Fenthion 60% ULV* zilitumika kuangamiza takriban kweleakwelea milioni 61.7.

59. *Mheshimiwa Spika*, Savei ya kubaini kiwavijeshi vamizi (*Fall armyworm*) imefanyika katika Mikoa ya Morogoro, Rukwa, Mara, Songwe, Mbeya na Tanga. Jumla ya wataalam 350 kutoka Mikoa ya Njombe, Mbeya, Katavi, Rukwa, Pwani, Morogoro, Kilimanjaro, Manyara, Mara, Arusha, Simiyu, Geita, Mwanza na Kagera walipatiwa mafunzo ya kutambua na kudhibiti viwavijeshi vamizi. Aidha, Wizara imepokea jumla ya mitego ya nondo wa kiwavijeshi vamizi 305, ambapo mitego 169 imesambazwa katika Mikoa ya Mbeya (34), Songwe (24), Shinyanga (6), Arusha (2), Dar es Salaam (25), Mwanza (4), Tabora (10), Iringa (10), Morogoro (10), Manyara (10), Kilimanjaro (10) na Rukwa (24). Mitego 136 iliyobaki inaendelea kusambazwa katika Mikoa kulingana na mahitaji. Vilevile, savei ya kubaini nzige wekundu ilifanyika katika mbuga za mazalio ya nzige hao katika maeneo ya Ziwa Rukwa, Iku/Katavi, Malagarasi, Wembere na Bahi.

60. *Mheshimiwa Spika*, Udhibiti wa panya umefanyika kwa kushirikiana na Wilaya za Mvomero, Chalinze/Bagamoyo, Handeni, Kilindi, Kilombero, Ulanga, Malinyi, Morogoro vijijini, Kilosa, Songwe na Korogwe. Jumla ya vijiji 221 na kaya 18,382 zilipewa kiuatilifu kilo 1,331 ya sumu ya panya. Kati ya hizo kilo 511 zilinunuliwa na Halmashauri za Wilaya

Udhibiti wa visumbufu kibaiolojia.

61. Mheshimiwa Spika, udhibiti wa visumbufu vya mimea na mazao kibaiolojia umeendelea kufanyika ambapo wadudu 12,000 rafiki wa mkulima (*Fopius arisanus* na *Diachasmimorpha longicaudata*) wamezalishwa na kusambazwa katika maeneo ya Wilaya za Kibaha na Mkuranga Mkoani Pwani ili kudhibiti Inzi wa matunda. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Kituo cha ICIPE - Kenya imetoa elimu kwa wakulima 100 na maafisa ugani 25 kutoka Wilaya za Kibaha, Bagamoyo na Mkuranga kuhusu udhibiti wa Inzi vamizi wa matunda na mboga ambapo wakulima waliopata mafunzo hayo walipewa mitego, chambo na kiuatilifu ili kudhibiti inzi vamizi katika maeneo yao.

62. Mheshimiwa Spika, kituo cha kudhibiti visumbufu kibaiolojia kilichopo Kibaha-Pwani kimezalisha na kutunza wadudu marafiki aina ya Mbawakavu (*Neochetina eichhoniae* na *Neochetina bruchi*) kwa ajili ya kudhibiti magugu maji pamoja na manyigu (*Apoanagyrus lopezi*) kudhibiti Kidung'ata wa muhogo (*Cassava mealybug*). Pia, Wizara kwa kushirikiana na Kituo cha Kimataifa cha ICIPE imetoa mafunzo ya matumizi ya Teknolojia ya mimea inayodhibiti funza wa mabua (*push pull*) na kiduha (*striga*) kwenye zao la Mahindi

na Mtama kwa vijiji 7 katika Wilaya za Mvomero na Morogoro ambapo mashamba darasa 29 yameanzishwa. Wizara imetoa mafunzo ya udhibiti wa visumbufu vya Pamba kwa wakulima katika Halmashauri za Sengerema, Kwimba, Bunda, Igunga, Nzega, Chato, Musoma, Misungwi, Itilima, Busega, Bariadi, Meatu, Maswa, Geita, Bukombe, Mbogwe, Nyang'hwale, Kishapu na Maswa.

Kueneza Elimu ya Udhibiti Husishi Nchini (Integrated Pest Management - IPM)

63. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutoa mafunzo kuhusu Udhibiti Husishi ambapo Maafisa Kilimo 30 kutoka Mkoa wa Mbeya walipewa mafunzo juu ya Udhibiti Husishi (IPM). Aidha, wakulima wa Wilaya za Misungwi, Kwimba, Bariadi na Iramba wamepewa mafunzo ya Udhibiti Husishi kwa zao la pamba kupitia Mashamba Darasa (*Farmers Field School-FFS*). Vilevile, uhamasishaji wa udhibiti wa mdudu mpya wa nyanya (*Tuta absoluta*) kwa njia ya IPM umefanyika kwenye Mikoa ya Kanda ya Kaskazini. Pia, Wizara kwa kushirikiana na FAO imechapisha vitabu 1,000 vya mwongozo wa Udhibiti Husishi kwa mazao ya nyanya, migomba na matikiti maji.

64. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuviwezesha Vituo vya Kanda za Afya ya Mimea na Vituo Maalum vya Afya ya Mimea (*Kibaha Bio*

Control, Morogoro Rodent Control, Kilimo Anga) ili vitoe huduma bora ya udhibiti wa visumbufu vya mazao na mimea. Vilevile, Wizara imethibitisha na kutoa vyeti vya uingizwaji na usafirishwaji wa mazao ya nafaka, bustani na mbegu za mafuta. Hadi mwezi Machi 2018, jumla ya vyeti 1,931 vya kuingiza mazao kutoka nje ya nchi na vyeti 3,287 vya usafi vya kusafirisha mazao nje ya nchi vimetolewa kwa wafanyabiashara wa mazao.

65. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kudhibiti visumbufu vya mazao na mimea kwa kufanya tathmini ili kudhibiti milipuko ya nzige, kweleakwelea, panya, viwavijeshi na magonjwa ya mimea. Aidha, Wizara itaendelea kuimarisha vituo vya ukaguzi vya mipakani ili kudhibiti mazao yanayosafirishwa na yanayoingia nchini. Vilevile, kituo cha kudhibiti milipuko cha Kilimo Anga kitaendelea kuimarishwa ili kutoa huduma bora ya udhibiti wa milipuko ya visumbufu vya magonjwa ya mazao na mimea. Vilevile, kupitia ASDP II Wizara itavijengea uwezo na kukarabati vituo 36 vya Afya ya Mimea na Vituo 8 vya Ukaguzi wa mazao mipakani.

66. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kufanya udhibiti wa utoaji wa vyeti vya uingizwaji na usafirishwaji wa mazao ya nafaka, bustani na mbegu za mafuta. Aidha, Wizara itaendelea

kuviwezesha Vituo vya Kanda za Afya ya Mimea na Vituo Maalum vya Afya ya Mimea (*Kibaha Bio Control, Morogoro Rodent Control, Kilimo Anga*) ili kutoa huduma bora ya udhibiti wa milipuko ya visumbufu vya magonjwa ya mimea na mazao. Vilevile, Wizara itaendelea kutoa elimu kwa maafisa ugani na wakulima juu ya matumizi sahihi ya viuatilifu, kubaini milipuko, kudhibiti na itaendelea kuimarisha vituo vya ukaguzi vya mipakani ili kudhibiti mazao yanayosafirishwa na yanayoingia nchini.

67. Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha udhibiti wa visumbufu vya milipuko hasa viwavi jeshi vamizi na panya, Wizara imezishauri Halmashauri za wilaya zote nchini kutenga bajeti kwa ajili ya udhibiti wa visumbufu hususan ununuzi wa viuatilifu. Aidha, Wizara itaendelea na jukumu la kutoa ushauri wa kitaalamu na mafunzo.

2.2.4 Zana za Kilimo

68. Mheshimiwa Spika, katika kuendeleza matumizi ya zana bora za kilimo, Sekta binafsi imeingiza nchini zana bora za kilimo kwa lengo la kuongeza upatikanaji wake. Kwa kipindi cha mwezi Januari hadi Desemba 2017, jumla ya matrekta makubwa 1,604 na matrekta ya mkono 378 yaliingizwa nchini ikilingananishwa na kipindi kama hicho kwa mwaka 2016 ambapo jumla ya

matrekta makubwa 900 na matrekta ya mkono 260 yaliingizwa nchini.

69. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara kwa kushirikiana na Shirika la Taifa la Maendeleo (NDC) wameunganisha matrekta makubwa 420 aina ya URSUS kati ya 822 katika kiwanda cha kuunganisha matrekta cha TAMCO Kibaha. Matrekta hayo yataanza kuuzwa kwa wakulima kwa fedha taslimu. Aidha, Shirika linakusudia kusogeza huduma karibu na wakulima kwa kutumia *mobile services* kutoa huduma baada ya mauzo (vipuri, matengenezo na ushauri wa kiufundi).

70. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Sekta Binafsi wametoa mafunzo ya uendeshaji, usimamizi na utunzaji wa mashine za kuvuna na usindikaji zao la mpunga kwa maopereta 150 na Maafisa Zana 12 kutoka kwenye skimu 14 za umwagiliaji. Mashine hizo zenye uwezo wa kusindika kati ya tani 10 hadi 30 kwa siku zitaongeza thamani na soko la zao la Mpunga katika skimu za Mombo (Korogwe), Kivulini (Mwanga), Mawemairo (Babati), Ipatagwa, Uturo na Mbuyuni (Mbarali), Lekitatu (Meru), Mkula (Kilombero), Musa Mwinjanga (Hai), Nakahuga (Songea), Magozi (Iringa vijijini), Kilangali (Kilosa), Mkindo (Mvomero) na BIDP (Bagamoyo).

71. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itakamilisha Sheria ya Zana za Kilimo kwa ajili ya kulinda na kudhibiti ubora wa zana za kilimo, vipuri vinavyoingizwa na kuzalishwa nchini kwa kuzingatia mazingira. Vilevile, Wizara itafanya tathmini ya vituo vya zana za kilimo na mahitaji ya mashine na zana za kilimo katika Kanda 7 za Kilimo kwa ajili ya kuanzisha au kuhamasisha ukarabati wa vituo hivyo.

72. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itasimamia na kufanya tathmini ya ufanisi wa mashine za kuvuna, kukata, kupura na kukoboa mpunga kwa matumizi endelevu katika skimu 14 ambazo ni: Mombo (Korogwe), Kivulini (Mwanga), Mawemairo (Babati), Ipatagwa, Uturo na Mbuyuni (Mbarali), Lekitatu (Meru), Mkula (Kilombero), Musa Mwinjanga (Hai), Nakahuga (Songea), Magozi (Iringa vijijini), Kilangali (Kilosa), Mkindo (Mvomero) na BIDP (Bagamoyo). Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC) na Sekta Binafsi itabainisha, itatambua na kuhamasisha matumizi ya mashine za zana za kupanda, kupalilia na kuvuna mazao (viazi mviringo, mahindi na muhogo) katika Kanda 2 za Kilimo. Vilevile, Wizara itahamasisha Sekta Binafsi kuanzisha viwanda vidogo na vya kati vya usindikaji muhogo katika Kanda 2 za Kilimo.

73. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya na Sekta binafsi, itahamasisha uanzishwaji wa vituo viwili vya mfano vya kukodisha mashine za kilimo ili kuongeza huduma za zana za kilimo, kutengeneza ajira na kuongeza kipato katika Kanda 2 za Kilimo. Aidha, Wizara itafanya utambuzi, uanzishwaji na uhifadhi wa teknolojia sahihi za Kilimo Hifadhi katika Kanda ya Kati na Nyanda za Juu Kusini. Wizara pia kwa kushirikiana na Sekta binafsi itatoa mafunzo ya uendeshaji, utunzaji na usimamizi wa mashine na zana za kilimo kwa wamiliki ili kutoa huduma bora na zenye tija kwa wakulima wadogo.

2.2.5 Utafiti na Utoaji wa Matokeo ya Utafiti kwa Wadau

74. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara kupitia Vituo vya Utafiti na kwa kushirikiana na Taasisi Binafsi za kilimo imegundua na kuidhinisha mbegu bora mpya aina 25 (17 za Wizara na 8 za Taasisi Binafsi) za mazao ya pamba (2), maharage (9), mahindi (3), karanga (3), njugumawe (2), tumbaku (5) na mpunga (1) (**Kiambatisho Na. 1**). Aidha, mbegu hizo zilizoidhinishwa zitaanza kuzalishwa na ASA na Makampuni Binafsi kwa ajili ya kuzisambaza kwa wakulima.

75. Mheshimiwa Spika, Wizara pia imezalisha mbegu mama na mbegu za awali (*Breeder and Pre-basic seeds*) za mazao mbalimbali. Mbegu mama zilizozalishwa ni tani 5.2 ambazo ni pamba kilo 4,200 na mpunga kilo 1,050. Mbegu za awali zilizozalishwa ni tani 98.9 ambazo ni pamba kilo 23,240; viazi mviringo kilo 6,380; mpunga kilo 4,780; mahindi kilo 12,600; ulezi kilo 3,000, mtama kilo 1,300, soya kilo 2,200; maharage kilo 45,400; mazao mengine miche 5,150 ambayo ni migomba 1,750 na matunda 3,400; muhogo pingili 3,248,000 na viazi vitamu vipando 3,516,110.

76. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Tume ya Sayansi na Teknolojia na CIMMYT inaendelea na utafiti wa ugunduzi wa mbegu za mahindi aina 6 zinazoonyesha kustahimili ugonjwa wa *Maize Lethal Necrosis Disease (MLND)*. Aidha, utafiti wa wadudu waharibifu wanaoshambulia zao la miwa umeendelea kwa kuzalisha wadudu marafiki wenye uwezo wa kudhibiti wadudu waharibifu, utafiti ukikamilika wadudu marafiki watasambazwa kwenye mashamba ya wakulima. Vilevile, utafiti wa magonjwa ya batobato na michirizi kahawia kwa zao la muhogo umeendelea kufanyika kwa njia ya baioteknolojia ili kupata aina za mbegu zinazostahimili ukame na magonjwa kwa mfano Mkuranga 1.

77. Mheshimiwa Spika, matokeo ya mbegu bora zilizogunduliwa na watafiti na kusambazwa kwa wakulima wa korosho yameonesha kuongezeka kwa uzalishaji kutoka tani 127,956 mwaka 2012/2013 hadi tani 265,238 mwaka 2016/2017 ikiwa ni pamoja na kuzingatia kanuni bora za kilimo, udhibiti wa wadudu na magonjwa, pamoja na kuimarika kwa bei ya korosho. Aidha, ulifanyika utafiti wa tathmini ya faida ya zao la nanasi Mkoani Pwani ambapo matokeo yameonesha kuwa mkulima akitumia mbegu na kanuni bora za kilimo cha nanasi hupata faida ya wastani wa Shilingi 15,000,000 kwa hekta kwa kuuzia shambani ambayo ni mara nne zaidi ya wakulima wasiolima kitaalam.

78. Mheshimiwa Spika, matokeo ya utafiti wa udongo uliofanyika katika kanda tano (5) za Ziwa, Mashariki, Magharibi, Nyanda za Juu Kusini na Kusini umefanikisha kutoa aina kuu mbili za mbolea mpya aina ya *Nitrogen Phosphorus Sulphur* (NPS) na NPS Zinki ambazo zimesaidia kutoa mapendekezo sahihi ya matumizi bora ya mbolea kwenye maeneo yanayolima mazao ya mahindi, mpunga na maharage. Aidha, tathmini ya udongo kwa ajili ya kuzalisha zao la miwa imefanyika katika mashamba makubwa ya miwa ya Mkulazi (hekta 60,000), Mbigiri (hekta 12,000) na Bagamoyo (hekta 10,000) ambapo matokeo yameonyesha kuwa maeneo hayo yanafaa kwa kilimo cha miwa.

Vilevile, Wizara imefanya mapitio ya ramani za udongo kwa kutumia Mfumo wa Kijiografia (GIS) katika ukanda wa SAGCOT ili kurahisisha utambuzi wa maeneo yanayofaa kwa uwekezaji.

79. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia vituo vyake vya utafiti itaendelea kugundua, kutathmini na kusambaza teknolojia bora za kilimo. Aidha, mbegu bora mama na mbegu za awali tani 10 zikiwemo nafaka na mikunde zenye sifa ya kutoa mazao mengi kwa kuzingatia mnyororo wa thamani; kiwango kikubwa cha virutubisho; ukinzani dhidi ya wadudu na magonjwa; zinazozalishwa kwa njia ya kawaida na kibioteknolojia; zinazostahimili mabadiliko ya tabianchi; na zenye ubora wa usindikaji viwandani zitazalishwa.

80. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itaendelea kugundua na kusambaza teknolojia bora kwa ajili ya kurutubisha na kuhifadhi udongo kwa mazao ya kipaumbele, itarekebisha mapendekezo ya matumizi bora ya mbolea yanayotumika sasa kwenye mazao mbalimbali yakiwemo mpunga na mahindi katika kilimo cha mvua. Aidha, Wizara itaendelea kuhakiki ramani katika mfumo wa kijiografia wa habari (GIS) kwa wilaya 5 katika ukanda wa SAGCOT zinazolenga maeneo ya uwekezaji.

81. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itaendelea na utafiti wa kudhibiti wadudu waharibifu na magonjwa katika mazao ya bustani, mahindi, muhogo, pamba, viazi mviringo, migomba na korosho kwa teknolojia zinazolinda mazingira. Aidha, Wizara itafanya utafiti wa uchumi jamii katika mnyororo wa thamani kwa mazao ya kipaumbele katika ikolojia za kilimo, masoko, uchambuzi wa aina ya wadau na mahitaji yao kwa kuzingatia jinsia. Vilevile, itaandaa mizania (*farm budgets*) na mpango biashara (*business plan*) kwa mazao ya chakula na biashara kufikia malengo mkakati ya uchumi wa viwanda.

82. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Programu ya ASDP II itaboresha na kuimarisha miundombinu ya utafiti kwa kukarabati ofisi, maabara na nyumba katika vituo nane (8) vya utafiti vya Ukiriguru, Ilonga, Uyole, Naliendele, Tumbi, Seliani, Makutopora na Kituo cha Taifa cha Utunzaji Nasaba za Mimea (*National Plant Genetic Resource Centre*) pamoja na ujenzi na uboreshaji wa Makao Makuu ya Taasisi ya Utafiti wa Kilimo (TARI).

83. Mheshimiwa Spika, Wizara itahakikisha kuwa matokeo ya utafiti yanawafikia wadau wa kilimo kwa njia ya mtandao, maonesho, mashamba ya mfano, taarifa na machapisho mbalimbali kama

vile mabango, vipeperushi na vijarida. Aidha, itaratibu upatikanaji wa taarifa muhimu za utafiti kupitia majarida makubwa ya utafiti ulimwenguni kwa kushirikiana na Taasisi za Kimataifa ili kuongeza ubunifu wenye tija kwa maendeleo ya Sekta ya Kilimo nchini.

84. Mheshimiwa Spika, Wizara itaboresha utafiti unaozingatia masuala mtambuka ya kijinsia (*gender mainstreaming*) kwa kuelimisha wataalamu na wakulima umuhimu wake katika miradi kwa manufaa ya wakulima wa jinsia zote na kuongeza upokeaji wa teknolojia kwa mazao 8 ya kipaumbele chini ya Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo-ASDP II.

2.2.6 Huduma za Ugani na Usambazaji wa Teknolojia za Kilimo

85. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kupeleka teknolojia za kilimo kwa wakulima kwa kutoa mafunzo ya matumizi sahihi ya viuatilifu vya zao la pamba kwa wakulima viongozi na wengineo 15,230 katika Halmashauri za Bariadi, Itilima, Maswa na Meatu (Simiyu); Kwimba, Sengerema na Buchosa (Mwanza); Igunga na Nzega (Tabora); Chato na Geita (Geita) na Bunda, Musoma Vijijini, Serengeti (Mara). Aidha, kupitia mradi wa ERPP mafunzo ya kilimo shadidi (*System for Rice Intensification -SRI*)

cha mpunga yametolewa kwa wataalamu 48 kutoka katika skimu za umwagiliaji 17 kwenye Halmashauri za Kilombero, Mvomero, Kilosa, Ulanga na Morogoro. Vilevile, Mashamba Darasa 40 ya mpunga yenye jumla ya wakulima 1,200 yameanzishwa katika skimu za umwagiliaji 40 kwenye Halmashauri za Ulanga, Malinyi, Kilombero, Kilosa, Mvomero na Morogoro. Kupitia maonesho ya Sikukuu ya Wakulima (NaneNane) wadau mbalimbali wakiwemo wakulima wapatao 515,172 wamejifunza teknolojia mbalimbali za uzalishaji na usindikaji wa bidhaa na mazao ya kilimo.

86. Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kusimamia huduma za ugani na kuboresha usambazaji wa teknolojia za kilimo bora kwa wakulima kwa kutumia njia mbalimbali ikiwemo utoaji wa ushauri wa kitaalam na ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa kazi za ugani katika Halmashauri zote nchini.

87. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia ASDP II itaendelea kuviimarisha vituo vya maonesho ya wakulima (NaneNane) vilivyopo katika kanda za Kati (Nzuguni - Dodoma), Mashariki (J.K Nyerere - Morogoro), Kusini (Ngongo - Lindi), Nyanda za juu Kusini (John Mwakangale - Mbeya), Magharibi (Fatma Mwasi - Tabora), Kaskazini (Themi -

Arusha), Ziwa Magharibi (Nyamhongoro - Mwanza) na kujenga kituo kimoja kipya cha maonesho cha Kanda ya Ziwa Mashariki katika Mkoa wa Simiyu ili kupeleka teknolojia za kilimo kwa wakulima wengi zaidi. Hatua hizo ni sehemu ya mpango wa kuboresha maonesho hayo ambayo yana umuhimu mkubwa katika kuhakikisha teknolojia bora zinawafikia wakulima na kutangaza fursa za masoko ya mazao na bidhaa mbalimbali za kilimo. Aidha, kupitia mradi wa ERPP mashamba 300 ya mfano ya mpunga yenye jumla ya ekari 300 yataanzishwa ili kufundisha wakulima 1,200 juu ya matumizi bora ya pembejeo katika skimu 40 za umwagiliaji kwa kutumia kilimo shadidi (*System of Rice Intensification - SRI*). Pia itawezesha usambazaji wa pembejeo za kilimo (mbegu na mbolea) kwa wakulima 11,200 kwenye skimu 40 za umwagiliaji na mafunzo juu ya teknolojia ya SRI yatatolewa kwa wataalam 60 wa Ugani.

88. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itatoa elimu kwa wakulima 2000 wa ngano na wakulima wa mahindi 8000 katika kanda za Kaskazini na Ziwa mtawalia. Mafunzo hayo yatahusu kanuni za kilimo bora cha ngano kwa kutumia mbinu shirikishi ya shamba darasa ikiwa ni pamoja na kusambaza pembejeo za kilimo za kutosha na kwa wakati. Pia, Wizara itahamasisha wakulima kuongeza uzalishaji wa mazao

yanayostahimili ukame yakiwemo mtama, muhogo na uwele hususan kwenye maeneo yenye ukame. Vilevile, elimu itatolewa kwa wakulima wa Kanda ya Ziwa na Mkoa wa Tabora kuhusu kilimo bora cha mpunga kwa kutumia mfumo wa shadidi ili kuongeza uzalishaji kutoka wastani wa tani 2.5 kwa hekta hadi wastani wa tani 6 kwa hekta.

89. *Mheshimiwa Spika*, Wizara itafanya tathmini ili kubaini mahitaji ya mafunzo kwa maafisa ugani katika Halmashauri zote nchini kwa lengo la kuwajengea uwezo na kuongeza ufanisi katika kutoa huduma bora kwa wakulima. Aidha, itaandaa mpango wa mafunzo rejea kwa maafisa ugani ili kuendana na mabadiliko ya teknolojia za kilimo na ubobevu (*specialisation*) ya mazao kimaeneo. Kwa ujumlamgawanyo wa ujuzi wa maafisa ugani kwa sasa hauendani na mahitaji kimaeneo. Mfano ni mkoa wa Kagera wenye maafisa ugani 548, ambapo ni maafisa ugani na 32 tu ndio wenye ufahamu wa zao la Kahawa. Wizara itaandaa mwongozo wa uzalishaji kwa mazao muhimu yanayozalishwa katika kanda za kiekolojia.

2.2.7 Usimamizi wa mazao baada ya mavuno, kuongeza thamani na upatikanaji wa masoko

90. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara kwa kushirikiana na wadau kama FAO, ANSAF na HELVETAS imekamilisha Mkakati wa Kitaifa wa Usimamizi wa Mazao Baada ya Mavuno. Mkakati huo unalenga kupunguza upotevu wa mazao ya chakula katika mnyororo wa uzalishaji; kuongeza upatikanaji wa chakula na kipato kwa mzalishaji; kuimarisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya chakula kwa kuimarisha miundombinu ya masoko ikiwemo maghala kwa ajili ya hifadhi ya mazao ya chakula na vifaa vya usindikaji wa mazao hayo; kuimarisha mahusiano kati ya wazalishaji, wasindikaji na masoko. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Shirika la HELVETAS imeandaa mwongozo kwa maafisa ugani kwa lengo la kuwaongoza katika kuandaa mafunzo kwa vitendo kwa wakulima kuhusu usimamizi wa mazao baada ya kuvuna.

91. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Shirika la Umoja wa Mataifa la Chakula na Kilimo (FAO) imetekeleza Mradi wa Udhhibiti wa Sumukuvu katika mikoa ya Dodoma na Manyara. Kupitia mradi huu wakulima 10,023 (Me 6,799: Ke 3,224) wamefundishwa na kuhamasishwa kutumia

mbinu za kilimo bora na utunzaji bora wa mazao wakati na baada ya kuvuna ili kudhibiti maambukizi ya sumukuvu katika zao la mahindi, kuzalisha chakula/mazao salama na kuwa na uhakika wa soko.

92. *Mheshimiwa Spika*, Wizara pia imeandaa Mwongozo wa Udhhibiti wa Sumukuvu, Kitabu cha Kufundishia, vipeperushi na mabango vinavyoelimisha wazalishaji na jamii kuhusu sumukuvu, madhara na udhibiti wake. Vilevile, Wizara imetoa semina kwa viongozi wa juu 28 wa Mikoa na Wilaya ambapo mradi huo unatekelezwa kwa lengo la kuwapatia uelewa kuhusu sumukuvu, umuhimu wa kuingiza masuala ya sumukuvu katika mipango yao na kutenga bajeti kwa ajili ya utekelezaji wake. Aidha, kupitia mradi huo, jumla ya mifuko maalum 1,000 isiyopitisha hewa na inayohifadhi nafaka pasipo kuweka viuatilifu (*Hemetic bags*) na maturubai 200 vilisambazwa katika Halmashauri za Wilaya za Chemba, Kondo, Kongwa na Kiteto kwa ajili ya kukausha na kuhifadhi nafaka.

93. *Mheshimiwa Spika*, Wizara imeandaa andiko la Mradi wa Kudhibiti Sumukuvu (*Tanzania Initiative for Preventing Aflatoxin Contamination - TANIPAC*) ambao unalenga mazao ya mahindi na karanga na utatekelezwa katika mikoa ya Mwanza,

Geita, Tabora, Simiyu, Kigoma, Dodoma, Morogoro, Manyara, Ruvuma, Songwe na Mtwara.

94. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Bodi za Mazao imeendelea kuhamasisha upatikanaji wa masoko ya kilimo ili kumnufaisha mkulima. Aidha, uhamasishaji wa uzalishaji wa zao la muhogo kibiashara umefanyika katika Kanda ya Mashariki (Tanga na Pwani) na Kusini (Lindi na Mtwara) kwa kuanisha maeneo ya uzalishaji, wafanyabiashara na wazalishaji wa mbegu. Pia Wizara inayo mikakati ya kuhakikisha upatikanaji wa mbegu bora za muhogo ili kutumia fursa ya soko la ndani na nje ya nchi hususan soko la China.

95. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia ASDP II itaendelea kusimamia udhibiti wa maambukizi ya sumukuvu katika mazao ya chakula kwa lengo la kulinda ubora wa mazao, afya za walaji na kuwapatia wakulima soko la uhakika. Katika kutekeleza hilo, Wizara itajenga makaushio bora 18 kwa vikundi 18 vya wakulima katika Halmashauri za Wilaya za Sikonge, Chemba, Kondoa, Chamwino, Manispaa ya Dodoma na Kiteto kwa ajili ya ukaushaji wa mazao ya mahindi na karanga.

96. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itatekeleza Mradi wa TANIPAC ambapo itafanya usanifu wa ujenzi wa kituo cha mfano cha kusambaza

teknolojia za usimamizi wa mazao baada ya kuvuna (*Post-harvest Centre of Excellence*), Maabara ya mfano (*Central Agriculture Reference Laboratory for Aflatoxin and Fungal Testing*) kwa ajili ya vipimo vya maambukizi ya sumukuvu na aina nyingine za ukungu mkoani Dodoma. Aidha, maghala 14 kwa ajili ya hifadhi ya mahindi katika Halmashauri za Wilaya za Ileje, Chemba, Babati, Kiteto, Nzega, Kibondo, Kasulu, Newala, Namtumbo, Buchosa, Bukombe, Itilima pamoja na kituo cha udhibiti wa maambukizi (*Quarantine*) na ukarabati wa maabara ya Taifa ya udhibiti wa kibaiolojia iliyopo katika Halmashauri ya Wilaya ya Kibaha.

97. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia ASDP II itaendelea kuimarisha miundombinu ya masoko kwa lengo la kuimarisha usalama wa chakula na kutatua changamoto za masoko nchini. Katika mwaka 2018/2019 Wizara itajenga maghala 15 yenye uwezo tofauti kwa ajili ya hifadhi ya mahindi. Maghala hayo yatajengwa katika mikoa ya Mwanza (3) (Buchosa (2) - tani 2,000 kila moja na Sengerema - tani 1,000); Manyara (1) (Kiteto - tani 5,000); Singida (2) (Mkalama - tani 1,000 na Ikungi - tani 1000); Kigoma (3) (Kasulu- tani 2,000, Uvinza - tani 2,000 na Kibondo tani 2000); Simiyu (2) (Meatu - tani 2000 na Itilima - tani 3000); Tanga (2) (Handeni 2000 kila moja) na Tabora (2) (Nzega - tani 2000 na Urambo tani 2000).

98. *Mheshimiwa Spika*, Wizara itakamilisha ukarabati wa maghala 33 kwa ajili ya hifadhi ya mahindi katika Halmashauri za wilaya za Mlele, Nsimbo, Songea na Njombe. Ujenzi na ukarabati wa maghala unalenga kuimarisha miundombinu ya hifadhi, upatikanaji wa chakula kwa mwaka mzima na kuwawezesha wakulima kuuza mazao yao wakati bei itakapokuwa nzuri. Aidha, Wizara itafanya ufuatiliaji wa miradi ya Usalama wa Chakula katika mikoa ya Ruvuma, Iringa, Mbeya, Songwe, Singida, Shinyanga na Tanga.

99. *Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia mradi wa Kuongeza Uzalishaji na Tija ya Zao la Mpunga (ERPP) itajenga maghala matano (5) kwa ajili ya hifadhi ya zao la mpunga katika skimu za umwagiliaji za Njage, Msolwa Ujamaa, Kigugu, Mvumi na Mbogo Komtonga mkoani Morogoro. Aidha, itawajengea uwezo wakulima viongozi 250 katika skimu 40 za umwagiliaji kuhusu ushirika na ujasiriamali ikiwa ni pamoja na utunzaji wa mpunga baada ya kuvuna, usindikaji, kupanga madaraja ili kuongeza thamani na ujuzi wa masoko.

100. *Mheshimiwa Spika*, kufuatia changamoto zilizojitokeza katika soko la nje kwa zao la mbaazi, Wizara itaendelea kuimarisha soko la ndani na kuhamasisha matumizi ya zao hili kuwa sehemu ya chakula nchini. Vilevile, Wizara itahamasisha

wawekezaji kuanzisha viwanda vya kusindika mbaazi kwa ajili matumizi mbalimbali ikiwemo utengenezaji wa vyakula vya mifugo na hivyo kuondokana na utegemezi wa soko la nje. Aidha, katika kuimarisha soko la ufuta, kuanzia msimu wa mavuno wa mwaka 2017/2018, zao la ufuta litauzwa kupitia Mfumo wa Stakabadhi za Ghala hususan mikoa ya Lindi, Mtwara na Ruvuma ambapo mfumo huo unatumika kwa zao la korosho.

101.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Programu ya kuendeleza Sekta ya Kilimo itawatambua na kuwahamasisha wazalishaji na wasindikaji wa zao la muhogo kutumia teknolojia bora za usindikaji wa zao hilo katika mikoa ya Tabora, Kigoma, Mwanza, Geita, Kagera na Mara kwa lengo la kupata bidhaa bora na hatimaye kuongeza kipato.

102.*Mheshimiwa Spika*, Wizara itaanzisha mfumo wa ukusanyaji wa takwimu za mazao ya chakula na mazao yanayosindikwa viwandani kwa lengo la kubaini upotevu katika mnyororo wa thamani na kutengeneza mikakati ya kuboresha viwanda, kupunguza upotevu na hatimaye kutengeneza ajira na kipato. Aidha, Wizara itaandaa mfumo mwingine wa kukusanya takwimu za maghala yanayotumika kuhifadhi mazao ya

chakula hususan nafaka na mikunde. Lengo la mfumo huo ni kutaka kujua idadi, hali na uwezo wa hifadhi wa maghala nchini ili kubuni mikakati ya kuimarisha hifadhi ya mazao ikiwa ni pamoja na kukarabati/kujenga maghala mapya. Pia, kuwajengea uwezo wakulima juu ya hifadhi bora ili kuwa na uhakika wa chakula katika kaya, masoko na kipato kizuri.

103.*Mheshimiwa Spika*, katika kudhibiti matumizi ya vipimo vya mazao visivyo rasmi, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais – TAMISEMI, Wizara ya Viwanda Biashara na Uwekezaji na wadau wengine, itasimamia na kuhamasisha matumizi ya mizani na vifungashio sahihi ili kumsaidia mkulima kupata mapato stahiki kutokana na mauzo ya mazao yake. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais – TAMISEMI, Wizara ya Viwanda Biashara na Uwekezaji itasimamia utekelezaji wa Sheria ndogo ndogo ili kudhibiti matumizi ya vipimo visivyo rasmi. Serikali inaelekeza kwa kadri inavyowezekana mazao yote yauzwe kwa uzito badala ya ujazo.

2.2.8 Kusimamia Uzalishaji Kupitia Bodi za Mazao

104.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kusimamia uzalishaji wa mazao kupitia bodi zake ambazo ni

Bodi ya Pamba, Chai, Pareto, Korosho, Mkonge, Sukari, Kahawa na Tumbaku. Uzalishaji kwa baadhi ya mazao makuu ya asili ya biashara umeongezeka kwa viwango tofauti kama inavyoonekana katika Jedwali namba 1. Ongezeko hilo limechangiwa na sababu mbalimbali zikiwemo matumizi ya teknolojia na mbinu bora za uzalishaji pamoja na ongezeko la bei ya mazao ya pamba, pareto, korosho, chai na tumbaku katika msimu uliopita. Vilevile, kuhusiana na zao la Korosho, Serikali ilitoa Sulphur bure kupitia fedha za *export levy* ili kuhamasisha uzalishaji wa korosho.

105. Mheshimiwa Spika, Aidha, Uzalishaji wa mazao ya mkonge, sukari na kahawa umepungua kwa viwango tofauti ikilinganishwa na mwaka 2016/2017. Uzalishaji wa zao la kahawa umeshuka kutokana na baadhi ya mashamba ya kahawa kubadilishwa kuwa makazi ya watu hususan katika Kanda ya Kaskazini na upungufu wa maji ya umwagiliaji. Aidha, uzalishaji wa sukari kwa msimu wa 2017/2018 umeshuka ukilinganishwa na msimu wa 2016/2017 kutokana na ukosefu wa mvua za kutosha mwanzoni mwa msimu kutokana na hali ya hewa iliyoathiri ukuaji wa miwa na kupelekea kudumaa kwa zao hilo hasa kwa wakulima wadogo “*outgrowers*” na kusababisha kiwango cha sukari katika miwa kupungua. Vile vile, kiwanda cha Mtibwa kilichelewa kuanza

msimu wa uzalishaji wa sukari kutokana na ukarabati wa kiwanda uliochukua muda mrefu kukamilika na kiwanda hicho kuendelea kuwa na matengenezo ya mara kwa mara.

Jedwali Na. 1: Uzalishaji wa mazao ya asili ya biashara (tani)

Zao	2015/2016	2016/2017	2017/2018*	2018/2019**
Pamba	149,445	121,639	133,000	600,000
Chai	32,629	26,975	31,814	35,000
Pareto	2,011	2,150	2,400	3,000
Koroshu	155,416	265,238	311,899	350,000
Mkonge	42,314	36,533	26,498	43,127
Sukari	293,075	330,843	307,431	358,600
Kahawa	60,921	48,329	38,414	60,000
Tumbaku	60,691	58,639	63,800	70,000

Chanzo:Wizara ya Kilimo, 2018

*Uzalishaji unaendelea ** Matarajio ya uzalishaji

106.Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara kupitia Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko imenunua jumla ya tani 2,504.09 za mahindi kutoka kwenye vikundi vya wakulima wa mikoa ya Iringa na Ruvuma kwa kutumia jumla ya Shilingi bilioni 1.25. Aidha, hadi kufikia mwezi Desemba 2017 Bodi imesagisha tani 146.5 ambapo zimepatikana tani 112.7 za unga wa mahindi na tani 33.8 za pumba. Usagishaji unaendelea na mauzo yanaendelea katika mikoa ya Iringa, Dodoma, Dar es Salaam na Mwanza.

107.*Mheshimiwa Spika*, katika kuongeza uwezo, Bodi imepokea mkopo wa Shilingi 3,668,268,829 kutoka Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) ili kununua mashine yenye uwezo wa kusagisha tani 60 za mahindi kwa siku na mashine yenye uwezo wa kukamua tani 20 za mbegu za alizeti kwa siku zitakazofungwa katika eneo la Kizota mjini Dodoma. Aidha, Mashine hizo zitakapoanza kufanya kazi Bodi itaweza kununua tani 17,000 za mahindi na tani 6,000 za mbegu za alizeti kutoka kwa wakulima kwa mwaka. Mzabuni wa kufunga mashine hizo kampuni ya UGUR ya Uturuki inatarajia kukamilisha ufungaji wa mashine kabla mwezi Julai, 2018.

108.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko itaongeza kununua idadi ya mazao. Mazao yatayoongezwa ni pamoja na jamii ya mikunde (mbaazi, choroko na dengi), mbegu za mafuta (ufuta, alizeti na karanga), nafaka (mtama, ulezi na uwele), mizizi (muhogo) na kakao.

109.*Mheshimiwa Spika*, Wizara itaendelea na uhamasishaji wa uanzishwaji wa kilimo cha mkataba na kibishara kwa zao la muhogo katika kanda za Mashariki na Kusini. Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya za Mikoa ya Lindi, Mtwara, Manyara, Singida na Morogoro

itaendelea kutekeleza Programu ya *Supporting Indian Trade and Investment in Africa - SITA* kwa kutumia mfumo wa kilimo cha mkataba kuzalisha mazao ya mikunde na mafuta kibiashara. Aidha, Wizara itaendelea kuwahamasisha wakulima kuzalisha kibiashara mazao jamii ya mikunde, mazao ya bustani na mbegu za mafuta kwa ajili ya soko la ndani na nje.

2.2.9 Uzalishaji wa mazao ya bustani na mbegu za mafuta

110.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, uzalishaji wa mazao ya bustani ambayo ni matunda, mboga, maua na viungo umeongezeka kwa viwango tofauti kama inavyoonekana katika Jedwali namba 2. Ongezeko hilo linatokana na wakulima kuhamasika kuzalisha mazao ya parachichi, matikiti na nyanya. Wizara imeendelea kushirikiana na Taasisi mbalimbali ili kuhamasisha kilimo cha matunda, mboga, maua na viungo pamoja na ulaji wake.

Jedwali Na. 2: Uzalishaji wa Mazao ya Bustani (Tani)

Zao	2016/2017	2017/2018*	2018/2019**
Matunda	4,946,550	5,243,343	5,610,377
Mboga	1,236,560	1,298,388	1,376,291
Maua	11,615	11,847	12,003
Viungo	21,420	22,062	22,834

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018

* Uzalishaji unaendelea, ** matarajio ya uzalishaji

111. Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa mazao ya mbegu za mafuta za alizeti, karanga, ufuta, mawese na soya umeongezeka kwa viwango tofauti kama inavyoonekana katika Jedwali namba 3. Kuongezeka kwa uzalishaji kumechangiwa na kuongezeka kwa hamasa kwa wakulima kutokana na uwepo wa soko la uhakika, ushirikiano kati ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi pamoja na uwekezaji katika viwanda vidogo na vya kati vya kusindika mazao hayo katika mikoa ya Manyara, Singida, Dodoma, Mbeya, Katavi, Lindi, Mtwara, Iringa, Njombe, Rukwa na Kigoma. Katika kuhamasisha uwekezaji katika mazao ya mafuta, Serikali itaongeza kodi kwenye mafuta ghafi yanayoingizwa nchini toka asilimia 10 hadi asilimia 25 ambapo ongezeko hilo litatumika kuendeleza uzalishaji wa mbegu za mafuta.

Jedwali Na. 3: Uzalishaji wa Mbegu za Mafuta (Tani)

Zao	2016/2017	2017/2018*	2018/2019**
Alizeti	3,112,500	3,229,220	3,334,394
Karanga	2,215,257	2,281,710	2,396,962
Ufuta	1,291,724	1,343,390	1,393,474
Mawese	42,277	43,120	43,658
Soya	6,135	6,380	6,535

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018

* Uzalishaji bado unaendelea ** Matarajio ya uzalishaji

112. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kusimamia uendelezaji wa mazao nchini na kuwawezesha wajasiriamali wadogo na wa kati wa mazao ya bustani.

2.2.10 Mikakati ya uzalishaji wa mazao

113. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itahakikisha kuwa Mpango wa bajeti unatekelezwa kwa kuzingatia vipaumbele na miongozo ya Kitaifa ili kuhakikisha kuwa kilimo kinachangia kutoa malighafi za viwanda ili kuifikisha Tanzania kwenye uchumi wa kati ifikapo mwaka 2025. Wizara kupitia ASDP II itatekeleza mkakati wa maendeleo ya mazao ambao unaweka mfumo (*framework*) wa kuendeleza mazao ya kilimo

kwa kushirikisha wadau mbalimbali na Wizara ikiwa na jukumu la uratibu wa utekelezaji.

114.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeandaa Mwongozo wa Uzalishaji Mazao kulingana na kanda za kilimo za kiekolojia ambao ukitumika sambamba na Mwongozo wa Kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi, kanuni za kilimo bora na mazingira wezeshi kwa wakulima kuzalisha mazao kwa tija na gharama nafuu na utawavutia wawekezaji wa ndani na nje ya nchi. Aidha, katika kuhakikisha uzalishaji wa mazao unaongezeka, Wizara inaandaa utaratibu mpya wa uuzaji wa mazao ndani na nje ya nchi. Chini ya utaratibu huo, vibali vya kuuza nje vitapatikana mipakani ingawa vitatolewa na Wizara kwa njia ya kielektroniki. Hakutakuwa na haja ya mwananchi kupeleka maombi Wizarani.

Mahindi

115.*Mheshimiwa Spika*, Wizara inalenga kuongeza uzalishaji wa mahindi kutoka tani 6,680,758 mwaka 2016/2017 hadi kufikia tani 8,000,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Lengo hilo linatarajiwa kufikiwa kwa kupeleka teknolojia za kilimo kwa wakulima ikiwa ni pamoja na kuhakikisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo kwa wakati zikiwemo mbegu bora, mbolea na madawa na kuwaelimisha wakulima kuhusu

matumizi sahihi ya pembejeo. Vilevile, itaimarisha udhibiti wa visumbufu vya mimea na mazao hususan viwavijeshi vamizi (*fall armyworms*) pamoja na udhibiti wa magonjwa. Pia, masoko ya zao la mahindi yataimarishwa kwa kujenga miundombinu ya masoko hususan maghala kwa lengo la kupata bei nzuri na kuongeza thamani.

116. *Mheshimiwa spika,* Ili kuboresha upatikanaji wa masoko ya mazao ya chakula hususan mahindi, Wizara imeondoa zuio la kuuza mazao hayo nje ya nchi (*Export Ban*). Aidha, Wizara kwa kushirikiana AGRA na wadau wengine itafanya utafiti utakaosaidia kuweka mfumo mbadala utakaoboresha biashara endelevu ya mazao hayo ndani na nje ya nchi. Mfumo huo utaratibu upatikanaji wa takwimu sahihi za uzalishaji, mahitaji na ziada ya chakula nchini pamoja na ufuatiliaji wa mwenendo wa masoko ndani na nje ya nchi bila kuathiri hali ya usalama wa chakula nchini. Sambamba na mfumo huu, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo itaandaa Mkakati wa Kitaifa wa Usalama wa Chakula (National Food Security Strategy) ili kuhakikisha kuwa nchi inakuwa na usalama wa chakula endelevu.

Mpunga

117.*Mheshimiwa Spika*, Wizara itaongeza uzalishaji wa mpunga kutoka tani 3,000,000 za sasa hadi kufikia tani 5,000,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Ili kufikia lengo hilo Wizara itatoa elimu kwa wakulima kwa mfumo wa shadidi ambao utamsaidia mkulima kuongeza uzalishaji kutoka wastani wa tani 2.5 hadi kufikia tani 6.5 kwa hekta. Vilevile, elimu itatolewa kwa wakulima wawezeshaji kwenye skimu za umwagiliaji kwa kutumia mbinu shirikishi za shamba darasa; kuanzisha mashamba ya mfano; kuhamasisha matumizi ya mbegu bora za mpunga; kuboresha miundombinu ikiwemo barabara za mashambani; ujenzi wa maghala pamoja na mitambo ya usindikaji. Upanuzi wa miundombinu ya umwagiliaji utafanyika, ambapo jumla ya hekta 8,182 zitajengwa na kukarabatiwa kote nchini.

Ngano

118.*Mheshimiwa Spika*, mahitaji ya ngano hapa nchini ni takribani tani 250,000, hata hivyo uzalishaji kwa sasa ni wastani wa tani 76,400. Aidha, Wizara inalenga kuhamasiha kuongeza uzalishaji kutoka tani 76,400 za sasa hadi kufikia tani 100,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Katika

kuhakikisha lengo hilo linafikiwa, Wizara itahamasisha kilimo cha ngano katika Ukanda wa Kaskazini na Nyanda za Juu Kusini; na itahamasisha matumizi ya mbegu bora na kuongeza uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora za ngano. Wakulima katika mashamba ya Basutu na Songwe watahauriwa kulima ngano na waagizaji wa ngano kushauriwa kununua kutoka soko la ndani kwanza.

Muhogo

119. Mheshimiwa Spika, Wizara inalenga kuhamasisha uzalishaji wa muhogo kutoka tani 1,341,755 za muhogo mkavu (makopa) kwa mwaka 2016/2017 na kufikia tani 4,500,000 ifikapo 2021/2022. Ili kufikia lengo hilo Wizara kwa kutumia Vituo vya Utafiti na kwa kushirikiana na Sekta Binafsi inaendelea na uzalishaji wa mbegu ili kufikia pingili 25,000,000 kwa mwaka; kuongeza udhibiti wa milipuko ya visumbufu vya mimea na mazao na magonjwa; uboreshaji wa mfumo wa uzalishaji na usambazaji wa mbegu bora za muhogo; na uhamasishaji wa matumizi ya mbegu bora. Utekelezaji wa mkakati huo utaleta mageuzi katika mnyororo wa thamani wa zao la muhogo kwa kuhamasisha wakulima kuzalisha kibiashara, kuongeza tija, uzalishaji na usindikaji wa bidhaa za muhogo zenye viwango vya kimataifa ili kukidhi soko la ndani na nje hususan soko la China.

Mtama

120.*Mheshimiwa Spika,* zao la mtama ni muhimu katika maeneo ambayo yanapata mvua kidogo. Kwa sasa uzalishaji wa mtama ni wastani wa tani 1,000,000 wakati mahitaji ni wastani wa tani 1,800,000. Lengo la Wizara ni kuongeza uzalishaji kutoka tani 1,000, 000 za sasa hadi kufikia tani 3,000,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Lengo hilo litafikiwa kwa kuongeza uzalishaji na matumizi ya mbegu bora na udhibiti wa visumbufu. Wizara pia itaendelea kuhamasisha kilimo cha zao la mtama kama njia mojawapo ya kukabiliana na mabadiliko ya tabianchi. Ili kuwahakikishia upatikanaji wa masoko ya kuaminika wakulima wa mtama, Serikali haitatoa tena vibali vya kuingiza mtama kutoka nje mpaka iwe na ushahidi wa kutosha kwamba hakuna mtama katika soko la ndani.

Alizeti

121.*Mheshimiwa Spika,* Wizara inalenga kuhamasisha uzalishaji wa alizeti kutoka tani 3,112,500 kwa mwaka 2016/2017 hadi kufikia tani 9,337,500 ifikapo mwaka 2021/2022 na kuongeza tija kutoka tani 1.5 hadi tani 3 kwa hekta. Vilevile Wizara itahamasisha uzalishaji, usambazaji na matumizi ya mbegu bora hususan zinazotoa mafuta mengi na kuongeza upatikanaji wa pembejeo kwa wakati. Pia, Wizara kwa kushirikiana na

Halmashauri za Wilaya itawahamasisha wasindikaji wa zao la alizeti kuongeza ubora wa bidhaa za alizeti ili kukidhi mahitaji ya soko la ndani na nje.

Korosho

122. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019 Wizara kupitia Bodi ya korosho imepanga kuongeza uzalishaji wa korosho kutoka tani 311,899 mwaka 2017/2018 hadi kufikia tani 600,000 ifikapo 2021/2022. Ili kufikia lengo hilo Wizara imepanga kuhamasisha uzalishaji wa korosho katika mikoa mipya 18 inayofaa kwa kilimo cha zao la korosho kwa kuimarisha utafiti ili kupata aina bora za korosho; kuzalisha miche na kupanda mbegu bora za korosho katika maeneo mapya ya uzalishaji; kuhamasisha wakulima kufufua mashamba ya korosho yaliyotelekezwa na kuongeza upatikanaji na matumizi ya madawa hususani salfa. Aidha, Wizara haitatoa Sulphur bure, ila Serikali kupitia Bodi ya Korosho na Vyama Vikuu vya Ushirika wa Korosho imeingia Mikataba na Makampuni ya kuleta Sulphur ambayo itauzwa kwa bei nafuu na hatua hii imechukuliwa ili kuzuia upandaji bei kiholela.

Pareto

123. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Bodi ya Pareto Tanzania imepanga kuongeza uzalishaji wa

maua ya pareto kutoka tani 2,400 kwa sasa hadi kufikia tani takribani 3,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Ili kufikia lengo hilo Bodi itashirikiana na makampuni yanayochakata pareto nchini hususan katika maeneo ya utafiti; kuimarisha huduma za ugani kwa wakulima na wataalamu wa zao la pareto; kuongeza upatikanaji wa mbegu bora pamoja na kujenga vikaushio; kuhamasisha Sekta Binafsi kuwekeza kwenye viwanda vya kusafisha (*refinery*) ili kusaidia wakulima kuwa na uhakika wa soko la pareto.

Sukari

124.Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Bodi ya Sukari Tanzania inatekeleza Mpango Mkakati wa Maendeleo ya Tasnia ya Sukari. Lengo la mkakati huu ni kuongeza uzalishaji kutoka tani 307,431.14 mwaka 2017/2018 hadi tani 495,000 ifikapo mwaka 2021/2022 kuwezesha Taifa lijitosheleze kwa mahitaji ya sukari. Lengo hili litafikiwa kwa kuongeza mashamba mapya ya miwa na kupanua yaliyopo (**Jedwali Na. 4**). Kwa kushirikiana na wadau, hatua mbalimbali za kimkakati zinachukuliwa ili kuongeza tija katika uzalishaji wa miwa kwenye mashamba ya wenye viwanda na wakulima wadogo; usindikaji wa miwa viwandani pamoja na uimarishaji wa huduma za udhibiti; utafiti; mafunzo na ugani. Pia, hatua zaidi

zinachukuliwa ili kulinda uzalishaji wa wazalishaji wa viwanda vya ndani sambamba na kuweka mazingira bora kwa ajili ya kuvutia uwekezaji katika viwanda vipya vya sukari nchini. Serikali imeratibu uanzishwaji wa mashamba mapya ya miwa ya Mkulazi I (Ngerengere), Mkulazi II (Mbigiri) na Shamba la Bakhresa - *Bagamoyo Sugar* (Makurunge).

Jedwali Na. 4: Matarajio ya uzalishaji wa sukari (Tani)

Kiwanda	2017/2018	2018/2019**	2019/2020**	2020/2021**	2021/2022**
Kilombero Sugar Co. Ltd	118,511	121,600	126,900	131,100	145,000
TPC Ltd	91,487	107,000	114,000	117,000	117,000
Kagera Sugar Ltd	75,568.85	84,000	99,000	117,000	135,000
Mtibwa Sugar Ltd	18,185	40,000	52,000	65,000	85,000
Manyara Sugar	3,679.29	6,000	10,000	12,500	13,000
JUMLA	307,431.14	358,600	401,900	442,600	495,000

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018

** Matarajio ya uzalishaji

Kahawa

125. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Bodi ya Kahawa inatekeleza mkakati wa miaka kumi (2011/2021) wa kuzalisha tani 100,000 ifikapo msimu wa 2021/2022 kutoka wastani wa sasa wa

tani 50,000. Kiasi hiki kinatarajiwa kuingiza kipato cha Dola milioni 300 kwa hali ya soko ya sasa. Ili kufikia lengo hilo, mpango kabambe wa uzalishaji na ugawaji wa miche ipatayo milioni 10 kwa mwaka kwa wakulima sambamba na kuwa na mfumo wa utoaji pembejeo utatekelezwa na Serikali kupitia Bodi ya Kahawa. Aidha, ili kuhakikisha kuwa mkulima anapata bei inayoendana na ubora wa kahawa, Serikali imeelekeza kuwa kuanzia msimu wa kahawa 2018/2019 unaotarajiwa kuanza Mei 2018 kahawa katika soko la awali itakusanywa kutoka kwa wakulima na vyama vya Msingi (AMCOS) pekee ambavyo ndio vitakuwa na jukumu la kuipeleka kwenye viwanda vya kukobolea kahawa na baadae kwenye mnada wa kahawa. Wanunuzi wote (Makampuni Binafsi) watatakiwa kununua kahawa kwenye mnada wa kahawa. Sambamba na miche bora na soko, pia kuimarisha huduma za ugani na utafiti ambapo sasa TaCRI itakuwa chini ya Wizara moja kwa moja.

Mkonge

126.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Bodi ya Mkonge Tanzania inatekeleza Mpango wa miaka 10 wa Maendeleo wa Sekta ya Mkonge kwa mwaka 2012/2021. Mpango huo unalenga kuongeza uzalishaji wa Mkonge kutoka tani 34,589 hadi tani 100,000; kuongeza tija kutoka tani 0.8 kwa hekta

tani 1.8 kwa hekta; kuongeza uzalishaji wa bidhaa za Mkonge (kamba, mazulia, vikapu, magunia) kutoka tani 9,759 hadi tani 21,996; kuongeza matumizi ya zao la Mkonge kutoka asilimia 2 ya sasa hadi asilimia 50; kuongeza mauzo ya bidhaa za mkonge badala ya singa ghafi kutoka tani 5,257 hadi tani 13,756 na kuongeza ushiriki wa wakulima wadogo wa mkonge nchini kutoka 5,828 hadi 16,500 kuanzia mwaka 2011/2012 hadi ifikapo mwaka 2020/2021.

127. Mheshimiwa Spika, Uzalishaji wa zao la mkonge unakabiliwa na changamoto mbalimbali zikiwemo tija ndogo, ubora wa chini wa bidhaa zinazotokana na zao hilo na ushindani wa bidhaa mbadala zinazoingizwa nchini. Ili kukabiliana na changamoto hizo, Wizara itaimarisha uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora za mkonge kwa wingi kwa njia ya maabara (*Meristematic Tissue Culture*); kushirikiana na Taasisi za Utafiti kufanya utafiti kwa lengo la kupata tiba ya ugonjwa wa mabaka ya majani Korogwe (*Korogwe Leaf Spot*) ili kuimarisha ubora wa singa zinazozalishwa na bidhaa zingine. Vilevile, Wizara itafanya utafiti wa masoko mapya ya mkonge na bidhaa za mkonge hususan kwenye nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki na SADC. Msisitizo utawekwa katika kuongeza thamani kwa kuzalisha mazao ya mkonge ambayo ni pamoja na singa, Kamba, mazulia, magunia, kitambaa msasa,

mbolea, *biogas*, chakula cha mifugo, karatasi nk ili kulinda soko la ndani. Wizara pia itashauri uwezekano wa ongezeko la kodi kwa bidhaa mbadala zinazoingizwa nchini ili kulinda viwanda vya ndani vya bidhaa za mkonge.

Pamba

128.*Mheshimiwa Spika*, Wizara ina mkakati wa kuongeza uzalishaji wa zao la pamba kutoka tani 121,639 mwaka 2016/2017 hadi kufikia tani 1,000,000 ifikapo mwaka 2020. Lengo hilo litafikiwa kwa kuongeza matumizi bora ya mbegu ambapo katika msimu 2018/2019 Bodi itazalisha tani 40,000 za mbegu aina ya UKM08 ambayo ni zaidi ya mahitaji ya tani 25,000. Pia, kuongeza uzalishaji wa mbegu mpya aina mbili zilizothibitishwa kwa ajili ya kuzipeleka kwa wakulima; kutenga maeneo maalum ya kuzalisha mbegu bora; kuhamasisha Makampuni Binafsi kuzalisha mbegu za pamba; kutoa elimu kwa mkulima juu ya kanuni bora za uzalishaji wa pamba ili kuongeza tija; kutoa vitendea kazi vitakavyorahisisha utendaji na kuhamasisha uzalishaji katika mikoa ya Morogoro, Tanga, Kilimanjaro, Pwani na Iringa. Serikali imedhamiria kuwa zao la pamba lichangie katika ukuaji wa sekta ya viwanda kwa kuwa na viwanda vyenye uwezo wa kutumia malighafi zitokanazo na pamba ikiwemo utengenezaji wa nyuzi, nguo,

mafuta ya kula na vyakula vya mifugo. Ili kutekeleza azma hiyo, Serikali inatekeleza Mkakati wa kuongeza thamani kwenye pamba (*Cotton to Clothing Strategy 2016 – 2020*).

Tumbaku

129.*Mheshimiwa Spika*, Wizara ina lengo la kuongeza uzalishaji na ubora wa zao la tumbaku kutoka tani 58,639 mwaka 2016/2017 hadi kufikia tani 120,000 ifikapo mwaka 2021/2022. Lengo hilo litafikiwa kwa kutekeleza yafuatayo: kutambua na kupanda aina mpya za tumbaku ambazo zinapendwa na wanunuzi wengi wakubwa katika soko la dunia; kubaini maeneo yanayoweza kupandwa mbegu mpya zenye tija na kusajili wanunuzi wapya kutoka nje na ndani ya nchi; uwepo wa kampuni mpya ya PT Far East Leaf Tobacco Company ya Indonesia iliyoonesha nia ya kununua tani mia sita (600) za tumbaku ya Tanzania. Makampuni mengine yaliyoonesha nia ni kutoka nchi za Irani, Misri na Vietnam. Aidha, Wizara itaimarisha utendaji wa kiwanda kinachokarabatiwa mjini Songea kinachomilikiwa kwa ubia kati ya mwekezaji na chama kikuu cha Ushirika cha Songea (SONAMCU).

Chai

130.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Bodi ya Chai itashirikiana na wadau wengine kutekeleza mpango mkakati wa miaka 10 unaolenga kuongeza uzalishaji wa zao la chai kutoka tani 35,000 hadi kufikia tani 50,000 ifikapo mwaka 2022/2023. Mikakati ya kufikia lengo hilo ni pamoja na: kutoa elimu kwa wakulima wa chai juu ya kilimo bora; kujazia mapengo kwenye mashamba ambayo yana nafasi kubwa; kuwekeza kwenye umwagiliaji ili kuongeza uzalishaji wakati wa kiangazi; kuimarisha matumizi ya vipando bora vya chai; kuongeza tija kwa eneo kwa maeneo yaliyopo; kuongeza uwekezaji katika viwanda vya kusindika chai na ukarabati wa mashamba ya chai yaliyotelekezwa.

Aidha, uanzishwaji wa viwanda vipya vya kuchanganya na kufunga chai kwenye vikasha; kusajili viwanda vinne ambavyo ni Chai leo Ltd, Rift Valley Tea Solutions, Tea plus Investment na TEAZANIA kutachangia kuongeza uzalishaji, thamani ya chai inayozalishwa na kutoa ajira kwa watanania zaidi ya 2,000.

131.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia Bodi za Mazao itaendelea kufuatilia, kusimamia na kutoa ushauri wa kitaalam kwa wakulima ili kuongeza uzalishaji na tija pamoja na kuimarisha soko la mazao

Vilevile, Wizara kupitia ASDP II itaendelea kutoa ushauri wa kitaalam kupitia Bodi za Pamba; Korosho; Kahawa; Tumbaku, Nafaka na Mazao Mchanganyiko; Mkonge na Sukari ili kuongeza soko kwa mazao husika.

2.2.11 Taasisi za Wizara

132.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara kupitia Taasisi zake imeendelea kusimamia hifadhi ya chakula, kuwezesha upatikanaji wa mikopo ya riba nafuu, uzalishaji wa mbegu bora na udhibiti wa ubora wa pembejeo za kilimo.

Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula - NFRA

133.*Mheshimiwa Spika*, katika kuhakikisha uwepo wa usalama wa chakula nchini, Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) ulilenga kununua tani 18,182.00 za mahindi kwa kutumia vituo vya Ununuzi na vikundi/vyama vya wakulima na ulifanikiwa kununua tani 26,038.643 sawa na asilimia 143.2 ya lengo. Mchanganuo wa malengo unaonekana katika **Jedwali Na. 4**

Jedwali Na. 5: Malengo ya Ununuzi na Utekelezaji

Kanda	Lengo (tani)	Utekelezaji (tani)
Arusha	1,500	1,000
Dodoma	1,000	1,500
Makambako	6,500	8,961.52
Songea	6,182	11,557.529
Sumbawanga	3,000	3,019.594
Jumla	18,182	26,038.643

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018

134. *Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) inatekeleza Mikataba ya Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi Nafaka tangu tarehe 9 Desemba, 2017. Utaratibu wa kupata vibali vya ujenzi, usanifu na uandaaji wa michoro ya maghala na vihenge (*silos*) tayari umekamilika, jiwe la msingi liliwekwa tarehe 21 Aprili 2018 na ujenzi umeanza. Pamoja na kuongeza uwezo wa Wakala wa kuhifadhi chakula, mradi huu utaongeza soko la wakulima wa nafaka hususan mahindi.

135. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wakala umepanga kununua jumla ya tani 28,200 za nafaka kupitia vituo vya ununuzi na vikundi/vyama vya wakulima. Aidha, Wakala utaendelea kutekeleza Mradi wa Kuongeza Uwezo wa Kuhifadhi Nafaka ambao unalenga kuongeza

uwezo wa kuhifadhi nafaka kutoka tani 251,000 za sasa hadi kufikia tani 700,000 ifikapo mwaka 2025. Kupitia mradi huo, ujenzi wa vihenge vya kisasa, maghala mapya, ofisi na ukarabati wa baadhi ya maghala utafanyika.

136. Mheshimiwa Spika, Mradi huo utatekelezwa kwa awamu mbili ambapo katika awamu ya kwanza mradi utaongeza uwezo wa kuhifadhi nafaka kwa tani 250,000 hivyo kufanya Wakala kuweza kuhifadhi 501,000 ifikapo 2020. Mradi huo utekelezwa katika kanda za Arusha (Babati - tani 40,000), Shinyanga (Shinyanga - tani 30,000), Songea (Songea - tani 55,000), Makambako (Makambako - tani 40,000 na Mbozi - tani 20,000), Sumbawanga (Sumbawanga - tani 20,000 na Mpanda tani 25,000) na Dodoma (Dodoma - tani 20,000). Aidha, Mradi huu ni jitihada za Serikali ambazo zitapelekea ukuaji wa uchumi nchini na kuchangia kuwezesha Tanzania ya viwanda. Kuongezeka kwa uwezo wa kuhifadhi kutawezesha maghala ya Wakala kuweza kuhifadhi akiba ya chakula ambayo itaendana na mahitaji halisi ya dharura kulinganisha na ongezeko la watu nchini.

Mfuko wa Taifa wa Pembejeo za Kilimo - AGITF

137. Mheshimiwa Spika, hadi mwezi Februari, 2018 Wizara kupitia Mfuko wa Taifa wa Pembejeo za Kilimo (*Agricultural Inputs Trust Fund -AGITF*)

imetumia Shilingi 3,090,330,825.19 kukopesha matrekta mapya 27, trekta dogo la mkono (*power tiller*), mikopo 10 kwa ajili ya pembejeo za kilimo na mifugo, mikopo sita (6) kwa ajili ya miundombinu ya kilimo, mifugo na uvuvi, mikopo miwili (2) kwa ajili ya mifugo na uvuvi kama inavyooneshwa katika **Kiambatisho Na 2**.

138.*Mheshimiwa Spika*, vilevile, Wizara kupitia AGITF imeendelea kufuatilia marejesho ya mikopo kwa mafanikio kama ifuatavyo; mwaka 2015/2016 lengo lilikuwa kurejesha Shilingi 5,764,141,824.00 na kiasi kilichorejeshwa ni Shilingi 5,009,547,428.00 sawa na asilimia 87; mwaka 2016/2017 lengo lilikuwa kurejesha Shilingi 6,749,151,392.00 kiasi kilichorejeshwa ni Shilingi 3,244,119,751.00 sawa na asilimia 48.1; mwaka 2017/2018 lengo lilikuwa kurejesha Shilingi 8,793,639,412.00 na hadi Januari, 2018 kiasi kilichorejeshwa ni Shilingi 2,745,581,100.19 sawa na asilimia 31.1. Sababu za kuendelea kushuka kwa marejesho ni kutokana na hali ya hewa, hali ya uchumi na mapingamizi mahakamani. Kutokana na uzalishaji kuathiriwa na hali ya hewa, wakopaji walishindwa kupata mavuno ya kukidhi urejeshaji wa mikopo. Aidha, kutokana na hali ya uchumi, dhamana zilizowekwa zimekuwa haziuziki kutokana na wanunuzi kuja na bei ndogo sana isiyokidhi thamani ya mkopo. Pia, kumekuwa na mapingamizi mengi mahakamani

yanayosababisha kuwekwa kwa zuio la kuuza dhamana hata kwa wale wenye uwezo.

139.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia Mfuko wa Taifa wa Pembejeo za Kilimo (AGITF) imepanga kutoa mikopo ya mitambo ya mashambani (matrekta mapya) 57; mikopo 34 kwa ajili ya pembejeo za kilimo na mifugo; mikopo tisa (9) kwa ajili ya ukarabati wa zana za kilimo; mikopo mitatu (3) kwa ajili ya miundombinu ya kilimo, mifugo na uvuvi; mikopo 16 kwa ajili ya fedha za kuendeshea kazi za shamba; mikopo miwili (2) kwa ajili ya kununua ardhi kwa ajili ya kilimo, mifugo na ufugaji samaki; mikopo saba (7) kwa ajili ya zana unganishi; na mikopo 10 kwa ajili ya zana za kusindika na vifungashio vya mazao ya kilimo, mifugo na uvuvi. Mpango huo ni kama inavyooneshwa katika **Kiambatisho Na 3.**

Wakala wa Mbegu za Kilimo - ASA

140.*Mheshimiwa Spika*, Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) umezalisha tani 784.155 za mbegu bora zikiwemo mbegu bora za nafaka, mikunde na mbegu za mafuta ambapo kati ya hizo tani 650.045 wameuziwa wakulima. Aidha, miche bora ya Kahawa 1,163,758 imezalishwa ambapo kati ya miche hiyo, 207,358 imezalishwa Lyamungo (Kilimanjaro), 132,900 Ugano (Ruvuma), 646,800

Maruku (Kagera), 71,000 Mwayaya (Kigoma), 100,000 Mbimba (Songwe) na 5,700 Tarime (Mara).

141.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019 Wizara kupitia ASA imepanga kuzalisha mbegu bora za nafaka na mikunde tani 1,800. Aidha, kwa kushirikiana na Sekta binafsi itazalisha tani 1,500 katika shamba la Mbozi. Vilevile, itazalisha vipando bora vya Muhogo pingili 7,000,000 katika mashamba ya Mwele na Msimba na miche bora ya matunda 50,000 katika mashamba ya Bugaga na Arusha.

Mamlaka ya Udhhibiti wa Ubora wa Mbolea Tanzania- TFRA

142.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Mamlaka ya Udhhibiti wa Ubora wa Mbolea Tanzania (*Tanzania Fertilizer Regulatory Authority- TFRA*) imeendelea kudhibiti ubora wa mbolea nchini ambapo hadi mwezi Februari 2018, imesajili wafanyabiashara wa mbolea 430 na kufikia idadi ya wafanyabiashara wa mbolea 2,045 kwa nchi nzima. Aidha, TFRA imetoa vibali 286 vya kuingiza mbolea nchini ambapo tani 310,673.703 zimeingizwa. Vilevile, TFRA imefanya ukaguzi wa maghala na maduka ya wafanyabiashara wa mbolea kwenye Mikoa ya Dar es salaam, Morogoro, Iringa, Njombe, Mbeya, Songwe, Rukwa, Kigoma, Arusha,

Kilimanjaro, Manyara, Ruvuma, Geita, Mwanza, Mara, Simiyu, Shinyanga, Singida na Kigoma.

143.*Mheshimiwa Spika*, kutokana na kuanzishwa kwa Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja, Wizara kupitia TFRA imetoa bei elekezi ya mbolea kuanzia mwezi Septemba 2017 ambayo ilikuwa tofauti kutoka sehemu moja hadi nyingine kulingana na umbali na gharama za usafirishaji. Aidha, bei elekezi ilikuwa kati ya Shilingi 33,500 na 47,500 kwa mfuko wa kilo 50 wa mbolea ya kukuzia (UREA), mbolea ya kupandia (DAP) ilikuwa kati ya Shilingi 45,000 na 57,000. Bei hizo zilikuwa pungufu kwa wastani wa asilimia 11 hadi 40 ukilinganisha na bei ya mbolea aina ya DAP iliyokuwa ikiuzwa kati ya Shilingi 60,000 na 100,000 kwa mfuko wa kilo 50. Vilevile, TFRA ilitoa elimu kwa wadau wa mbolea juu ya Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa Pamoja kupitia vikao kazi vya wadau, maonesho ya Nane Nane, vyombo vya habari hususan magazeti, redio, runinga na mitandao ya kijamii.

144.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara kupitia TFRA itaimarisha Mfumo wa Ununuzi wa Mbolea kwa pamoja kwa kuhamasisha makampuni ya mbolea kuagiza mbolea kwa kiasi kikubwa katika kipindi ambacho bei ya mbolea kwa soko la dunia iko chini ili

kuepuka ongezeko la bei katika soko la dunia. Aidha, TFRA itatoa elimu juu ya mfumo wa ununuzi wa mbolea kwa pamoja kwa wasambazaji (*agro - dealers*) wa mbolea katika Mikoa na Halmashauri; kusajili wafanyabiashara wa mbolea; kukagua na kutoa vibali vya kuingiza mbolea nchini.

Taasisi ya Uthibiti Ubora wa Mbegu - TOSCI

145.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Taasisi ya Uthibiti Ubora wa Mbegu (*Tanzania Official Seed Certification Institute-TOSCI*) imekagua mashamba ya mbegu hekta 8,103.08 ambapo hekta 24.3 sawa na asilimia 0.3 hazikukidhi viwango vya ubora. Aidha, TOSCI imefanya uhakiki wa uhalisia, ubora na sifa za aina mpya 126 za mbegu kwa ajili ya usajili. Vilevile, TOSCI imechukua sampuli 2,038 za mbegu za mazao mbalimbali na kupima ubora wake wa usafi, uotaji na afya ya mbegu ambapo asilimia 98 zilikidhi viwango vya ubora. Pia, maduka 893 ya wafanyabiashara wa mbegu yamekaguliwa na kuhakiki ubora ambapo asilimia 95 ya sampuli za mbegu zilizokaguliwa zilikidhi viwango vya uotaji. TOSCI pia imetoa vibali 860 vya kuingiza mbegu na vibali 11 vya kutoa mbegu nje ya nchi ambapo jumla ya tani 13,393 za mbegu zimeingizwa nchini.

146.*Mheshimiwa Spika*, TOSCI imesajili wafanyabiashara 446 wa mbegu na kutoa lebo za

mbegu 4,000,000 ambazo zinawekwa kwenye mifuko yote inayotumika kuuzia mbegu. Matumizi ya lebo hizo yamesaidia kupunguza tatizo la uuzwaji wa mbegu zisizo na ubora. Aidha, TOSCI imefungua kituo kipya cha udhibiti wa ubora wa mbegu katika Kanda ya Kusini chenye makao makuu yake Mtwara ili kurahisisha utoaji huduma katika mikoa ya Mtwara, Lindi na Ruvuma.

147. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kutoa elimu kwa wakulima ili kuzitambua lebo za ubora zinazobandikwa na TOSCI. Pia, Wizara kupitia TOSCI itakagua hekta 20,000 za wakulima wa mbegu, itachukua sampuli 2,700 za mbegu na kupima ubora wake; itakagua maduka 1,500 ya wafanyabiashara wa mbegu na kusajili wafanyabiashara wa mbegu na kutoa vibali 1,500 vya kuingiza mbegu nchini. Aidha, TOSCI itahakiki upya, uhalisia na sifa kwa aina 107 za mbegu mpya na kutoa lebo 15,000,000 kwa ajili ya kuweka kwenye mifuko ya kuuzia mbegu ili kukabiliana na tatizo la mbegu zisizo na ubora (feki). Mafunzo yatatolewa kwa wakaguzi wa mbegu 50 walioidhinishwa (*Authorised Seed Inspectors*). Pia TOSCI itafungua kituo cha udhibiti wa ubora wa mbegu katika mkoa wa Tabora kitakachotoa huduma kwenye mikoa ya Nyanda ya Magharibi. Vilevile, kupitia Mradi wa Kuongeza Uzalishaji wa

Mpunga (ERPP), TOSCI itaimarisha ukaguzi wa mbegu bora za mpunga kabla na baada ya mavuno.

Taasisi ya Utafiti wa Viuatilifu vya Kitropiki - TPRI

148.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara kupitia TPRI imekagua wafanyabiashara wa viuatilifu na kutoa mafunzo kwa wakufunzi juu ya matumizi ya kisheria ya viuatilifu. Hadi kufikia mwezi Machi 2018, jumla ya maduka 699 ya wafanyabiashara wa viuatilifu katika Mikoa ya Mwanza, Mtwara, Mbeya, Songwe, Iringa, Njombe, Katavi, Rukwa, Morogoro, Kigoma, Tabora, Shinyanga, Simiyu, Manyara na Arusha yamekaguliwa ambapo maduka 75 yaliyokosa vigezo yalifungwa. Jumla ya makampuni 1,455 yalipewa vibali vya kuendesha biashara mbalimbali za viuatilifu wakiwemo, wafukizaji (213), waagizaji wa viuatilifu (1128), wauzaji rejareja na jumla (93), wachanganyaji viuatilifu (21). Aidha, mafunzo juu ya matumizi sahihi ya viuatilifu yametolewa kwa wakufunzi (ToT) 188 wakiwemo maafisa ugani, wauzaji wa viuatilifu na wakulima wawezeshaji kutoka katika Mikoa ya Kagera, Mwanza, Singida na Ruvuma.

149.*Mheshimiwa Spika*, vilevile TPRI imefuatilia madhara ya viuatilifu kwa viumbe hai na mazingira kwa wafanyabiashara wadogo 19 wanaojihusisha

na biashara ya viuatilifu. Jumla ya viuatilifu 292 vilijaribiwa na idadi ya watu 57 walibainika kuwa katika hatari ya kupata madhara. Aidha, TPRI ilipima madhara ya viuatilifu kwa wafanyakazi 481 katika mashamba ya maua, kahawa, chai na viazi katika mikoa ya Iringa, Songwe, Manyara, Arusha na Kilimanjaro na waathirika walipewa ushauri stahiki. Wizara pia imewaelimisha waathiriki kuhusu madhara ya sumu iliyomo kwenye viuatilifu na namna ya kujikinga na sumu hiyo ikiwemo kutumia vifaa vya kujikinga na kuepuka kutumia vifungashio bandia.

150. Aidha, TPRI iliendesha mafunzo ya matumizi sahihi na salama ya viuatilifu kwa wadau 1,016 katika mikoa ya Mwanza, Singida, Mtwara, Shinyanga, Ruvuma, Tanga, Simiyu na Lindi. Vilevile, TPRI ilitoa mafunzo ya viuatilifu sahihi na matumizi sahihi ya kudhibiti viwavijeshi vamizi (*Fall army warms*), Kantangaze (*Tuta absoluta*) na gugu karoti katika mikoa ya Arusha, Manyara, Kilimanjaro, Iringa, Kagera, Dodoma, Tanga, Morogoro na Dar-es-salaam.

151. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019 TPRI itatoa leseni na kukagua wafanyabiashara wa viuatilifu; itapima na kuangalia mabaki ya viuatilifu kwenye mazao yanayosafirishwa nje ya nchi; itaendesha mafunzo

kwa maofisa ugani, wakulima na wafanyabiashara wa viuatilifu kuhusu matumizi sahihi ya viuatilifu hususan katika mazao ya korosho, pamba na mboga; itafanya uchunguzi wa viwango vya madhara ya viuatilifu kwa wakulima; itadhibiti visumbufu katika mazao yanayoingizwa nchini; itafanya utafiti wa kina katika visumbufu vya mimea, mifugo, binadamu vikiwepo vile vya mlipuko; na itakusanya, itatambua na kuhifadhi nasaba za mimea kwa ajili ya matumizi endelevu ya kilimo.

2.2.12 Vyuho vya Mafunzo ya Kilimo

152.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imetoa mafunzo kwa ufadhili wa Serikali kwa wanafunzi 1,956 kwenye mafunzo ya kilimo ngazi ya Astashahada na Stashahada katika Vyuho vya Ilonga, Mlingano, Mtwara, Tumbi, Ukiriguru, Uyole, HORTI Tengeru, Mubondo, Maruku, KATC Moshi, Igurusi, KATRIN, Chuo cha Sukari Kidatu na Inyala. Vilevile, Wizara imedahili wanafunzi 246 wanaojilipia wenyewe ngazi ya Astashahada na Stashahada. Wanafunzi wa mwaka wa pili wa ngazi ya Stashahada ni 779 na ngazi ya Astashahada ni 332 ambao wanategemea kuhitimu masomo yao mwezi Juni 2018. Kozi wanazosomea ni Astashahada na Stashahada ya Kilimo mseto, Stashahada ya Umwagiliaji, Matumizi Bora ya

Ardhi, Uzalishaji Chakula na Lishe, Matumizi ya Zana za Kilimo, Uzalishaji wa Mazao, Mboga, Maua na Matunda.

153. Mheshimiwa Spika, Wizara imewezesha kikao cha kamati ya pamoja (*Joint Coordinating Committee*) kati ya Shirika la Maendeleo la Japan (JICA) na kujadili utekelezaji wa Mradi wa TANRICE 2-*Project for supporting Rice Industry Development in Tanzania*). Aidha, katika mwaka 2017/2018 kupitia mradi wa TANRICE 2 vyo uo sita vya mafunzo ya kilimo vya KATC, Mtwara, Ukiriguru, Igurusi, Ilonga na Tumbi vimetoa mafunzo kwa wananchi kuhusu mbinu bora za uzalishaji mpunga kwa njia ya umwagiliaji kwa wakulima 4,354 (me=2,266 na ke=2,091) katika skimu 25 za Mlenge (Iringa), Msufini (Kilombero), Itete (Malinyi), Lukenge (Mvomero), Mkomazi (Korogwe), Mandra (Korogwe), Kimbande (Nyasa), Sangamabuni (Mbinga), Budushi (Nzega), Lwenge (Geita), Kyota (Muleba), Cheju (Zanzibar), Ng'ongo (Sumbawanga), Lwafi (Nkasi), Budagachi (Kilombero), Mlali (Mvomero), Matekwe (Nachingwea), Mtawatawa (Liwale), Namahoka (Namtumbo), Kiurio (Same), Igigwa (Sikonge), Miswaki (Uyui), Miyobwezi (Ukerewe) na Dobi na Tibirizi (Chakechake)

154.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia mradi wa TANRICE 2 imeendelea kutoa Mafunzo yaliyohusu menejimenti ya skimu za umwagiliaji, jinsia katika kilimo cha mpunga, masoko ya mpunga, teknolojia baada ya uvunaji na uendeshaji na menejimenti ya zana na mashine za kilimo. Wakulima 350 katika skimu za Madaba, Gonja Maya, Nyatwali na Bumbwisudi walipatiwa mafunzo ya jinsia katika kilimo na wakulima 120 walipatiwa mafunzo ya masoko ya mpunga katika skimu 4 za umwagiliaji za Likunja, Lipalwe, Ilonga na Mvumi.

155.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeendelea kutoa mafunzo ya kilimo cha mpunga unaotegemea mvua kwa wakulima 1,174 wa kilimo cha mpunga wa mabondeni na wakulima 855 wa kilimo cha mpunga wa nchi kavu (NERICA) katika Wilaya za Mkuranga, Ulanga, Micheweni, Kilwa, Mtwara Vijijini, Nzega, Kigoma Vijijini, Chato, Biharamulo, Korogwe, Muheza na Busokelo. Aidha, kupitia mradi wa TANRICE 2 wakulima wamejifunza mbinu na teknolojia mbalimbali zinazohusu kilimo cha mpunga ambazo zimewawezesha kuinua uzalishaji na vipato vyao. Kwa mfano katika skimu ya Lukenge (Kilombero) uzalishaji umeongezeka kutoka tani 2 hadi 4.9 kwa hekta; Mkomazi (Korogwe) tani 1.4 hadi 4.6 kwa hekta; Kimbande

(Nyasa) tani 2.5 hadi 5.9 kwa hekta; na Namahoka (Namtumbo) tani 2.3 hadi 7.5 kwa hekta.

156.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itadahili wanafunzi 2,300 ngazi ya Astashahada na Stashahada kwa ufadhili wa Serikali. Aidha, Wizara itandaa mtaala wa Stashahada ya Matumizi Bora ya Ardhi (*Diploma in Land Use Planning*) katika mfumo wa moduli; itahuisha mtaala wa Stashahada ya mboga, maua na matunda (*Diploma in Horticulture*); na itakarabati miundombinu ya vyo vya mafunzo ya kilimo vya Mlingano, KATC, HORTI Tengeru, Tumbi, Maruku, Mubondo na Ukiriguru yakiwemo madarasa, ofisi, mabweni, maktaba, bwalo la chakula na nyumba za watumishi. Vilevile, Vituo vitano (5) vya wakulima vya Mkindo, Ichenga, Bihawana, Themis na Inyala vitafanyiwa ukarabati na kupatiwa vitendeakazi.

2.2.13 Kuunda na kupitia Sera na Sheria za Sekta ndogo ya Mazao

157.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kwa kushirikiana na Taasisi ya Alliance for Green Revolution in Africa (AGRA) kupitia Mradi wa MIRA ilifundisha maafisa 19 wa Wizara kuhusu stadi za uchambuzi wa Sera na taratibu za maandalizi ya nyaraka za Baraza la Mawaziri. Mpango wa Wizara ni kujenga uelewa wa watumishi wake ili kuhakikisha kuwa, maamuzi yote ya Kisera yanafanywa kwa

kuzingatia uwepo wa ushahidi kutoka kwenye uchambuzi wa kitafiti.

158.*Mheshimiwa Spika*, itakumbukwa kwamba kwa mwaka 2017/2018, Wizara ilifanya maboresho ya Kiseru, Kisheru, Kanuni na Mikakati mbalimbali ya kilimo ili kuweka mazingira mazuri ya uendeshaji na uwekezaji katika Sekta ya Kilimo nchini. Katika jitihada hizo, Serikali ilifuta ada na tozo za mazao 78 kati ya 139 zilizokuwa hazina tija kwa wakulima. Kufuatia hatua hiyo, Wizara ilifanya marekebisho ya kanuni na sheria zilizoanzisha tozo na ada husika ili kuwezesha utekelezaji wa marekebisho hayo. Serikali inasisitiza kuwa utekelezaji wa sheria na kanuni hizo uzingatiwe na kwamba hatua kali zitachukuliwa kwa wale wote watakaokuwa.

159.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuchambua na kubaini ada na tozo ambazo bado ni kero kwa wakulima nchini na kuzifuta. Lengo ni kubakiza ada na tozo ambazo zina mahusiano ya moja kwa moja na uendelezaji wa mazao husika, kama vile uendelezaji wa utafiti wa mazao. Kwa msingi huo, Wizara inapendekeza kufuta ada na tozo 21 (**Kiambatisho Na. 4**) ambazo kwa mwaka 2017/18 zimeonekana ama kuwa kero kwa wakulima au vikwazo kwa maendeleo ya sekta ya kilimo. Ada na

tozo zinazopendekezwa kufutwa ni 3 katika tasnia ya chai, 3 tasnia ya kahawa, 2 tasnia ya tumbaku na tozo moja moja kwa tasnia ya sukari na pamba. Aidha, kwa lengo la kuimarisha upatikanaji wa pembejeo, inapendekezwa kufuta tozo 5 kwenye uzalishaji wa mbegu. Vile vile, kwa ajili ya kuimarisha maendeleo ya ushirika nchini, inapendekezwa tozo 6 katika ngazi mbali mbali za ushirika zifutwe.

160. Mheshimiwa Spika, Wizara pia imewasilisha Wizara ya Fedha na Mipango mapendekezo ya kuboresha mfumo wa kodi na tozo kwa lengo la kuboresha mazingira wezeshi ya uwekezaji na uendeshaji biashara katika shughuli za kilimo. Mapendekezo hayo, hususan yanalenga kutoa unafuu wa kodi katika vifungashio vya mazao na mbegu za mazao ya kilimo, mabomba ya kunyunyuzia madawa (*Knapsack Sprayers*), mashine na mitambo ya usindikaji wa mazao, miundombinu ya uzalishaji na hifadhi ya mazao ya bustani na kulinda wazalishaji wa ndani dhidi ya ushindani usio sawa wa bidhaa kutoka nje ya nchi. Mpango wa Wizara ni kuhakikisha kero zote zinazokwamisha maendeleo ya tasnia ya mazao ya kilimo zinashughulikiwa.

161. Mheshimiwa Spika, Wizara pia itakamilisha taratibu za kujiunga na Itifaki ya Jumuiya ya

Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika ya Kulinda Hakimiliki za Wagunduzi wa aina Mpya za Mbegu za Mimea [*The Protocol for Protection of New Varieties of Plants (Plant Breeders' Rights) in The Southern African Development Community-SADC*]. Itifaki hiyo inalenga kuwezesha nchi wanachama wa Jumuiya ya SADC kutoa Hakimiliki kwa Wagunduzi wa mbegu na kuhamasisha utafiti na ugunduzi wa mbegu bora zinazoendana na mabadiliko ya tabianchi.

162. Mheshimiwa Spika, Wizara itakamilisha utaratibu wa kupata ithibati ya Shirika la Kimataifa la Udhhibiti wa Mbegu (*International Seeds Testing Association-ISTA*) ya maabara ya uthibiti wa ubora wa mbegu (TOSCI) ili kurahisha biashara ya mbegu na hivyo kuongeza upatikanaji na matumizi ya mbegu bora nchini. Katika hatua nyingine, Wizara itakamilisha marekebisho ya Sheria ya Hifadhi ya Mimea ya mwaka 1997, Sheria ya Mbegu ya mwaka 2003 na Sheria mbalimbali za mazao (*Crop laws*). Aidha, Wizara itakamilisha mapendekezo ya kutunga Sheria mpya ambazo ni pamoja na Sheria ya Kilimo cha Mkataba; Sheria ya Zana za Kilimo, Sheria ya Huduma za Ugani; na Sheria ya Kulinda Nasaba za Mimea kwa ajili ya Kilimo na Chakula.

2.2.14 Kuimarisha Uratibu, Ufuatiliaji na Tathmini ya Sekta

163.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeandaa taarifa ya utekelezaji wa kazi za Wizara ya Kilimo (*Annual Performance Report*) kwa mwaka wa fedha 2016/2017. Wizara pia iliboresha mfumo wa ukusanyaji wa takwimu za Kilimo (*Agriculture Routine Data System - ARDS*) kwa kuongeza vipengele muhimu kwa ajili ya kuainisha na kurahisisha uingizaji wa takwimu. Wizara pia imeandaa mfumo wa kupima matokeo ya Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo awamu ya pili (*ASDP II Result Framework*) pamoja na viashiria.

164.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Taifa ya Takwimu na FAO inatekeleza mradi wa uboreshaji na uhakika wa takwimu za utabiri wa uzalishaji wa mazao ya chakula nchini. Mradi huu unafanyika kwa majaribio (pilot)katika mikoa ya Morogoro,Tanga na Kagera ambapo uainishji wa pointi za sampuli katika mikoa hiyo na nyenzo (madodoso, GPS, Mizani na Tablets) za kufanyia utafiti kwa misimu ya msimu na vuli zimeandaliwa. Aidha, mafunzo kwa maafisa ugani kuhusu matumizi ya nyenzo hizo kwa njia ya kitaalam ya survey solution yalifanyika.

165. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itafanya Sensa ya Kilimo (*National Sample Census of Agriculture - NSCA*) kwa kushirikiana na Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Wizara ya Kilimo Mifugo Maliasili na Uvuvi – Zanzibar, Wizara ya Viwanda Biashara na Uwekezaji, Ofisi ya Rais -TAMISEMI, Ofisi ya Mtakwimu Mkuu wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Ofisi ya Taifa ya Takwimu. Aidha, Wizara itaandaa Taarifa ya Utekelezaji (*Annual performance report*) pamoja na kufanya tathmini ya usambazaji na matumizi bora ya mbolea kwa wakulima kupita mfumo wa ununuzi wa pamoja (*bulk procurement*). Wizara itaendelea kuboresha mfumo wa ARDS ili kuufanya uwe rahisi zaidi kwa wadau.

166. Mheshimiwa Spika, Wizara imeratibu na kushiriki kwenye Mikutano ya Mabaraza ya Mawaziri wa Kilimo kwa kushirikisha ngazi zote ambapo mikakati ya kupambana na mabadiliko ya tabianchi na wa Usalama wa Chakula ilijadiliwa na kupitishwa. Aidha, andiko la maridhiano ya Programu ya kuendeleza Sekta ya Kilimo kwa upande wa Afrika Mashariki (EAC- CAADP Compact) limekamiliwa na kuridhiwa na Mawaziri.

167. Mheshimiwa Spika, Wizara pia, imeratibu na kuhudhuria Mikutano ya Baraza la Mawaziri wa

Kilimo kwa Nchi za jumuiya ya Kusini mwa Afrika (SADC) kwa ngazi zote, ambapo rasimu ya fursa na changamoto zilizopo katika Sekta ya Kilimo imeandaliwa. Vilevile, Mfuko wa Maendeleo ya Kilimo wa SADC (*SADC Agriculture Development Fund*) umeridhiwa na umeainisha idadi ya miradi, vikundi vya wakulima, Sekta Binafsi na jamii ambazo zitapatiwa mikopo kwenye mfuko huo.

168.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeendelea kuratibu na kuhudhuria mikutano ya FAO, IFAD, EU, Umoja wa Mataifa (UN) kwa ngazi ya wataalam waandamizi ambapo bajeti na miradi mbalimbali ya kikanda na nchi wanachama imepitishwa ikiwemo, miradi ya kiufundi ya kuimarisha masoko katika kilimo na kudhibiti magonjwa na visumbufu vya mimea kama sumu kuvu na viwavijeshi.

169.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeendelea kuratibu na kushiriki kwenye mikutano ya nchi wahisani ambapo ilikutana na Mabalazi na wataalam wa nchi za Kenya, Uganda, Rwanda, India, Norway, Israel, Korea ya Kusini, Iran, Saud Arabia, Uholanzi na Japan kuzungumzia mashirikiano yanayoendelea na ya baadaye katika Sekta ya Kilimo na taarifa za maeneo yaliyokubaliwa zimeandaliwa, ambapo Hati ya Makubaliano (MoU) kati ya Sekta ya Kilimo

Tanzania na Misri imesainiwa. Wizara pia imeratibu na kupitia upya rasimu ya Hati ya Makubaliano ya ushirikiano kati ya Sekta ya Kilimo Tanzania, Iran na India.

170. Mheshimiwa Spika, Wizara imeandaa na kuratibu wadau wa Sekta ya Kilimo kushiriki katika makongamano ya biashara na uwekezaji katika Sekta ya Kilimo yaliyofanyika Vietnam, Madagasca, China na India. Wadau wa Sekta ya Kilimo walishiriki na kuweka mikakati ya ushirikiano (*joint venture*). Wizara imeratibu na kuhudhuria kikao cha kamati cha kuwezesha biashara *Trade Facilitation Agreements* ili kukidhi matakwa ya Shirika la Biashara la Kimataifa (*World Trade Organization - WTO*). Rasimu tano (5) za miradi ya kuwezesha mazingira mazuri ya kufanya biashara zimeandaliwa na kupitishwa. Rasimu hizo ni *Publication; Enquire Points; Test Procedures; Perishable Goods; na Border Agency Cooperation*.

171. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuainisha, kuandaa na kutekeleza mashirikiano ya Kikanda na Kimataifa. Aidha, Wizara itaendelea kuratibu, kupitia na kuandaa Hati ya Makubaliano, Mikataba na Maandiko kwa ajili ya majadiliano na Mashirika/nchi wahisani. Vilevile, Wizara itawezesha na kushiriki mikutano mbalimbali na

kuandaa taarifa kuhusu masuala ya biashara za Kimataifa, kama WTO, EPA na AGOA.

2.2.15 Mpango wa Kuendeleza Kilimo Ukanda wa Kusini mwa Tanzania - SAGCOT

172.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kuratibu uwekezaji kwenye Mpango wa Kuendeleza Kilimo Ukanda wa Kusini mwa Tanzania (SAGCOT). Hadi sasa jumla ya Dola Milioni 500 zimewekezwa katika Kilimo kwenye ukanda wa SAGCOT kati ya Dola Bilioni 3.5 zilizopangwa kuwekezwa ifikapo mwaka 2030. Kati ya uwekezaji huo Dola Bilioni 2.4 zitatokana na Sekta Binafsi. Aidha, wawekezaji wakubwa binafsi wameweza kuunganishwa na wakulima ili kuongeza tija, kipato, chakula na lishe kwenye kaya za wakulima wa soya, chai, viazi vitamu na mvingo, mpunga, mboga na matunda.

173.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia Kituo cha SAGCOT imewezesha kufanyika kikao cha wadau wa Sekta ya kifedha na kutia saina Hati ya Makubaliano (MoU) ya kuwezesha upatikanaji wa huduma za kifedha kwa wakulima wadogo. Wadau waliohusishwa ni pamoja na *Financial Sector Deepening Trust (FSDT)*, *SAGCOT Centre Ltd*, *Agriculture Market Development Trust (AMDT)* and *SAGCOT Catalytic Trust Fund (CTF)*. Dhumuni la MoU hiyo ni kuanzisha uratibu wa huduma

maalum kwa wakulima wadogo katika mnyororo wa thamani wa mazao.

174.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia kituo cha SAGCOT kwa kushirikiana na Baraza la Nafaka la Afrika Mashariki (*Eastern Africa Grain Council - EAGC*) waliandaa mdahalo uliowakutanisha wafanyabiashara na wakulima wa zao la Soya kwa lengo la kupata soko la uhakika. Matokeo ya kongamano hilo umewezesha Kampuni ya NASSAD *Animal Feeds* kusaini mkataba wa kununua Soya ya ujazo wa Tani 4,000 kwa bei ya Shilingi 1,000 kwa kilo. Kabla ya kongamano Kampuni ya Silverlands ilinunua soya kiasi cha Tani 2,500 kutoka kwa wakulima wadogo Wilayani Songea kwa thamani ya Shilingi bilioni 2.5.

175.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kupitia mradi wa mbegu ya viazi mviringo Mkoani Njombe kwa ufadhili wa AGRA, Kituo cha SAGCOT na wadau wengine wakiwemo Yara, Syngenta, Mtanga Foods Ltd, Halmashauri za Njombe Mji, Njombe Vijijini na Wang'ingombe na wakulima wadogo walifanikiwa kuongeza uzalishaji wa viazi mviringo kutoka wastani wa tani 7 kwa hekta mwaka 2015 hadi kufikia tani 31 kwa hekta mwaka 2017.

176.*Mheshimiwa Spika*, vilevile, wakulima waliweza kupata mbegu bora za viazi mviringo kiasi cha tani 2,325 na takriban wakulima wapatao

9,305 walipata mafunzo ya kilimo bora cha viazi kupitia vipindi vya mafunzo kwa wakulima vilivyohusu teknolojia za kisasa. Zaidi ya wakulima 2,351 wanatumia mbegu bora za viazi mviringo, teknolojia mbalimbali za utunzaji wa shamba na uvunaji wa viazi mviringo. Aidha, kilianzishwa Chama cha Ushirika chenye wanachama 280 na kusajiliwa pamoja na kujenga maghala nane (8) kwa ajili ya kuhifadhia viazi mviringo.

177. Mheshimiwa Spika, kutokana na kuwepo kwa ubia wa zao la viazi mviringo, kampuni mpya ya kusindika viazi mviringo inayoitwa Tanzanice Ltd imesajiliwa. Kampuni hiyo imejikita katika kuzalisha viazi mviringo na kusafirisha matunda ya parachichi kwenda nchi za Ulaya. Uwepo wa Kampuni ya Tanzanice imeongeza idadi ya wadau katika kutatua changamoto ya zao la viazi mviringo katika mnyororo wa thamani.

178. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa kilimo itapanua uzoefu uliopatikana kutoka SAGCOT kuendeleza kilimo kwenye maeneo mengine nchini. Hivyo, Wizara inao mpango madhubuti wa kuendeleza kilimo kwenye Ukanda wa Ziwa hususan kujenga mabwawa yatakayotumika kwenye kilimo cha umwagiliaji. Aidha, Wizara itaendelea kushirikiana na Wabia wa

Maendeleo na Wadau wengine wa Sekta ya Kilimo ili kufikia malengo ya Sekta.

2.2.16 Kuimarisha Masuala Mtambuka

Ushiriki wa Vijana katika Kilimo

179.*Mheshimiwa Spika,* katika mwaka 2017/2018, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendelea kutekeleza Mkakati wa Kuongeza Ushiriki wa Vijana Katika kilimo kwa kuwajengea uwezo wa kujiajiri kwenye Sekta ya Kilimo ili kutatua tatizo la ajira nchini. Wizara kwa kushirikiana na *Farm Africa* wamewezesha mafunzo ya uzalishaji na ujasiriamali wa mazao ya kilimo kwa vijana 96,365 ambapo kati ya hao 56,805 ni wa kiume na 39,560 ni wa kike. Juhudi hizo zilifanyika katika mikoa ya Manyara, Shinyanga, Singida, Dodoma na Morogoro ambapo mafunzo hayo yalihusu mazao ya ufuta, mahindi, maharage, mpunga, uyoga na asali.

180.*Mheshimiwa Spika,* Wizara kwa kushirikiana na Shirika la *Aga Khan Foundation* (AKF) katika mikoa ya Pwani, Lindi, na Mtwara kupitia mradi wa *Coastal Rural Support Program Tanzania* (CRSPT) imewezesha vijana 29,700 kwa kapata mafunzo ya kilimo biashara, ujasiriamali, kuweka na kukopa katika mikoa hiyo. Wizara pia kwa kushirikiana na *Sokoine University Graduate*

Enterprenuer Cooperatives (SUGECO) wametoa mafunzo mbalimbali kwa vijana wapatao 540 wakiwemo wakike 227 na wakiume 313 katika kituo cha Mkongo kilichokuwa kinasimamiwa na RUBADA. Mafunzo hayo yalihusu uzalishaji kupitia mashamba darasa na kilimo biashara na mnyororo wa thamani wa mazao ya kitalu nyumba (*Green Houses*).

181.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kusimamia utekelezaji wa Mkakati wa Vijana Kushiriki katika Kilimo na Kuongeza ajira kwa kushirikiana na Wizara za Kisekta. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Wadau wa maendeleo FAO, *Aga Khan Foundation*, *Heifer International*, SUGECO na *Farm Africa* wataendelea kutoa mafunzo ya kuwajengea uwezo vijana katika masuala ya ujasiliamali, kilimo biashara kwa mazao mbalimbali ili kuongeza thamani na kutoa ajira kwa vijana wengi nchini.

VVU na UKIMWI

182.*Mheshimiwa Spika*, katika kuendeleza mapambano dhidi ya UKIMWI mahali pa kazi, Wizara imeendelea kuwahamasisha watumishi kupima afya ili kutambua hali zao. Katika mwaka 2017/2018 Wizara imeendelea kuwahudumia

watumishi 15 wanaoishi na VVU kulingana na miongozo ya Serikali.

183.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuhamasisha watumishi kupima afya zao kwa hiari na kuendelea kutoa huduma kwa watumishi wanaoishi na VVU na wanaougua UKIMWI.

Jinsia

184.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imehusisha masuala ya jinsia katika utafiti wa kilimo (*Gender Mainstreaming*) kupitia mradi wa “*Sweet potato Fast Truck*” uliofanyika Wilaya za Mkuranga (Pwani), Bukoba na Misenyi (Kagera) ikiwa na lengo la kutathmini ushirikishwaji wa jinsia katika kilimo cha Viazi vitamu. Matokeo ya utafiti yalionyesha kuwa mamlaka ya kuuza mazao yenye kipato, kudhibiti na kutoa maamuzi yanamilikiwa na wanaume kwa asilimia 70 na wanawake kwa asilimia 30. Baada ya tathmini, mafunzo yalitolewa kwa watafiti, maafisa ugani na waalimu wa kilimo 35, kati ya hao wanawake ni 19 na wanaume ni 16 kutoka Kanda ya Ziwa, Kaskazini na Zanzibar. Pia kwa maafisa ugani, walimu wa kilimo wa shule za msingi na viongozi wa vijiji 93, kati ya hao wanawake ni 28 na wanaume ni 65. Mafunzo yalihusu kuhamasisha jamii, tathmini na matumizi

ya mbinu husishi ya nyenzo zinazozingatia jinsia katika kilimo.

185.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuelimisha watafiti umuhimu wa kuhusisha jinsia katika miradi ya kilimo kwa manufaa ya wakulima wa jinsia zote. Kuandaa mwongozo wa kilimo na jinsia (*pocket guide*) wa maafisa ugani kwa ajili ya kufundishia wakulima na kijarida mkeka (*comic series*) kwa watoto wa shule za msingi waliopokea mbegu za viazi vitamu kwa ajili ya uelewa wa kilimo na jinsia kwa wilaya za Mkuranga, Bukoba na Misenyi.

Hifadhi ya Mazingira na Mabadiliko ya Tabianchi

186.*Mheshimiwa Spika*, Wizara kwa kushirikiana na FAO na CARE International imetoa mafunzo na kusambaza Mwongozo wa Kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi kwa Wakuu wa Mikoa yote, Wakuu wa Wilaya zote, na kwa maafisa Mipango, maafisa Kilimo na Mazingira, maafisa Ugani na wawakilishi wa asasi zisizo za kiserikali kutoka Halmashauri za Wilaya 36 za Mikoa ya Morogoro, Iringa, Mbeya, Songwe, Mwanza, Dodoma, Tabora, Arusha, Mtwara, Lindi, Singida, Kigoma, Manyara, Rukwa, Ruvuma na Kagera.

187. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wakulima kupitia Mradi wa Kuongeza Uzalishaji na Tija kwa zao la Mpunga (*Expanded Rice Production Project – ERPP*) imeandaa Mipango ya Usimamizi wa Mazingira na Jamii (*Environmental and Social Management Plans - ESMPs*) kwa ajili ya utekelezaji ili kutunza mazingira ya skimu za umwagiliaji za Kigugu, Mbogo-komtonga, Mvumi, Msolwa Ujamaa na Njage, pia maandalizi ya Mwongozo wa Hifadhi ya Mazingira na Mpango shirikishi wa kudhibiti visumbufu vya mimea na matumizi sahihi ya viuatilifu katika skimu hizo unaendelea.

188. Mheshimiwa Spika, Wizara imefanya ufuatiliaji wa ujumuishwaji wa masuala ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi katika mipango ya Halmashauri za Wilaya za Mikoa ya Morogoro (Mvomero), Iringa (Iringa DC), Mbeya (Rungwe), Dodoma (Dodoma MC), Singida (Singida DC) na Arusha (Arumeru) ambapo tathmini hiyo imeonesha ujumuishwaji wa masuala ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi katika mipango ya Halmashauri bado yana changamoto kama ufinyu wa bajeti na uelewa mdogo kwa viongozi na wataalamu wa wilaya juu ya athari za mabadiliko ya tabianchi katika uchumi wa halmashauri zao . Kwa hali hiyo, Wizara inaendelea na maandalizi ya utekelezaji wa kazi ya kuwajengea

uelewa wakulima kuhusu masuala ya mazingira na athari za mabadiliko ya tabianchi na jinsi ya kukabiliana nazo. Pia wakulima wapatao 160 wa Wilaya za Igunga, Manyoni, Mbinga, Mbozi na Mpanda pia walipatiwa mafunzo juu ya teknolojia na mbinu za utunzaji wa mazingira katika uzalishaji wa Tumbaku.

189. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo kwa kushirikiana na wadau wa SAGCOT waliweza kuandaa mwongozo na mfumo wa kutathimni jinsi wawekezaji na wadau wa SAGCOT wanavyotekeleza uhifadhi wa mazingira na masuala ya kijamii katika kongani ya Ithemi. Mfumo huu uliweza kutathimi wawekezaji 15 katika kongani hiyo na mkoa wa njombe. Mfumo huu ulionyesha wengi wa wawekezaji wanajitahidi katika kuhifadhi mazingira na kujumuisha jamii, ingawa gharama za kufanya tathimini ya hifadhi ya mazingira pamoja, kukatika kwa umeme, wingi wa kodi na uelewa juu ya masuala ya tabianchi na vipaumbele vya nchi ni bado unahitajika.

190. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza Mpango wa miaka mitano wa Kilimo kinachohimili mabadiliko ya Tabianchi (Agriculture Climate Resilient Plan) wa mwaka 2014, wizara kwa kushirikiana na Idara ya Kilimo ya Marekani (USDA) inatekeleza mradi wa kujenge uwezo wa

kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi kwa usalama wa chakula. Mpaka sasa mashamba darasa katika mikoa ya Dodoma (Kongwa), Tabora(Uyui) yameshaanzishwa kwaajili ya kuonyesha na kufundishia wakulima mbinu na teknolojia za kilimo kinachohimili mabadiliko ya tabianchi, pia wakulima wanafundishwa jinsi yakutafsiri na kutumia taarifa za hali ya hewa katika kilimo kwa mikoa hiyo.

191.*Mheshimiwa Spika*, Wizara ya kilimo pia imefanikiwa kujenga uwezo kwa wadau wa kilimo katika kongano ya Ihemi juu ya dhana ya uchumi wa Kijani “Green Economy” kwa kushirikiana na Mpango wa Kuhifadhi Mazingira wa Umoja wa Mataifa “UNEP” na SAGCOT Centre Limited. Katika mradi huu wizara iliweza pia kuleta pamoja taarifa mbali mbali zinazohusu uhifadhi wa mazingira na kilimo endelevu katika kongani ya Ihemi. Wizara pia iliweza kutengengeza mpango shirikishi wa matumizi bora ya ardhi kwa kongani hiyo ya Ihemi kwa kushirikiana na wataalamu kutoka Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Pia taarifa juu ya njia bora za uhifadhi wa maji kwa ajili ya kuhifadhi ardhi oevu na vyanzo vya maji katika kongani ya Ihemi pia ilifanyika. Matumizi ya umwagiliaji kwa njia ya matone umeonekana kuwa ni njia bora ya kuhifadhi maji na kuleta kilimo

chenye tija hasa kwa wakulima wa nyanya katika mkoa wa Iringa.

192.*Mheshimiwa Spika,* katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kufuatilia ujumuishaji wa masuala ya mazingira na mabadiliko ya tabianchi katika Halmashauri za Wilaya za Mikoa ya Mtwara na Lindi. Vilevile, Wizara itaandaa, itachapisha na kusambaza mwongozo wa Hifadhi ya Mazingira na Mpango Shirikishi wa udhibiti visumbufu vya mimea na matumizi sahihi ya viuatilifu katika lugha ya Kiswahili. Aidha, Wizara itazijengea uwezo Halmashauri za Wilaya katika Mikoa ya Kagera, Mbeya, Iringa, Morogoro na Kilimanjaro wa kutambua umuhimu wa kujumuisha njia za kukabiliana na athari za mabadiliko ya tabianchi katika bajeti na mipango ya maendeleo ili kuongeza tija katika uzalishaji wa mazao ya kilimo.

2.2.17 Kuendelea kutekeleza Mpango wa Serikali kuhamia Dodoma

193.*Mheshimiwa Spika,* katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kutekeleza agizo la Serikali la kuhamia Dodoma katika awamu tatu, ambapo katika awamu hizo watumishi 316 waliokuwa Makao Makuu ya Wizara Dar es salaam wamehamia Makao Makuu Dodoma.

194.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuhamisha watumishi wake kuja Makao Makuu Dodoma.

3.0 Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara kwa Mwaka 2017/2018 na Mpango kwa Mwaka 2018/2019 (Fungu 24)

3.1 Mapato na Matumizi ya Fedha katika Kipindi cha mwaka 2017/2018 (Fungu 24)

195.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka wa fedha wa 2017/2018, Wizara chini ya Fungu 24 ilitengewa jumla ya Shilingi 6,293,857,760 zikijumuisha Shilingi 2,413,888,760 za Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO). Kati ya fedha hizo, Shilingi 1,456,634,072 zilitengwa kwa ajili ya matumizi mengineyo zikiwa ni Shilingi 942,577,072 za Tume na Shilingi 514,057,000 za COASCO. Jumla ya Shilingi 4,837,223,688 zilitengwa kwa ajili ya mishahara ambapo Shilingi 2,937,391,928 zilikuwa ni mishahara ya watumishi wa Tume na Shilingi 1,899,831,760 ni kwa ajili ya watumishi wa COASCO. Aidha, Katika mwaka huo, Fungu 24 halikutengewa fedha za bajeti ya matumizi ya maendeleo.

3.2 Fedha zilizotolewa katika Bajeti ya Kawaida

196. *Mheshimiwa Spika*, hadi kufikia Machi 2018, fedha za matumizi ya kawaida zilizopokelewa kutoka Hazina zilikuwa ni Shilingi 3,854,197,441.41 sawa na asilimia 61.24 ya kiasi kilichoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, jumla ya Shilingi 2,745,882,013.41 zilikuwa kwa ajili ya shughuli za Tume, ambapo shilingi 2,239,309,730 zilikuwa ni mishahara ya watumishi wa Tume na Shilingi 506,072,283.41 matumizi mengineyo. Aidha, jumla ya Shilingi 1,108,815,428 zilikuwa ni kwa ajili ya shughuli za COASCO, ambapo Shilingi 971,733,828 zilikuwa ni kwa ajili ya Mishahara ya watumishi na Shilingi 137,081,600 Matumizi mengineyo.

3.3 Matumizi

197. *Mheshimiwa Spika*, hadi kufikia Machi, 2018, Wizara chini ya Fungu 24 imetumia jumla ya Shilingi 3,854,197,441.41 sawa na asilimia 100 ya fedha zilizopokelewa. Kati ya kiasi hicho, Shilingi 2,745,382,013.41 zilitumika kulipa Mishahara ya watumishi wa Tume na Matumizi mengineyo. Aidha, Shilingi 971,733,828 zilitumika kulipa Mishahara ya watumishi wa COASCO na Shilingi 137,081,600 Matumizi mengineyo.

198. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara chini ya Fungu 24 imeendelea

kutekeleza majukumu yake ya **Uhamasishaji, Usimamizi na Udhhibiti** ili kufikia malengo ya kijamii na kiuchumi na kupunguza umasikini nchini kwa kuzingatia vipaumbele vilivyoainishwa kupitia Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025), Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano na Maelekezo ya Serikali ya mwaka 2017/2018, Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya mwaka 2015 - 2020 na Mpango Mkakati wa Tume wa mwaka 2017/2018 pamoja na mapitio ya Bajeti ya mwaka 2016/2017.

3.4 Ukaguzi na Uchunguzi

199.*Mheshimiwa Spika*, hadi kufikia Machi, 2018, Wizara imefanya ukaguzi wa mara kwa mara kwa vyama vya ushirika 2,896 sawa na asilimia 55.7 ya lengo la kukagua vyama 5,200 katika mwaka 2017/18. Aidha, Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) limefanya ukaguzi wa mwisho kwa vyama vya ushirika 1,520 sawa na asilimia 18.91 ya lengo la kukagua vyama 8,040. Katika kaguzi hizi, Wizara ilibaini mapungufu mbalimbali yakiwemo ukosefu wa Kanuni na Será mbalimbali, Utunzaji wa kumbukumbu usioridhisha, uingiaji wa mikataba usiokidhi matakwa ya Sheria ya Vyama vya Ushirika, watendaji wa vyama wasiokuwa na sifa stahiki, vyama kuwa na madeni sugu, viongozi na watendaji kutokuwa na elimu ya ushirika pamoja

na ubadhirifu unaofanywa na viongozi pamoja na watendaji.

200.*Mheshimiwa Spika*, kutokana na mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi, Wizara imechukua hatua mbalimbali za utatuzi ikiwa ni pamoja na kutoa elimu kwa viongozi na watendaji, kuwajengea uwezo katika kuandaa Será na Kanuni za vyama kwa mujibu wa Sheria na kuchukua hatua pale inapobainika ubadhirifu ikiwemo kuondoa Bodi za Uongozi na watendaji na kuweka bodi za muda kama vile bodi za SCCULT Ltd, TFC, MAMCU Ltd, NCU na WETCU.

201.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imefanya uchunguzi maalum katika Vyama vya Ushirika 8 visivyo vya kifedha vya Matendo AMCOS, Luponde AMCOS, MBIFACU AMCOS Ltd, Lupembe AMCOS Ltd, SUDI AMCOS, Lihimalyao AMCOS, RIVACU Ltd na MAMCU Ltd. Matokeo ya uchunguzi huo yalibaini uwepo wa ubadhirifu na ukiukwaji wa Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya mwaka 2013 kwenye vyama vya MBIFACU Ltd na MAMCU Ltd uliosababishwa na usimamizi na utendaji mbovu wa viongozi na watendaji. Watuhumiwa wamefikishwa katika mamlaka husika kwa hatua zaidi za kisheria.

202.*Mheshimiwa Spika*, watuhumiwa mbalimbali walihojiwa kutokana na dosari zilizobainishwa

kwenye taarifa za uchunguzi ili kuweza kuchukua hatua kwa mujibu wa Sheria ikiwa ni pamoja na kutoa hati za madai. Viongozi pamoja na watendaji wa vyama vya Ushirika vya Muhimbili SACCOS, Mlimani SACCOS, BOT SACCOS, Mbinga SACCOS, Kurugenzi Mbinga SACCOS, Ayalabe SACCOS, Madibila SACCOS, Wazalendo SACCOS na Arusha Kurugenzi SACCOS walihojiwa na Hati za madai zimeandaliwa kwa watuhumiwa 57 wa ubadhirifu wa kiasi cha Shilingi Bilioni 5.95 katika vyama saba. Aidha, watuhumiwa wanne wa ubadhirifu katika chama cha Wazalendo wamefikishwa mahakamani na rufaa zilizokatwa na watuhumumiwa wengine sita kuzipinga hati za madai zinashughulikiwa.

203. *Mheshimiwa Spika*, katika kuimarisha usimamizi wa SACCOS, Wizara imeingia makubaliano na Taasisi ya Dun & Bradstreet Credit Bureau Tanzania Ltd ya kutengeneza mfumo wa kielektroniki wa usimamizi (*SACCOS Supervision Software*) ambapo kwa sasa upo kwenye majaribio. Mfumo huu utawezesha kupatikana kwa taarifa za mara kwa mara juu ya maendeleo ya SACCOS ikiwa ni pamoja na kufanya usimamizi kwa ufanisi na urahisi zaidi. Aidha, jumla ya nyaraka 10 za makubaliano (MoU) kati ya Wizara na wadau wengine wa Ushirika zimeandaliwa na kusainiwa

204. *Mheshimiwa Spika*, Wizara imepitia, kuchambua na kushauri juu ya uandaaji wa Kanuni za Kiutumishi za vyama vikuu vya NJORECU Ltd, MBIFACU Ltd, SONAMCU Ltd, CHUTCU Ltd, WETCU Ltd, RUNALI Ltd, RIVACU Ltd, TANECU Ltd, MAMCU Ltd na TAMCU Ltd ambazo zitasaidia vyama kuwa na Nyaraka ambazo zinatoa mwongozo wa utendaji kazi na stahili mbalimbali za viongozi.

205. *Mheshimiwa Spika*, katika msimu wa korosho wa 2017/2018, Wizara kwa kushirikiana na Bodi ya Leseni za Ghala, Bodi ya Korosho, Vyama Vikuu vya Ushirika, TAMISEMI pamoja na mamlaka nyingine imeweza kusimamia minada zaidi ya 57 na uendeshwaji wa biashara ya zao la korosho kupitia Vyama vya Ushirika chini ya Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika Mikoa ya Lindi, Mtwara, Pwani, Tanga na Ruvuma. Usimamizi huo umepelekea kupanda kwa bei ya korosho ghafi kutoka wastani wa Shilingi 4,000.00 kwa kilo msimu wa 2016/2017 hadi kufikia Shilingi 4,128.00 kwa kilo msimu wa 2017/2018.

206. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuliwezesha Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) kufanya ukaguzi wa nje wa hesabu za Vyama vya Ushirika 8,040. Aidha, Wizara kupitia

Tume itafanya ukaguzi wa mara kwa mara na usimamizi wa karibu wa uendeshaji wa vyama vya Ushirika nchini. Wizara itakagua Vyama Vikuu vya Ushirika 47, Miradi ya Pamoja na 34, Vyama vya Ushirika vya Msingi 10,909 nchini. Vilevile, Wizara itawezesha kuandaliwa kwa Kanuni za kiutumishi na uendeshaji na mfumo wa usimamizi wa nyaraka kwa vyama vya Ushirika nchini.

3.5 Mapitio ya Mikataba katika Vyama vya Ushirika

207. Mheshimiwa Spika, Wizara imepitia na kufanya upekuzi wa mikataba katika vyama vya Ushirika na kuifanyia marekebisho, ikiwemo mkataba wa mbolea, madawa na vifungashio kati ya Chama Kikuu cha Ushirika Songea Namtumbo (SONAMCU Ltd) na kampuni ya PRIME, Mkataba wa kilimo cha viazi kati ya RIVACU Ltd na Crop Biosciences Solution Ltd, Mkataba wa Pango kati ya TFC na Kampuni ya Interstar Mining Ltd, Mkataba wa ukusanyaji wa madeni kati ya TUR SACCOS na Chimbuko VICOBA, Mkataba wa usambazaji wa magunia ya korosho kwenye Chama Kikuu cha TANECU Ltd, Mikataba ya usambazaji mbolea katika vyama vya vikuu vya WETCU Ltd, LATCU Ltd, KTCU Ltd na CHUTCU Ltd, Mikataba ya chai, Mikataba ya ajira ya NJORECU Ltd na mkataba wa

kununua kahawa kati ya Kaderes Peasant Development PLC na Magate AMCOS Ltd.

208. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kusimamia na kutoa ushauri kuhusu mikataba inayoingiwa na vyama vya ushirika nchini ili kudhibiti na kupunguza migogoro katika vyama vya ushirika.

3.6 Usimamizi wa Chaguzi za Viongozi wa Bodi za Vyama

209. *Mheshimiwa Spika*, katika kuimarisha Utawala Bora, Wizara imesimamia chaguzi za viongozi wa Vyama Vikuu vya Ushirika na Miradi ya Pamoja 12 sawa na asilimia 26.7 ya lengo la kusimamia vyama 45 kwa mwaka 2017/18. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa iliratibu na kusimamia chaguzi za vyama vya msingi vya kifedha na visivyo vya kifedha 5,599 sawa na asilimia 93.3 ya lengo la kusimamia chaguzi za vyama 6,000 kwa mwaka 2017/2018.

210. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa itaratibu na kusimamia chaguzi za Vyama Vikuu na Miradi ya Pamoja 36 na vyama vya ushirika vya msingi 5,000 nchini.

3.7 Utatuzi wa Migogoro na Malalamiko katika Vyama vya Ushirika

211. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2017/2018, Wizara imetatua migogoro mbalimbali ikiwemo mgogoro kati ya Chama kikuu cha Ushirika Njombe (NJORECU LTD) na kampuni ya Njombe Filling Station, mgogoro kati ya Chama cha Ushirika cha Wakulima wadogo wa Kilimo cha Mpunga-Dakawa Morogoro (UWAWAKUDA) na wanachama wake, mgogoro kati ya Chama cha Ushirika cha Wakulima wa Mpunga katika skimu ya Ruvu (CHAURU) na Mwekezaji, mgogoro kati ya Chama cha Ushirika cha Viwanda vidogo Dar-es-salaam (DASICO) na wanachama walioachishwa uanachama, mgogoro kati ya Chama cha Ushirika cha Mshikamano Baraza SACCOS cha Mpwapwa na benki ya TIB, mgogoro kati ya SHIRECU Ltd na wafanyakazi wake, mgogoro kati ya baadhi ya SACCOS za Mkoa wa Morogoro na Chimbuko vikoba ambaye ni mtoa huduma ya ukusanyaji madeni na mgogoro kati ya TIB na baadhi ya SACCOS za Mkoani Manyara.

212. Mheshimiwa Spika, Vilevile, Wizara imeshughulikia malalamiko mbalimbali ya wanachama wa vyama vya Ushirika ikiwa ni pamoja na kutoa msaada wa kisheria kwenye jumla ya mashauri 14 katika vyama vya Ushirika vya

Mikoa ya Kilimanjaro, Manyara, Tanga, Dodoma, Mwanza, Morogoro, Dar es salaam na Iringa.

213. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itasimamia ili kuimarisha misingi ya utawala bora na uwajibikaji katika vyama vya ushirika ili kupunguza au kuondoa kabisa migogoro na malalamiko yasiyo ya lazima katika vyama vya ushirika nchini. Wizara itaendelea kutatua migogoro na malalamiko yaliyopo katika vyama vya ushirika nchini.

3.8 Usajili wa Masharti ya Vyama vya Ushirika

214. *Mheshimiwa Spika*, Katika mwaka 2017/2018, Wizara ilipitia masharti na nyaraka mbalimbali za vyama na kusajili Masharti ya vyama 121 vikiwemo vyama vikuu vya Biharamulo (BCU LTD), Chama Kikuu cha Ushirika cha Nyanza (NCU), Chama Kikuu cha Ushirika Lake Tanganyika Tobacco Growers (LATCU Ltd), Benki ya Ushirika Kilimanjaro (KCBL), Kigoma Tobacco Cooperative Union KTCU Ltd, Chunya Tobacco Cooperative Union (CHUTCU Ltd), Rift Valley Cooperative Union (RIVACU), Western Tobacco Cooperative Union (WETCU Ltd), Tunduru Agricultural Cooperative Union (TAMCU Ltd) na Arusha Cooperative Union (ACU Ltd). Pia, Tume imetoa usajili wa kudumu kwa vyama vikuu vya Lindi Mwambao na RUNALI vya Lindi. Katika

mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea na usajili wa Masharti na Nyaraka mbalimbali zitakazoweza uendeshaji wa shughuli katika vyama vya ushirika unaofuata Sheria, Kanuni na taratibu za ushirika.

3.9 Uhamasishaji kwa kushirikiana na Serikali za Mitaa na Wadau wengine

215. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka 2017/2018, Wizara imeendelea kuhamasisha umma hususan vijana, wanawake na vikundi vyenye mwelekeo wa Ushirika kujiunga au kuanzisha Vyama vya Ushirika. Kufuatia uhamasishaji huo, vyama vya Ushirika vipya 394 vilianzishwa na kusajiliwa vikiwemo chama cha Ushirika cha Mradi wa pamoja wa Wakulima wa miwa Magole cha Kilosa, Chama cha Ushirika cha Mradi wa pamoja wa Chai Njombe (NJOTCOJE LTD), vyama vya Msingi vitatu vinavyojihusisha na kilimo cha chai vya Itabaha, Pamwanga na Uwiluma vya Mkoani Njombe, vyama vya Msingi 18 vinavyojihusisha na kilimo cha miwa vya Mkoani Morogoro na vyama vya Ushirika vya walaji 12 vya Ngorongoro Arusha. Aidha, jumla ya wanachama wapya takribani 385,295 walijiunga na ushirika, vyama hivi vinakadiriwa kutoa ajira mpya kwa wananchi takribani 1,182. Sambamba na hilo, Tume imeandaa Rasimu ya Mwongozo wa Uhamasishaji utakaotumika na timu za uhamasishaji.

216. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Wadau wa ushirika nchini imeratibu na kuwezesha kufanyika kwa majukwaa ya ushirika kwa mikoa 23 ya Manyara, Pwani, Arusha, Tanga, Njombe, Mbeya, Katavi, Rukwa, Lindi, Mwanza, Kagera, Singida, Tabora, Kigoma, Songwe, Iringa, Shinyanga, Simiyu, Ruvuma, Dar es salaam, Mara na Geita pamoja na Jukwaa la Ushirika la kitaifa lililofanyika mkoani Dodoma. Lengo la majukwaa haya lilikuwa ni kuwakutanisha wanaushirika na Wadau ili kujadili fursa, changamoto pamoja na kutafuta njia za utatuzi. Pia, jitihada zimefanyika na kuwezesha kuundwa au kufufuliwa kwa Kamati za Elimu ya Ushirika za Mikoa husika zinazosimamia shughuli za Ushirika na kuimarisha ushirikiano wa Wadau.

217. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hicho, Wizara kwa kushirikiana na Wadau wa ushirika ikiwemo SCCULT na TFC imeratibu na kufanikisha kufanyika kwa maadhimisho ya Siku ya Ushirika wa Akiba na Mikopo Duniani (ICUD), Siku ya Ushirika Duniani (SUD) na kushiriki katika maonesho ya siku ya wakulima NaneNane. Maadhimisho hayo yalihudhuriwa na washiriki takribani 1,083 ambao ni pamoja na viongozi wa serikali, maafisa Ushirika, wanachama wa vyama vya Ushirika, wananchi na Wadau mbalimbali wa Ushirika. Katika maadhimisho hayo, vyama vilipata

fursa ya kuonesha bidhaa zao na kujitangaza. Aidha, masuala ya maendeleo ya ushirika na utatuzi wa changamoto zinazokabili vyama vya Ushirika yalijadiliwa kwa pamoja na kutafutiwa ufumbuzi. Wizara iliandaa na kutangaza vipindi vinane vya televisheni na makala mbili za masuala ya Ushirika ziliandaliwa na kutangazwa katika vyombo mbalimbali vya habari.

218. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Tume kwa kushirikiana na Wizara ya Afya kupitia Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) imehamasisha wanachama 9,188 wa Vyama Vikuu vya Lindi Mwambao, RUNALI Ltd, TANECU Ltd na MAMCU Ltd kwenye Mikoa ya Lindi na Mtwara kujiunga na fao la Bima ya Afya lijulikanalo kama Ushirika Afya.

219. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii wa GEPF imehamasisha wanachama wa vyama vya ushirika katika mikoa ya Lindi na Mtwara kujiunga na huduma za hifadhi ya jamii ambapo jumla ya wanachama 650 wa mikoa hiyo wamejiunga na Mfuko kwenye fao lijulikanalo kama **Ushirika na Akiba** na uhamasishaji unaendelea.

220. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019 Wizara kwa kushirikiana na Wizara za kisékta, Mamlaka za Serikali za Mitaa na Wadau mbalimbali

itaendelea kuhamasisha umma hususan vijana, wanawake na vikundi vyenye mwelekeo wa Ushirika kujiunga na au kuanzisha Vyama vya Ushirika ili kuongeza idadi ya vyama vya Ushirika na wanachama nchini lengo likiwa ni kufika wanachama 5,000,000 ifikapo Juni 2019. Aidha, Wizara itaendelea kufufua na kuimarisha vyama vya Ushirika hususan vya pamba katika Mikoa ya kanda ya ziwa, magharibi na kati ili kufufua uzalishaji wa zao la pamba.

221. *Mheshimiwa Spika* Vile vile, Wizara itaendelea kuratibu na kutoa elimu ya ushirika kwa umma, Viongozi wa kisiasa na watendaji wa Taasisi mbalimbali na Vyama vya Ushirika (Wajumbe wa bodi, Watendaji wa Vyama na Wanachama) kupitia maonesho ya Kilimo (Nane nane), Siku ya Chakula Duniani, ICUD na Siku ya Ushirika Duniani kwa lengo la kuimarisha maendeleo ya vyama vya ushirika. Wizara itandaa na kuwezesha kurushwa kwa matangazo kupitia vyombo mbalimbali vya habari kwa ajili ya kutoa elimu kwa umma kuhusu masuala ya ushirika. Vilevile, Wizara itafanya mikutano ya uhamasishaji kuhusu ushirika katika vyuo 7 vya elimu ya juu nchini. Aidha Wizara itaendelea kuhamasisha na kuunganisha Vyama Vya Ushirika 600 na mifuko ya hifadhi ya kijamii na taasisi za kifedha nchini.

3.10 Kujenga na Kuimarisha Uwezo wa Kiuchumi katika Vyama vya Ushirika

222. *Mheshimiwa Spika*, katika jitihada za kujenga na kuimarisha uwezo wa kiuchumi katika vyama vya Ushirika, Wizara imeandaa Rasimu ya Hati ya Makubaliano (MoU) kati yake na BRITEN inayohusu uongezaji thamani ya mazao ya vyama vya Ushirika nchini. Vilevile, Rasimu za Miongozo ya Masoko na Uwekezaji imeandaliwa ili iweze kutumika na vyama vya Ushirika katika kuimarisha upatikanaji wa masoko na uwekezaji. Aidha, Tume imevikutanisha vyama vya Ushirika vya walina asali vipatavyo 46 katika Mikoa ya Singida, Tabora na Kigoma na kujadili changamoto za soko la asali kwa lengo la kuzitatua.

223. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuhamasisha na kuvijengea uwezo vyama vya Ushirika kuanza na kuendelea kuuza mazao yao kupitia mifumo rasmi ya masoko na yenye tija, pamoja na kutafuta masoko ya ndani na nje ya nchi. Aidha, Wizara itaendelea kuvijengea uwezo vyama vya Ushirika kuzalisha mazao ya biashara ya kimkakati (Koroshu, Kahawa, Tumbaku, Pamba, na Chai) na mazao mengine pamoja na kutambua mapato ya wakulima yanayopatikana kupitia vyama vya Ushirika. Wizara itaendelea kufuatilia mikopo

inayotolewa kwa wanaushirika na mafanikio yake, ikiwa ni pamoja na kutambua thamani ya uwekezaji wa mtaji wa Ushirika katika Taasisi mbalimbali za kifedha.

224.*Mheshimiwa Spika*, Vile vile, Wizara itaendelea kuvijengea uwezo vyama vya Ushirika kutafuta Wabia na Wadau wengine kuanzisha au kufufua viwanda vya kuongeza thamani za mazao ya biashara yanayokusanywa na vyama husika kwa lengo la kuinua kipato cha mwanachama mmoja mmoja. Wizara itahamasisha na kuviunganisha Vyama Vya Ushirika 600 na wadau wa maendeleo wa uongezaji thamani mazao ya biashara pamoja na kuwezesha uandaaji na utekelezaji wa mipango ya uwekezaji katika Vyama hivyo. Aidha, Wizara itawezesha uandaaji wa Mipango Mikakati na Biashara kwa Vyama vya Vikuu vya Ushirika 50 nchini.

3.11 Kujenga uwezo wa Tume katika kutoa Huduma kwa Wadau

225.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2017/2018, Wizara imekamilisha uteuzi wa Mwenyekiti na Makamishna 10 wa Tume, ambapo vikao viwili kikiwemo cha mafunzo ya kuwajengea uwezo wa masuala ya utawala na uongozi vilifanyika. Tume imeratibu vikao viwili vya watumishi wote na vikao viwili vya Warajis

Wasaidizi wa Mikoa kwa lengo la kukumbushana wajibu na majukumu pamoja na kutathmini utendaji kazi wa Tume kwa mwaka mmoja.

226.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeendelea kuboresha Ofisi zake Mikoani kwa kuanzisha Mfumo wa Utunzaji Kumbumbuku katika ofisi za Warajis Wasaidizi wa Mikoa ya Mwanza, Dar es Salaam, Dodoma, Kagera, Manyara na Shinyanga. Aidha, taratibu za maandalizi ya ujenzi wa ofisi ya Makao Makuu zipo katika hatua ya kukamilisha malipo ya ununuzi wa kiwanja ambapo hadi kufikia Machi, 2018 kiasi cha shilingi 30,000,000 zimeshalipwa sawa na asilimia 38.6 ya jumla ya shilingi 77,622,300 zinazohitajika kulipwa.

227.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019 Wizara itaendelea kuboresha Ofisi zake Mikoani kwa kuanzisha Mfumo wa Utunzaji Kumbumbuku katika ofisi za Warajis Wasaidizi wa Mikoa 19 iliyobaki. Vilevile, Wizara itaendelea na taratibu za maandalizi ya ujenzi wa ofisi ya Tume Makao Makuu, Dodoma. Aidha, Wizara itaendelea kuibua, kuimarisha na kusimamia vyanzo vya mapato vya ndani ili kuimarisha usimamizi wa vyama vya Ushirika nchini.

3.12 Maendeleo ya Watumishi

228.*Mheshimiwa Spika*, Katika kuwajengea uwezo watumishi wake, Katika mwaka 2017/2018, Wizara imewezesha kutolewa kwa mafunzo ya usimamizi wa utunzaji kumbukumbu kwa maafisa wawili na mafunzo ya muda mfupi kwa wahasibu wanne yaliyotolewa na Bodi ya Taifa ya Uhasibu na Ukaguzi. Vilevile, katika kipindi hicho, Mafunzo ya Menejimenti ya Viashiria hatarishi yametolewa kwa watumishi 35 wa Tume ya Maendeleo ya Ushirika.

229.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuajiri na kuhamisha watumishi kulingana na mahitaji na kuwajengea uwezo wa kutekeleza majukumu kwa ufanisi, kutoa stahili na motisha kwa kuzingatia Sheria, Kanuni na taratibu za kiutumishi.

3.13 Utafiti na Mafunzo

230.*Mheshimiwa Spika*, Katika mwaka 2017/2018, Wizara imefanya tafiti nne katika kuendeleza sekta ya Ushirika nchini. Tafiti mbili zimefanyika katika Mikoa ya Kilimanjaro na Kigoma zikilenga kubaini changamoto zinazowakabili wanachama wa vyama vinavyojihusisha na uzalishaji wa zao la kahawa. Kutokana na matokeo ya tafiti hizi, Tume kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali imeendelea na

uhamasishaji wa matumizi ya Mfumo wa Stakabadhi za Ghala katika zao la kahawa kupitia vyama vya Ushirika badala ya kupitia kwenye vikundi na wanunuzi binafsi wanaowanyonya wakulima.

231.*Mheshimiwa Spika*, Utafiti mwingine ulilenga kubaini changamoto za Ukaguzi na Usimamizi wa vyama vya Ushirika nchini. Kutokana na utafiti huu, Wizara imeendelea kuimarisha Ukaguzi na Usimamizi wa vyama vya Ushirika nchini.

232.*Mheshimiwa Spika*, Katika kipindi hicho, Wizara pia imefanya utafiti wa kubaini mahitaji ya mafunzo (upembuzi yakinifu) kwenye vyama vya ushirika vinavyojishughulisha na mazao ya kahawa na korosho katika mikoa ya Kigoma, Mtwara na Lindi. Utafiti huu umeiwezesha Tume kuandaa programu ya mafunzo katika mikoa hiyo na kutoa mafunzo kwa viongozi na watendaji 46 wa vyama vikuu na miradi ya pamoja.

233.*Mheshimiwa Spika*, Wizara imeendelea kuratibu na kusimamia watoa huduma kwenye vyama vya ushirika ambapo watoa huduma 57 wamesajiliwa na kupewa vibali vya kutoa huduma za mafunzo, ukaguzi wa nje, TEHAMA na ukusanyaji madeni. Katika kuratibu na kusimamia

watoa huduma hao, Tume imeandaa mwongozo wa watoa huduma kwenye vyama vya ushirika.

234.*Mheshimiwa Spika,* katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuratibu na kufuatilia mafunzo yatolewa na watoa huduma kwenye Vyama vya Ushirika 40 nchini. Wizara itaendelea kufanya tafiti mbalimbali kuhusu maendeleo ya Ushirika na mchango wa vyama vya Ushirika katika shughuli za kijamii na ukuaji wa pato la taifa.

235.*Mheshimiwa Spika,* Wizara imeendelea kutoa mafunzo kwa viongozi na watendaji kutoka vyama 15 vya akiba na mikopo, vilevile katika kutekeleza matakwa ya kisheria yanayoelekeza SACCOS kuwa katika makundi mawili SACCOS zenye Leseni na zisizokuwa na Leseni, kwa kuzingatia takwa hili la kisheria Wizara imetoa mafunzo kwa wajumbe wa Bodi pamoja na watendaji juu ya utoaji wa leseni na Usimamizi wa SACCOS zenye leseni kwa washiriki 378 kutoka kwenye vyama 189. Tume imepokea maombi ya leseni kutoka kwenye vyama 15 kati ya 50 na uchambuzi yakinifu unaendelea juu ya maombi hayo. Aidha, yametolewa mafunzo ya usimamizi wa nje na mahala pa chama (off-site & on-site supervision) kwa viongozi 413 kutoka kwenye SACCOS 196

236.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuwezesha, kuratibu na kufanya mafunzo ya uongozi na utawala bora kwa viongozi, wanachama na watendaji 500 wa vyama vya ushirika nchini. Vilevile itaratibu na kutoa mafunzo kwa wakaguzi 192 katika usimamizi na uendeshaji wa vyama vya ushirika nchini. Wizara itachapisha na kusambaza nakala 7000 za Sheria ya Vyama vya ushirika na Kanuni 1000 za vyama vya Ushirika.

237.*Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/2019, Wizara imefanya kazi ya kuzitambua mali za Vyama Vikuu vya Ushirika 37, Miradi ya Pamoja 7 na Benki za Ushirika 2 ili kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi ziweze kurasimishwa

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara itaendelea kuvijengea uwezo vyama vya Ushirika katika kuzitambua na kurasimisha mali za vyama vya ushirika kwa ajili ya uwekezaji. Wizara itawezesha uanzishwaji na utekelezaji wa mpango wa uwekezaji kwa vyama vya ushirika 600 nchini. Aidha, Wizara itafanya uhakiki wa hali ya Vyama vya Ushirika katika Mikoa 16 ya Tanzania Bara pamoja na kusimamia ukusanyaji wa takwimu za Vyama vya Ushirika nchini.

4.0 HITIMISHO NA SHUKRANI

4.1 Hitimisho

238.*Mheshimiwa Spika*, sekta na shughuli za kilimo hapa nchini ni muhimu kwa maisha na ustawi wa uchumi kwa watu wengi hapa nchini. Kimsingi, kilimo ni nyenzo muhimu katika mapambano dhidi ya umaskini, kupanua fursa za ajira, kushirikisha wananchi wengi katika mnyororo wa thamani na biashara kimataifa, na ni msingi wa mageuzi tarajiwa kuelekea uchumi wa viwanda na kipato cha kati. Hata hivyo, mchango wa sekta hii katika ukuaji wa uchumi na ustawi wa jamii hausadifu fursa kubwa tuliyonayo kama nchi. Kwa kiasi kikubwa hali hii inachangiwa na mambo ambayo yapo ndani ya uwezo wetu, hususan kuwa na mawazo mgando kuhusu uendeshaji wa kilimo na mapokeo ya maumbile asili ya dunia.

239.*Mheshimiwa Spika*, tumedhamiria kuondokana na mgando huu kwa kufanya mageuzi makubwa katika uendeshaji wa shughuli za kilimo. Chini ya Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (ASDP-II) na Mpango wa Pili wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano tumebaini maeneo manne ya kuongoza mageuzi ya kilimo na maisha ya wakulima nchini ikiwa ni pamoja na:

- (i) Kuongeza uzalishaji na tija katika shughuli za wakulima;
- (ii) Kusimamia kikamilifu hifadhi na matumizi jadidifu ya maji, ardhi na mazingira sambamba na kuongeza miundombinu ya umwagiliaji;
- (iii) Kuweka msukumo katika mabadiliko ya fikra na mazingira ya kibiashara kwa sekta ya kilimo kwa lengo la kubadili mtazamo wa uendeshaji kilimo kama shughuli ya kujikimu na badala yake iendeshwe kibiashara kwa faida ya nchi na wakulima; na
- (iv) Kuweka mfumo mpya wa usimamizi wa kilimo kwa lengo la kuweka mazingira wezeshi kwa uendeshaji kibiashara na kuwezesha wakulima kuwa na sauti katika uendeshaji na biashara ya mazao yao.

240.*Mheshimiwa Spika*, dhamira hii ya Serikali ni endelevu na ya kweli. Namshukuru sana Mheshimiwa Rais kwa kuanza utekelezaji wa hatua hii ya mageuzi kwa ari na mifano ya dhati. Mheshimiwa Rais ametoa maelekezo ya kuondoa kero na vikwazo visivyostahili walivyowekewa wakulima kwa miaka mingi. Kwa maelekezo hayo mimi sioni sababu za kusita kuchukua

yanayostahiki. Nawaomba waheshimiwa Wabunge waniunge mkono katika mageuzi haya.

4.2 Shukrani

241. *Mheshimiwa Spika*, naomba nitumie nafasi hii kuzishukuru Nchi na Mashirika mbalimbali ya Kimataifa ambayo yamesaidia sana Wizara katika juhudi za kuendeleza kilimo. Kwanza napenda kuzishukuru nchi za Japan, Marekani, Uingereza, Ireland, Malaysia, China, Indonesia, Korea ya Kusini, India, Misri, Israel, Ubelgiji, Ujerumani, Finland, Norway, Brazil, Uholanzi, Vietnam na Poland. Nayashukuru pia Mashirika na Taasisi za Kimataifa zifuatazo: Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika, AU, IFAD, DFID, UNDP, FAO, JICA, EU, UNICEF, WFP, CIMMYT, ICRISAT, ASARECA, USAID, KOICA, ICRAF, IITA, IRRI, ILRI, CABI, CFC, AVRDC, AGRA, CIP, UNEP, WARDA, Shirika la Kudhibiti Nzige wa Jangwani (DLCO-EA), HELVETAS, Shirika la Kudhibiti Nzige Wekundu (IRLCO-CSA), *Bill and Melinda Gates Foundation*, *Gatsby Trust*, *Rockefeller Foundation*, *Aga Khan Foundation*, *Unilever* na Asasi zisizo za kiserikali nyingi ambazo hatuwezi kuzitaja zote hapa. Ushirikiano na misaada ya nchi na mashirika hayo bado tunauhitaji ili tuweze kuendeleza kilimo nchini.

242. *Mheshimiwa Spika*, napenda kutoa shukrani za pekee, kwa wakulima wa nchi hii kwa kazi kubwa wanayofanya katika uzalishaji wa mazao ya chakula na biashara. Napenda kumshukuru Naibu Waziri wa Kilimo Mheshimiwa Dkt. Mary M. Mwanjelwa (Mb); Katibu Mkuu Mhandisi Mathew John Mtigumwe; Naibu Katibu Mkuu Dkt. Thomas Didimu Kashilila; Wakurugenzi wa Idara na Wakuu wa Vitengo; Taasisi na Asasi zilizo chini ya Wizara; watumishi wote wa Wizara; na wadau mbalimbali wa Sekta ya Kilimo kwa juhudi, ushirikiano na ushauri uliowezesha kutekelezwa kwa majukumu ya Wizara kwa mwaka 2017/2018 kama nilivyofafanua katika hotuba hii. Ni matarajio yangu kwamba, nitaendelea kupata ushirikiano wao katika mwaka 2018/2019. Mwisho natoa shukrani kwa Mpiga chapa Mkuu wa Serikali kwa kuchapisha kitabu cha hotuba ya bajeti ya mwaka 2018/2019.

5.0 MAOMBI YA FEDHA MWAKA 2018/2019

243. *Mheshimiwa Spika*, katika mwaka 2018/19 Wizara inaomba idhini ya kukusanya maduhuli ya jumla ya shilingi **2,315,010,000**. Maduhuli hayo yanatokana na faini mbalimbali na ada ya cheti cha afya ya mimea katika uingizaji wa mazao ya kilimo nchini na usafirishaji wa mazao ya kilimo nje ya nchi.

244. Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2018/2019, Wizara ya Kilimo inaomba jumla ya **Shilingi 170,273,058,000** kupitia fungu 43 na fungu 24 kama ifuatavyo;

FUNGU 43

245. Mheshimiwa Spika, jumla ya **Shilingi 162,224,814,000** zinaombwa kupitia Fungu 43. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 98,119,516,000** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo na **Shilingi 64,105,298,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambapo **Shilingi 28,560,428,000** ni kwa ajili ya Mishahara ya Wizara, **Shilingi 14,346,253,000** ni kwa ajili ya Mishahara ya Bodi na Taasisi, **Shilingi 12,727,150,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida kwa Wizara na **Shilingi 8,471,467,000** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida kwa Bodi na Taasisi.

FUNGU 24

246. Mheshimiwa Spika, jumla ya **Shilingi 8,048,244,000** zinaombwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida kupitia Fungu 24. Kati ya fedha hizo, Shilingi **2,199,700,000** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC), Shilingi **4,013,370,000** ni kwa ajili ya Mishahara ya Tume na **Shilingi 1,835,174,000** ni kwa ajili ya Mishahara ya Taasisi

247. Mheshimiwa Spika, NAOMBA KUTOA HOJA

**Kiambatisho Na. 1: Aina ya mpya za mbegu bora
za mazao zilizoidhinishwa mwaka 2017/2018**

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
1	Taasisi ya Utafiti Ukiriguru	Pamba	UK 171	<i>Inastawi katika ukanda wa chini, wa kati na wa juu, kati ya mita 900 hadi 1372 kutoka usawa wa bahari. Inakomaa mapema kwa wastani wa siku 160 Inatoa mavuno kati ya tani 2.8 hadi tani 3.0 kwa hekta Inatoa mbegu nyingi baada ya kuchambuliwa (High seed cotton yield</i>
			UK 173	<i>Inastawi katika ukanda wa chini, wa kati na wa juu, kati ya mita 900 hadi 1372 kutoka usawa wa bahari. Inakomaa mapema kwa wastani wa siku 160 Inatoa mavuno mengi ya wastani kati ya tani 2.5 hadi tani 2.8 kwa hekta Ina ukinzani dhidi ya ugonjwa wa mnyauko wa</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>Fusarium(Fusarium wilt)</i>
2	<i>Taasisi ya Utafiti Selian</i>	<i>Maharage</i>	<i>SELIAN 09</i>	<i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 109 Inatoa mavuno ya tani 1.7 kwa hekta Marage yake yana rangi nyupe Mbegu hii pia ni nzuri kwa ajili ya usindikaji wa vyakula vya makopo Uwezo wa kuchukua maji katika mbegu ni asimilia 98.53 na uihifadhi wa maji katika mbegu ni 1.98 (hydration coefficient)</i>
			<i>SELIAN 10</i>	<i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 109 Inatoa mavuno ya tani 1.7 kwa hekta Mbegu hii pia inafaa kwa ajili ya usindikaji wa vyakula vya makopo</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>Maharage yake yana rangi nyeupe Ina uwezo mkubwa wa kuchukua maji ikiwa imelowekwa katika maji kwa takriban asimilia 100.52 na uihifadhi wa maji katika mbegu ni 1.99 (hydration coefficient)</i>
			SELIAN 11	<i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 105 Inatoa mavuno ya tani 1.6 kwa hekta Mbegu hii pia inafaa kwa ajili ya usindikaji wa vyakula vya makopo Maharage yake yana rangi nyupe Ina uwezo mkubwa wa kuchukua maji ikiwa imelowekwa katika maji kwa takriban asimilia 101.19 na uhifadhi wa maji katika mbegu ni 2.00 (hydration coefficient)</i>
			SELIAN 12	<i>Inastawi katika</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<p><i>ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari</i></p> <p><i>Inakomaa mapema kwa muda wa siku 77</i></p> <p><i>Inachukua dakika 40 kuiva</i></p> <p><i>Inatoa mavuno ya tani 1.5 kwa hekta</i></p> <p><i>Ni fupi na yenye majani mengi</i></p>
			SELIAN 13	<p><i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari</i></p> <p><i>Inakomaa mapema kwa muda wa siku 75</i></p> <p><i>Inapikwa kwa dakika 39 hadi kuiva</i></p> <p><i>Inatoa mavuno ya wastani wa tani 1.2 kwa hekta</i></p> <p><i>Ni fupi na yenye majani mengi</i></p>
			SELIAN 14	<p><i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari</i></p> <p><i>Ina ukinzani dhidi ya ugonjwa wa chule (Anthracnose) ya Maharage, na</i></p>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>batobato ya maharage (bean common mosaic virus) Inakomaa kwa muda wa siku 103 Inapikwa kwa dakika 21 hadi kuiva Inatoa mavuno ya tani 1.25 kwa hekta Ina kiwango kikubwa cha madini ya chuma na zinki</i>
			SELIAN 15	<i>Inastawi katika ukanda wa kati na wa juu, zaidi ya mita 1000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 103 Inapikwa kwa dakika 19 hadi kuiva Inatoa mavuno ya tani 1.3 kwa hekta Ina kiwango kikubwa cha madini ya chuma na zinki Mbegu hii ina ukinzani dhidi ya magonjwa ya chule (Anthracnose) ya maharage na Blight, Ni marefu na yenye tabia ya kujifunga kwenye miti(Climbing type)</i>
3	Taasisi ya	Maharage	UYOLE 17	<i>Inastawi katika</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
	<i>Utafiti Uyole</i>			<i>ukanda wa kati mpaka wa juu kati ya mita 800 hadi 2000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 84 Hutoa mavuno ya tani 1.6 kwa hekta Ina ladha tamu na rangi ya kuvutia Hayana gesi</i>
			UYOLE 18	<i>Inastawi katika ukanda wa kati hadi wa juu, Kati ya mita 800 hadi 2000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 82 Hutoa mavuno ya tani 1.9 kwa hekta Mbegu hii ina ukinzani dhidi ya magonjwa ya mnyauko wa bacteria (Bacterial blight), Chule ya maharage (Anthracnose), madoa pembe(Angular Leaf Spot), Ina ladha tamu na yenye rangi zinazovutia Hayana gesi</i>
4	<i>Taasisi ya Utafiti</i>	<i>Mahindi</i>	<i>TH501</i>	<i>Inastawi katika ukanda wa kati hadi</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
	<i>Tumbi</i>			<i>wa juu, mita 800 hadi 1500 kutoka usawa wa bahari, hususani katika mikoa ya Kanda ya magharibi (Tabora na Kigoma) na Kanda ya Ziwa Inakomaa kwa muda wa siku 120 Hutoa mavuno ya tani 4.9 kwa hekta Ina ukinzani dhidi ya mdudu tembo wa mahindi (Maize weevil)</i>
5	<i>Taasisi ya Utafiti Naliendele</i>	<i>Karanga</i>	<i>NALIENDELE 2016</i>	<i>Inastawi katika ukanda wa mita 0 hadi 1500 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa wasitani wa siku 116 Inastahimili ugonjwa wa ukoma wa karanga (Groundnut rosette) Inatoa mavuno ya wastani wa tani 1.5 kwa hekta</i>
			<i>TANZANUT 2016</i>	<i>Inastawi katika ukanda wa mita 0 hadi 1500 kutoka usawa Inakomaa kwa wastani wa siku 106 Inastahimili ugonjwa wa ukoma</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>wa karanga (Groundnut rosette) Inatoa mavuno mengi ya wastani wa tani 1.5 kwa hekta</i>
			MTWARANUT 2016	<i>Inastawi katika ukanda wa mita 0 hadi 1500 kutoka usawa Inakomaa kwa wastani wa siku 109 Inastahimili ugonjwa wa ukoma wa karanga (Groundnut rosette) Inatoa mavuno mengi ya wastani wa tani 1.3 kwa hekta</i>
6	<i>Taasisi ya Utafiti Naliendele</i>	<i>Njugumawe</i>	NALBAM 9- 2017	<i>Inastawi katika ukanda wa mita 0 hadi 1500 kutoka usawa Inatoa mavuno ya wastani wa tani 0.86 Ina kiwango kikubwa cha wanga Inakomaa kwa wastani wa siku 120</i>
			NALBAM 22- 2017	<i>Inastawi katika ukanda wa mita 0 hadi 1500 kutoka usawa wa bahari Inatoa mavuno ya wastani wa tani 0.86</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>Ina kiwanggo kikubwa cha protini Inakomaa kwa wastani wa siku 124</i>
7	<i>Cross Creek Seed .Inc (Kupitia Taasisi ya utafiti wa Tumbaku Tanzania (TORITA))</i>	<i>Tumbaku</i>	<i>CC 37</i>	<i>Inastawi katika mwinuko kati ya mita 500 hadi 1950 kutoka usawa wa bahari. Ina ukinzani dhidi ya minyoo fundo (root-knot nematode Meloidogyne incognita and javanica) Inatoa mavuno mengi wastani wa tani 3.6 kwa hekta Majani yake yanakomaa taratibu Ina ukinzani dhidi ya magonjwa ya tumbaku kama vile Mosaic ya tumbaku</i>
8	<i>Universal Leaf Tobacos Ltda (Kupitia Taasisi ya utafiti wa Tumbaku Tanzania (TORITA))</i>	<i>Tumbaku</i>	<i>ULT 123</i>	<i>Inastawi katika mwinuko kati ya mita 500 hadi 1950 kutoka usawa wa bahari. Ina ukinzani dhidi ya minyoo fundo (root-knot nematode Meloidogyne incognita and javanica)</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>Majani yake yanakomaa taratibu Inatoa mavuno mengi ya wastani wa tani 4.5 kwa hekta</i>
9	<i>ProfiGen do Brasil Ltda (Kupitia Taasisi ya utafiti wa Tumbaku Tanzania (TORITA))</i>	<i>Tumbaku</i>	<i>PVH2254</i>	<i>Inastawi katika mwinuko kati ya mita 500 hadi 1950 kutoka usawa wa bahari. Ina ukinzani dhidi ya minyoo fundo (root-knot nematode Meloidogyne incognita and javanica), Batobato ya tumbaku (TMV) na mnyauko wa bacteria (Bacterial wilt) Majanio yake yanakomaa taratibu Inatoa majani mengi kwa wastani wa majani 24 kwa mmea Inatoa tumbaku yenye ubora zaidi.</i>
			<i>PVH 2259</i>	<i>Inastawi katika mwinuko kati ya mita 500 hadi 1950 kutoka usawa wa bahari. Ina ukinzani dhidi ya minyoo fundo (root-knot nematode Meloidogyne incognita and javanica)</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>Majani yake yanakomaa taratibu</i>
			PVH 2275	<i>Inastawi katika mwinuko kati ya mita 500 hadi 1950 kutoka usawa wa bahari. Ina ukinzani dhidi ya minyoo fundo (root-knot nematode Meloidogyne incognita and javanica), Batobato ya tumbaku(TMV), Kuoza kwa shina (Black Shank) and Mnyauko Fusaria (Fusarium wilt) Majanio yake yanakomaa taratibu Ina ukinzani dhidi ya ugonjwa wa bakajani(Alternaria leaf spot) na Madoa pembe (angular leaf spot)</i>
10	<i>Kampuni ya SEED CO Tanzania Ltd</i>	<i>Mahindi</i>	SC419	<i>Inastawi katika ukanda wa kati, mita 800 hadi 1000 kutoka usawa wa bahari Inakomaa kwa muda wa siku 119 Ina mizizi imara ambayo huzuia mmea kuanguka Inatoa mavuno ya wastani wa tani 4.2</i>

NA.	KAMPUNI/ TAASISI	ZAO	AINA YA MBEGU	SIFA
				<i>kwa hekta</i>
11	<i>Kampuni ya Monsanto (T) Ltd</i>	<i>Mahindi</i>	<i>DK 777</i>	<i>Inastawi katika mwinuko wa mita 800 hadi 1900 kutoka usawa wa bahari Inatoa mavuno mengi ya wastani wa tani 6 hadi 8 kwa hekta Magunzi yake ni makubwa na hubeba Mahindi mawili kwa mmea Shina lake ni imara na lenye urefu wa wastani Aina hii ya Mahindi inapendwa na wakulima</i>
12	<i>Kampuni ya Bayer East Africa Ltd</i>	<i>Mpunga</i>	<i>Arize 6444 GOLD</i>	<i>Aina hii ya mpunga ni Chotara (Hybrid) Inafaa zaidi kwenye maeneo ya umwagiliaji hasa katika mikoa ya Morogoro, Kilimanjaro,na Mbeya Ina uwezo wa kuwa na machipukizi mengi kwa shina Inapendwa na wakulima</i>

Kiambatisho Na. 2: Mikopo Iliyotolewa Hadi Februari, 2018

Aina ya mkopo	Utekelezaji		Thamani ya mikopo (Shilingi)
	Lengo	Halisia	
Mitambo ya mashambani (Matrekta mapya makubwa, zana za kuvunia)	71	27	1,244,053,200.00
Pembejeo za Kilimo na Mifugo	80	10	593,343,200.00
Matrekta madogo ya mkono (Power tiller)	0	1	39,000,000.00
Ukarabati wa Zana za Kilimo	4	0	0.0
Miundombinu ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi	6	6	323,550,000.00
Fedha za kuendeshea kazi za shamba	3	0	0.0
Kununua ardhi kwa ajili ya Kilimo, Mifugo na Ufugaji wa Samaki	3	0	0.0
Zana unganishi	3	0	0.0
Zana za kusindika na vifungashio vya mazao ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi	5	2	60,300,000.00
Jumla			2,260,246,400.00

Chanzo: Wizara ya Kilimo 2018

Kiambatisho Na 3. Mikopo iliyopangwa kutolewa katika kipindi cha Julai 2018 hadi Juni, 2019

Aina ya mkopo	Malengo	Thamani ya mikopo (shs)
Mitambo ya mashambani (Matrekta mapya makubwa nk)	57	2,850,000,000.00
Pembejeo za kilimo na mifugo	34	1,512,000,000.00
Ukarabati wa zana za kilimo	09	135,000,000.00
Miundombinu ya kilimo, mifugo na uvuvi	03	90,000,000.00
Fedha za kuendeshea kazi za shamba	16	800,000,000.00
Kununua ardhi kwa ajili ya kilimo, mifugo na ufugaji wa samaki	02	100,000,000.00
Zana unganishi	07	210,000,000.00
Zana za kusindika na vifungashio vya mazao ya kilimo, mifugo na uvuvi	10	450,000,000.00
Jumla		6,147,000,000.00

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018

Kiambatisho Na 4. Orodha ya Tozo na Ada za Mazao Zinazopendekezwa kufutwa katika mwaka 2018/2019

Na	Zao	Ada na Tozo Zinazopendekezwa kufutwa
1.	Tumbaku	1. Mchango kwa ajili ya utafiti wa Tumbaku unaolipwa kwa Tobacco Research Institute of Tanzania (TORITA) wa USD 0.002 kwa kilo
		2. Leseni ya kuagiza Tumbaku mbichi nje ya nchi kwa kiwango cha asilimia 0.25 ya gharama za kuagiza (<i>Green leaf tobacco import licence of 0.25% of import value</i>)
2.	Kahawa	1. Makato ya asilimia 0.375 ya bei ya kahawa mnadani kwa ajili ya kugharamia shughuli za utafiti wa kahawa
		2 Mchango kwa ajili ya mfuko wa kahawa (Tanzania Coffee Development Trust Fund) unaochangiwa na wazalishaji na wanunuzi kwa kiwango cha 0.1 ya mauzo ya kahawa
		3 Ushuru wa Kahawa inayouzwa nje ya nchi kupitia mnadani kwa kiwango cha asilimia 0.25 ya bei ya mnadani (Export fee of auction price of coffee).
3	Sukari	1 Ada ya leseni ya kuuza nje ya nchi molasses TZS 500,000

4	Pamba	1 Mchango kwa ajili ya maendeleo ya zao la pamba fedha ambazo huwekwa kwenye mfuko wa maendeleo ya zao la pamba kwa ajili ya kusaidia kutoa mbegu na dawa za pamba (Tsh. 30 kwa Kilo)
5	Chai	1 Ushuru wa Chai (Tea Import Cess) ambayo hutozwa kiasi cha USD 0.0125 kwa Kilo, kwa Kampuni ambazo huingiza chai kutoka nje ya nchi kwa ajili ya kuchanganya na chai ya ndani
		2 Mchango kwa ajili ya utafiti wa zao la chai Tsh. 9.50/= kwa Kilo ya chai kavu
		3 Tozo kwa ajili ya mkutano wa wadau kiwango cha Tsh. 2 kwa kilo
6	Taasisi ya uthibiti wa mbegu	1 Ada kwa ajili ya Cheti cha usajili na utambuzi (Certificate and tags) kwa muuza mbegu kwa kiwango cha 100,000 na USD 50;
		2 Ada kwa ajili ya Cheti cha usajili wa aina za mbegu (Variety registration certificate) kwa kiwango cha 50,000 na USD 25;
		3 Ada kwa ajili ya Cheti cha majaribio ya mbegu (certificate of seed testing) kwa kiwango cha 5,000 na USD 2;

		4	Ada kwa ajili ya cheti cha majaribio ya DUS (DUS test certificate) kwa kiwango cha Tsh. 5,000 au USD 2;
		5	Ada ya kudhibitisha nakala ya cheti (certified copy of a certificate) kwa kiwango cha Tsh. 2,500 au USD 1
7	Tume ya Maendeleo ya Ushirika	1	Ada ya utoaji wa barua ya kutambua chama cha ushirika cha awali kwa kiwango cha Tsh. 20,000;
		2	Ada ya utoaji wa Cheti cha Usajili na Masharti kwa Chama cha Ushirika cha Msingi kwa kiwango cha Tsh. 50,000;
		3	Ada ya utoaji wa Cheti cha Usajili na Masharti kwa Chama cha Ushirika cha Upili kwa kiwango cha Tsh. 100,000;
		4	Ada ya utoaji wa Cheti cha Usajili na Masharti kwa Chama kingine cha Ushirika cha Kati kwa kiwango cha Tsh 200,000;
		5	Ada ya utoaji wa Cheti cha Usajili na Masharti kwa Shirikisho kwa kiwango cha Tsh. 1,000,000;
		6	Ada ya utoaji wa Cheti cha Usajili na Masharti kwa uwekezaji wa pamoja kwa kiwango cha Tsh. 100,000

Chanzo: Wizara ya Kilimo, 2018